
revistă de cultură tradițională

Reșița

Anul VII, nr. 1 (13) / Iunie 2019

CUPRINSUL

Pledoarie pentru identitate	3
Gheorghe SECHEȘAN, Numărul 13 sau norocul cel rău ...3	
Centenarul Marii Uniri	9
CENTENARUL BĂNĂȚEAN	9
Dănilă OBERSTERESCU, Banatul în 1919 – o problemă europeană	10
Dumitru Țeicu, Ana Cristina Hamat, GRANIȚA CREDINȚEI. BISERICA FORTIFICATĂ DE LA OPATIȚA-CĂLĂȘTIURI	25
Memoria locurilor	35
Simona SANDU, DOGNECEA	35
Iudit CĂLINESCU, Trecut și prezent în comuna Cenadul Unguresc	47
Identitate bănățeană.....	51
Claudiu GLĂVAN, Aspecte ale semioticii în patrimoniul textil din Banat	51
Lada cu zestre	55
Christian BISTRICEANU, Caracteristicile omului frumos în textele cântecelor populare românești	55
Rădăcini	63
ANSAMBLUL „SEMENICUL“ 50 DE ANI	63
Mit și mitologie	65
Mircea TABAN, MITOLOGIA LUNARĂ (I)	65

Corina Isabella CSISZÁR, Personaje supranaturale feminine din Maramureș	70
Adela LUNGU-SCHINDLER, Mircea Eliade, mit și simbol	76
EMINESCU – mitul național	80
Tradiții, obiceiuri	81
Ramona BOGDAN, Viața tradițională pe Valea Bistrei, în comuna Băuțar	81
Nicolae Irimia, „Sărăorul” și „claca”, obiceiuri care mai rezistă	91
Zeul Arbore	94
Oameni și locuri	95
Dumitru JOMPAN, LUCRUL LA PĂDURE	95
Maria IVĂNIȘ-FREŢIU, Despre pământul care „caută rău”	103
Nicolae Irimia, Secerișul în copilăria mea	105
Gheorghe JURMA, 24 iunie	108
Actualitatea tradiției	109
Adela LUNGU-SCHINDLER, Despre cultura tradițională în școala de azi	109
Profil	115
Iacob I. VOIA, Folcloristul, etnograful și pasionatul de cultură populară VASILE CREȚU	115
Titus CRIȘCIU, Ana și Traian - dublă aniversare a cântecului	120
Adriana PETROI, „Bunicuțele” și Portul popular din Uzdin	122
Gheorghe Jurma, După o lectură	124
Cuina bănățeană	125
Gheorghe SECHEȘAN, Unirea-n bucate	125
Conviețuiri	133
Angelica Herac, Adrian Constantin, Ilia Vinu, Un muzicant și un om de cuvânt Ion Constantin	133
Mara GORUN, Legenda Sfântului Sava	137
Rostul vorbei	139
Iosif Badescu, Târșul	139
Raftul cu cărți	141
Evenimente	147

Nedeia

Pledoarie pentru identitate

Numărul 13 sau norocul cel rău

Etnologul Otilia Hedeșan spunea odată că **superstiția** este un termen inventat de cei care nu cred, dar nu îi lasă nici pe alții să creadă.

Astăzi, sub această denumire sunt cuprinse, ironic, peiorativ și disprețuitor, toate **pisicile negre, crucile făcute de babele** (care au mai rămas) **satului, scuipatul în sân etc., etc.**

Sigur că, privite din afară, cu ochiul rece al omului practic și pragmatic de astăzi, care are o explicație științifică pentru tot și pentru toate, aceste gesturi par reminiscențe ale unei gândiri retrograde, eronate, perimate, vechi. **Vechi**, da, dar nu retrograde, și nici măcar eronate. Cl. Lévi-Strauss, vorbind despre cei pe care „lumea civilizată” îi numea **primitivi**, atrăgea atenția asupra faptului că aceștia nu erau nici lipsiți de logică, și nici de inteligență, numai că aveau un altfel de gândire, și anume una **pre-logică**.

Este vorba, cu alte cuvinte, despre convingerea că în această lume există și alte forțe decât cele care „se văd”, și pe care le poți percepe, la modul concret, cu simțurile. „Intermedierea” între lumile acestea (cea văzută și cea nevăzută) era realizată, în primele „etape” ale existenței spirituale ale oamenilor, de către **șaman**. Definiția cea mai largă ar consta în a-l prezenta ca un intermediar între om și lumea invizibilă.

Așadar, strămoșii noștri îndepărtați au crezut, milenii de-a rândul, că dincolo de noi există o realitate superioară, nevăzută dar resimțită puternic, în fiecare moment al vieții individului, și care ar putea fi „stăpânită“ numai de către cei aleși: *„șamanismul unește la un loc medicina, magia și misticismul. Ansamblul de practici comune diferitelor popoare care trăiesc în regiunile arctice, americane și asiatice se bazează pe noțiunea de spirit al stăpânilor naturii și pe personalitatea unor ființe superioare capabile să stabilească comunicații între oameni și lumea spiritelor – șamanii, care ar veni de la sanscritul **sramana, om inspirat de spirite**“* (Mircea Eliade, *Șamanismul*).

În „strânsă legătură“ cu **șamanul** este, din această perspectivă privind lucrurile, **vrăjitorul (vrăjitoarea)**.

Dacă **șamanul** este considerat a fi un intermediar benefic între Lumea de Aici și Lumea de Dincolo, **vrăjitorul** este, în viziune arhaică, mai degrabă „slujitorul diavolului“, răului: *„Născuți în țările creștine din credința în Satana, ei sunt moștenitorii unor practici care datează din cea mai veche Antichitate. Semnul demonului nu-i afectează decât târziu, și se accentuează pe măsură ce evanghelizarea creștină se întinde în lumea rurală. Combătuți de Biserică ca manifestări și oficianți ai Satanei – preoții fiind oficianți ai Domnului – în cârca lor sunt puse toate pericolele și sunt arși în piață publică.“* (Brătescu, *Vrăjitoria de-a lungul timpului*).

Ideea de **ghinion (bad luck)**, cum s-ar zice astăzi) tocmai de aici ar proveni, din convingerea, adică, a existenței unor forțe malefice care ar acționa împotriva individului, de cele mai multe ori ele fiind **orientate** de către cei care, dintr-un motiv sau altul, ne vor răul și atrag **nenorocirea** asupra noastră, prin mijloace **magice**: *„Nenorocirea, boala, moartea, sterilitatea, când apar în serie, și numai în acest caz, constituie semnul intervenției unui vrăjitor. Originea unei nenorociri este atunci interpretată ca fiind ghinion, dorința de a dăuna a unui vrăjitor, a unui dușman prin intermediul*

vrăjitoriei, a cărui vorbă, privire și atingere sunt dotate cu calități supranaturale“ (Brătescu, Vrăjitoria...)

Interesantă este „cariera“ cuvântului (și a câmpului lexical și a celui semantic, desigur) în spațiul românesc creștinat. Întâlnim aici o fascinantă simbioză între credințele arhaice (care se referă la profan) și terminologia creștină, care denominalizează conceptul de diavol: *Opoziția de tip special dintre sacru și profan, una de presupunere, am numi-o, și, în unele cazuri, vom vedea, chiar de neutralizare, se poate pune în evidență în cazul a numeroase alte lexeme din configurația câmpului; o vom exemplifica cu două lexeme din subgrupul **Ființe sacre**, inclus în grupul lexico-semantic studiat: **spiritus** însemna în latină: suflare, suflu divin, viață, suflet, ceea ce a dus la românescul **spirit element** considerat ca factor de bază al universului, opus materiei, identificat cu divinitatea“ (Adia Chermeleu, *Sacrul în limba română*).*

Este de la sine înțeles că, atât în cazul **șamanului**, cât și în cel al **vrăjitorului**, **motorul** de funcționare al întregului sistem este **magia**.

James Frazer consideră, în *Creanga de aur*, că **magia** presupune un determinism pe care s-ar sprijini magicianul în operațiunile lui. (...) Pentru a explica **magia**, Frazer pune la temelia ei principiul simpatiei, familiar gândirii primitive, conform căruia lucrurile asemănătoare se atrag între ele (se stropește pământul cu apă pentru ca să înceapă să plouă) și principiul contagiunii, după care lucrurile care au fost odată în contact continuă să acționeze unul asupra celuilalt (cineva poate fi fermecat cu propriile-i bucățele de unghii tăiate).

Fără a elabora o teorie propriu-zisă a magiei, Jean Piaget subliniază faptul că gândirea pre-logică a copilului, corelativă realismului său egocentric, ține de credința magică potrivit căreia, prin anumite acțiuni simbolice, se poate dobândi putere asupra supraumanului.

Durkheim și Mauss avansează ideea că magia, ca și religia, de altfel, presupune credința în *mana*, forță

supranaturală, impersonală, manevrabilă de cel receptiv, dotat, informat sau iscusit.

Atunci când Mauss analizează vocația magicianului, transmiterea puterilor magice se face prin *revelație*; fie în vis, în urma unui contact apreciat direct cu un spirit, fie printr-un act de posedare la indienii sioux. Băştinaşii Kikuzu din Kenia, îngrijoraţi din pricina unor vise obsedante, cheamă un prezicător, care dezvăluie viitoarea vocație.

Georges Gurvitch precizează că, în vreme ce religia prezintă forțele spirituale ca transcendente, magia le concepe ca imanente naturii, iar Jean Cazéneuve adaugă că, spre deosebire de numinosul religiei, magia face obiectul unui tabu atât de puternic încât, pentru a manipula astfel de forțe, magicianul iese din condiția omului obișnuit.

Lévi-Strauss unește perspectivele intelectualiste cu o bază sociologică: *comunitatea* crede profund într-un univers spiritual și în eficacitatea invizibilă a farmecelor magice. *Pacientul* crede în acțiunea obiectelor și a riturilor în care caută protecție. **Magicianul** este convins că are putere asupra spiritelor, deoarece a negociat cu ele pe bani sau sacrificii. El știe că va reuși, cu condiția ca interdicțiile să fie respectate de pacient, iar formulele să fie rostite corect. Cea mai vagă îndoială în această privință e de ajuns să justifice eșecul unui rit, fără să fie umbrită, însă, eficacitatea magicianului.

Se spune, în general, despre magie că este împotriva credinței, divinului și... luminii. Ea este asimilată, în fapt, cu farmecele, cu descântecele, cu vrăjitoriile cu scop distructiv, cu alte cuvinte, cu **magia neagră**. În fapt, este un lucru îndeobște cunoscut, există două mari feluri de magii: **magia neagră** și **magia albă**. Cea **neagră** este, firește, demonică și demonologică, iar rezultatele sale sunt în general distructive. Câtă vreme **magia albă** are ca scop suprem stabilirea unor contacte „corecte“ (pe căi magice), spre forțele divine. De aceea nu ni se pare deloc întâmplător faptul că unii autori

vorbesc despre magie ca despre o veritabilă **cale spre lumina divină**: „...*carte despre magie. O carte despre Lumină*“ (Ted Andrews, *Cabala magică pe înțelesul tuturor*).

De aici vine, așadar, credința, de-a lungul secolelor, credința în obiecte, ființe, numere magice.

Așa stau lucrurile și cu **celebra cifra 13**. Superstiție sau nu, de-a lungul timpului, numărul 13 a reprezentat un simbol puternic, plin de semnificații, care a inspirat teamă și a generat numeroase controverse.

Încă din Antichitate, numărul 13 a fost considerat ca fiind de rău augur. Astfel, de pildă, Filip de Macedonia și-a așezat statuia lângă Cei Doisprezece Zei Majori și, la scurtă vreme după aceea, a fost ucis, în cursul unei procesiuni.

De asemenea, R. Schwaler îl interpretează ca pe o **putere generatoare, bună sau rea**. Prin limitele sale statice, 13 marchează o **evoluție fatală înspre moarte**.

Cifra 13 este una **sacră**, fundamentală în astronomia, calendarul și teologia vechilor Mexicani: **cei treisprezece zei și al treisprezecea Zeu, Popol-Vuh**; soarele la zenit și cele douăsprezece stele; **cei doisprezece zei ai ploii**, ipostaze ale **celui de-al 13-lea**, care este, de asemenea, primul, și **marele zeu al cerului**.

La Azteci 13 este cifra timpului însuși, aceea care reprezintă sfârșitul seriei temporale. Săptămâna aztecă, de altfel, durează **13 zile**.

De o manieră generală, acest număr ar corespunde unui reînceput, cu nuanța negativă că ar fi mai puțin vorba de **re-naștere**, cât de a **reface ceva**. Ar reprezenta, de exemplu, perpetua urcare a stâncii lui Sisif, sau butoiul Danaidelor, imposibil de umplut vreodată.

Se mai zice că numărul 13 este considerat aducător de nenorociri și pentru că, la Cina cea de Taină, au stat la masă 13 persoane, cei 12 apostoli și Iisus, înainte ca Mântuitorul să fie crucificat. Ziua de 13, care cade într-o vineri, este considerată de unii ca fiind foarte ghinionistă,

pentru că într-o zi de vineri a fost răstignit Iisus Hristos, iar în asociere cu cifra 13 nu poate să ne aducă această zi decât lucruri rele.

Kabala „număra” 13 spirite ale Răului. Al 13-lea capitol al Apocalipsei este cel al Antihristului și al Fiarei.

Pe parcursul istoriei, au existat o serie de similitudini nefericite, care au pus sub semnul fricii legătura cu data de 13. De exemplu, în 1307, în ziua de 13, Cavalerii Templieri au fost arestați, iar în 1314 Marele Maestru Templier Jacques de Molay este ars pe rug

Exemplele pot fi multiplicat, practic, la nesfârșit. Noi propunem ca, păstrându-ne credința, totuși, în forțele benefice, să trecem cu bine **pragul** de 13 numere al revistei, urându-i să ajungă la aniversarea a cel puțin... 130 de numere.

Gheorghe SECHEȘAN

Nedeia

Centenarul Marii Uniri

CENTENARUL BĂNĂȚEAN

La Marea Adunare Națională de la Alba Iulia, de la 1 Decembrie 1918, bănățenii au votat pentru alipirea necondiționată la România. Totuși, până la realizarea efectivă a Unirii, Banatul a trăit multe momente dificile, astfel că abia în 1919 s-a împlinit „preluarea Imperiului“, odată cu sosirea armatei române în marile centre – Timișoara, Oravița etc. și instaurarea administrației românești. Secolul scurs de atunci trebuie evocat și prețuit, ceea ce revista noastră chiar face în acest spațiu dedicat Marii Uniri.

Intrarea trupelor române în Oravița - 3 august 1919

Banatul în 1919 – o problemă europeană

Convocarea și organizarea Adunării Naționale de la Alba Iulia, la 1 Decembrie 1918, precum și deciziile luate acolo de cei 1228 delegați aleși în cele 130 de cercuri electorale, a reprezentat apogeul devenirii istorice a poporului român. *„Adunarea națională a tuturor românilor din Transilvania, Banat și Țara Ungurească, adunați prin reprezentanții lor îndreptățiți la Alba Iulia în ziua de 18 noiembrie/1 decembrie 1918, decretează unirea acelor români și a tuturor teritoriilor locuite de dânsii cu România. **Adunarea proclamă îndeosebi dreptul inalienabil al națiunii române la întreg Banatul, cuprins între râurile Mureș, Tisa și Dunăre.**”*

Convenția militară din 4/17 august 1916, încheiată între România și Antanta, prevedea unirea Transilvaniei, **Banatului**, Crișanei și Maramureșului cu România. Situația militară a evoluat în așa fel încât, la sfârșitul războiului, Banatul era sub ocupația armatei sârbești, deși tratatul României cu Antanta prevedea integrarea întregii provincii în Regatul României.

Situația era una specială, creată de război, imprevizibilă în momentul declanșării conflictului sau pe parcursul acestuia. De aici, paradoxul situației din perioada noiembrie 1918-august 1919, când Banatul a devenit „un confiniu la limita dintre România și Serbia, dar în componența Monarhiei austro-ungare.”⁴¹

Instaurarea regimului comunist din Ungaria, în martie 1919, a complicat și mai mult lucrurile în această parte a Europei. Pretențiile Ungariei, devenită republică

din octombrie 1918, erau cât se poate de clare în ceea ce privea Banatul. „Republica“ bănăţeană a lui Otto Roth din Timişoara urmărea menţinerea Banatului în cadrul regatului maghiar.

Cele 14 puncte ale preşedintelui american Wodrow Wilson, temei de organizare a lumii postbelice, au fost primite cu entuziasm şi de popoarele din Austro-Ungaria, dar interpretate în mod diferit şi în interes propriu de fiecare. De fapt, programul preşedintelui american nu putea fi aplicat ad-literam, deoarece în Imperiul Austro-Ungar etniile erau atât de amestecate încât frontierele statelor care urmau să se formeze nu se puteau suprapune exact peste populaţiile pe care urmau să le cuprindă.

Dintre toate provinciile româneşti, situaţia din Banat era cea mai complicată din punct de vedere etnic. Aici locuiau de secole români, germani, sârbi şi maghiari, dar şi alte naţionalităţi. Banatul ca o „Europă în miniatură“ a fost şi este o realitate din punct de vedere etnic şi al relaţiilor interconfesionale. În 1919, provincia era revendicată de două state aliante în Primul Război Mondial – România şi Serbia².

Armata sârbă a profitat de prevederile Convenţiei de armistiţiu de la Belgrad din 13 noiembrie 1918. Punctul 1 din document prevedea retragerea trupelor ungare la nordul Mureşului şi ocuparea de către „Aliaţi cu drepturi depline regiunea evacuată, în condiţiile pe care le va fixa Comandantul şef al Armatelor Aliate.“³

Ocuparea întregului teritoriu al Banatului de către sârbi şi permisivitatea Comandamentului Aliat din Orient a constituit o eroare politică şi militară a Aliaţilor. Deşi au fost primiţi ca vecini şi aliaţi, sârbii s-au comportat josnic pe toată durata ocupaţiei militare, din noiembrie 1918 şi până la sfârşitul lunii iulie 1919. Ei au desfiinţat gărzile naţionale româneşti şi au împiedicat

delegații români să participe la Marea Adunare Națională de la Alba Iulia, în ziua de 1 Decembrie 1918.

Episcopul de Caransebeș, Miron Cristea, a fost oprit la Băuțar în drumul spre Alba Iulia, fiind reținut și interogat ca un infractor. Liderii români locali, preoți și învățători, au fost umiliți, bătuti și deportați la Belgrad. Oameni cu situație materială mai bună au fost deposedați de bunuri și bani. Mii de animale au fost transportate în Serbia ca pradă de război. În Timișoara și orașele din Banat au fost rechiziționate instalații, fabrici, aparatură, arhivele unor societăți și chiar materialul didactic din unele școli.

Tensiunile sociale creșteau. Situația devenise insuportabilă. Oamenii simpli și liderii politici au făcut numeroase demersuri către autorități și la Conferința de Pace de la Paris, ale cărei lucrări debutau în 18 ianuarie 1919, sperând în ameliorarea situației. Sosirea trupelor franceze în Banat nu a schimbat situația, deoarece unii generali francezi simpatizau cu autoritățile maghiare sau cu armata sârbă.⁴

La Paris, România abia primise statutul de cobeligerantă. I se imputa tratatul cu Germania din 1918, dar Aliații ignorau abandonarea României în 1917 și trădarea Rusiei. Marile Puteri au avut atitudini diferite față de Banat, funcție de propriile interese. De la început, SUA și Anglia au susținut mai degrabă Serbia, în timp ce Italia și Franța au susținut mai mult România. „Englezii și americanii sunt câștigați pentru sârbi. Francezii în parte. Italienii vor să-și salveze Dalmația pe contul nostru“, scria Alexandru Vaida Voevod lui Iuliu Maniu în februarie 1919.

În cursul lunii martie, Vaida Voevod, generalul Arthur Văitoianu și Victor Antonescu au fost primiți de Clemenceau „un moș grăsuț cu pași cam greoi, dar cu eleganță ușoară în mișcări și gest ... Ne spune: Da, așa

este, le știu pe toate. Franța a făcut tot ce a putut pentru România și vrea să facă tot ce va putea. Franța este, însă, epuizată de resursele materiale, nu mai poate da împrumuturi. Echipamente? Da. Dar în locul lor trebuie să ne provedem cu altele, este deci o chestie de parale. Noi v-am susținut și în Consiliul Militar și în Consiliul Conferinței. S-au opus însă Dl Lloyd George și Dl. Wilson. Căutați să-i convingeți pe ei. Noi o să vă susținem și pe viitor... și a repetat concediindu-ne să stăruim pe lângă Americani și Englezi.”⁵

„În comisia care studiază chestia Banatului, majoritatea înclină spre sârbi“, continua Alexandru Vaida Voevod. În situația dată, Brătianu a încercat să răspundă sârbilor cu aceeași monedă: obținerea aprobării din partea comisiei ca armatele române să înainteze cât se poate de mult pe linia etnică, adică până acolo unde populația majoritară o reprezintă românii. Vaida îndemna pe Maniu să opereze pe front: „dacă aveți (avem) destule forțe, dați înainte, dar creați un pretext, o motivare ca să pot aici opera.“⁶

Dacă politicienii au avut unele ezitări, opinia publică și presa franceză ne-au fost favorabile în problema Banatului. Remarcabilă a fost susținerea cauzei românești, în general, din partea publicațiilor Le Matin, Le Petit Parisien, L’Echo de Paris ș.a. Ziarul „L’Echo de Paris“ scria, în ianuarie 1919, că este aproape sigur că sârbii vor elibera Banatul. Redactorul șef al ziarului scria pe prima pagină despre drepturile României asupra Banatului. Dacă Serbia se gândește la viitorul său, va trebui să urmeze sfaturile Aliatilor,⁷ deoarece în mod repetat s-a făcut uz de forță pentru a lua în posesie teritoriul asupra cărora Conferința de pace urma să fie chemată să se pronunțe ulterior.

„Guvernele pe care ei le reprezintă au datoria să dea un avertisment solemn și să declare de posesiune câștigată

cu forța va face cel mai mare rău cauzei acelor care recurg la astfel de mijloace. Acei care întrebuințează forța legitimează bănuiala că ei se îndoiesc de dreptatea și validitatea revendicărilor lor și că intenționează să substiutue posesiunea de fapt dovezilor drepturilor lor și să întemeieze suveranitatea lor prin violență, în loc pe afinitățile de naționalitate și de rasă și pe legăturile naturale create de istorie.

Prin acest procedeu, ei aruncă o umbră asupra titlurilor pe care ar putea să le valorifice în urmă și arată neîncrederea în Conferința de pace...

Ele trebuie, deci, să renunțe la întrebuințarea forței și să încredințeze revendicările lor, într-un mod care să nu lase nici o îndoială asupra bunei lor credințe, Conferinței de Pace.”⁸

Poziția României la Conferința de Pace de la Paris și, implicit, situația din Banat, a fost subminată de atitudinea lui Take Ionescu. Contrariat de atitudinea lui Take Ionescu, la discuția pe care Vaida Voevod a avut-o cu Take Ionescu l-a invitat și pe Caius Brediceanu pentru a avea de față „un martor și un avocat veritabil bănățean.“

Take Ionescu își argumenta afirmațiile prin faptul că „tratatul (din august 1916 – n.n.) dintre România și Ententă (Antanta) a fost invalidat prin tratatul de la București (semnat de România și Puterile Centrale, în 1918 – n.n.). A reclama Banatul este o încercare zadarnică; prin eforturile ce le-am face am risca numai să pierdem și ce am putea salva. Englezii și americanii sunt cu totul de partea sârbilor. A forța tratatul și a voi să câștigăm Banatul înseamnă să facem politică orientală, a ne împăca cu situația reală înseamnă a fi conduși de mentalitate apuseană.“

Ionel Brătianu, primul ministru al României și șeful delegației României la Conferința de Pace de la

Paris, a susținut cu consecvență integritatea Banatului, bazându-se pe tratatul din 1916. „Brătianu stă intransigent pe basa tratatului și e hotărât să abdică (să se retragă de la Paris - n.n.), dacă nu ar putea obține rezultat (favorabil – n.n.) în chestia Banatului. Expunerea chestiei revendicărilor noastre în fața conferinței a făcut-o splendid.“ În urma expunerii sale, Brătianu a fost felicitat de însuși Președintele Conferinței, George Clemenceau.“

Disputele asupra Banatului, discuțiile intense, argumentele pro și contra apartenenței provinciei istorice unuia dintre aliați, l-a determinat pe premierul britanic, Lloyd George, să întrebe: **Qu'est-ce que le Banat? (Ce este Banatul?).** În februarie 1919, Banatul devenea o problemă europeană, o problemă esențială pe masa Conferinței de pace, în contextul foarte complicat din Europa centrală la sfârșitul Primului Război Mondial.

Primul ministru al României și șeful delegației române de la Paris, Ionel Brătianu, a expus argumentele privitoare la drepturile noastre asupra Banatului în 31 ianuarie și 1 februarie 1919. Expunerea lui Brătianu a durat două ore. În fața delegaților români (Ionel Brătianu, Alexandru Vaida Voevod, Nicolae Mișu, Constantin Diamandy, Ion Pillat, Caius Brediceanu, Alexandru Lapedatu și Constantin Brătianu) era André Pierre Tardieu, ca „locotenent“ al lui Georges Clemenceau și în calitate de comisar pentru cooperarea în domeniul războiului franco-american. Vaida Voevod îi scria lui Maniu: „Nu-ți poți face idee cât de admirabil a susținut Brătianu întreaga problemă cu toate punctele ei de vedere...“⁹

După discutarea problemei secuilor, Tardieu l-a întrebat pe Brătianu care ar fi poziția României în cazul în care s-ar da sârbilor câțiva kilometri spre sud, de la vărsarea Mureșului în Tisa? Brătianu a replicat: „fie că s-ar da un kilometru, fie că s-ar da 1000 de

chilometri, pentru noi nu se schimbă esența, rămâne chestia indiscutabilă. A spus-o cu atâta nonșalanță categorică, încât nici Tardieu nu a putut suprima un zâmbet.” Vaida a insistat și în complicitatea bolșevicilor în multe rele din Banat.

În 25 februarie 1919, în jurul orelor 10, delegații români s-au prezentat în fața Consiliului Militar. Au vorbit generalul Coandă, colonelul Dumitrescu și Vaida. „...Noi am cerut ocuparea ținuturilor acordate nouă prin tratatul de la București (din 1916 – n.n.), iar de la acesta, spre Tisa, zona neutră cu retragerea trupelor maghiare.” Vaida și Brătianu s-au coordonat tot timpul în cadrul Conferinței de pace. „Expunerile mele sunt scrise în acord cu Brătianu.”¹⁰

La Versailles, în fața Consiliului Superior de Război, Alexandru Vaida Voevod a susținut magistral chestiunea unei noi linii de demarcație. El nădăjduia că în cel mai scurt timp posibil, vor putea înainta trupele române și în Banat. „Am cerut pentru Banat trupe aliate, la nord de Mureș, până la linia tratatului trupe românești, - iar între această linie și Tisa o zonă neutrală cu trupe aliate.”¹¹

La fel au procedat și sârbii. Cum punctele de vedere ale românilor și ale sârbilor erau ireconciliabile, în 3 februarie 1919, au fost desemnați opt experți pentru analizarea problemelor teritoriale legate de România: Sir Ere Crowe, Allen Leeper (Marea Britanie), Andre Tardieu și Jules Laroche (Franța), Giacomo de Martino, Conte Vannutelli-Rey (Italia), Clive Day și Charles Seymour (SUA).

Atunci când delegații români au prezentat argumentele geografice, etnice și demografice în favoarea menținerii integrității Banatului, delegatul american Clive Day s-a opus cu înverșunare acestora. Experții americani au propus împărțirea zonei, britanicii au fost de acord,

francezii au insistat ca România să fie recompensată pentru împărțire prin recunoașterea de către Aliați a Unirii Basarabiei. Italienii au opinat la început pentru atribuirea întregului Banat României, dar apoi au fost de acord cu împărțirea dacă România primește în compensație Basarabia.¹²

La Conferința de Pace, principiul etnic atât de des invocat, drepturile istorice sau economice în atribuirea unui teritoriu unui stat sau altuia, deveneau tot mai puțin importante. În articolul *Englezii despre Banat*, ziarul „Morning Post“, vorbind de conflictul dintre sârbi și români în privința Banatului, consemna: „Pe lângă argumentele istorice invocate de ambele părți – **și care sunt de mică importanță astăzi** (s.n.) – Românii susțin că deoarece Banatul prin constituția sa geografică formează o unitate în care elementul român este în proporție de șasezeci și unu la douăzeci și opt, întreaga provincie ar trebui să le revie. Românii aduc și argumente economice care, din punctul lor de vedere, ar trebui să împiedice orice împărțire a Banatului... Apoi, Românii invocă tratatul de alianță între România și Puterile Antantei din august 1916, în care puterile Antantei recunoșteau dreptul României la întregul Banat.”¹³

Românii și sârbii nu vroiau să audă de împărțire susținând că Banatul nu poate funcționa ca un întreg dacă este rupt. Au început atacurile grele. Sârbii spuneau că românii au venit în Banat în secolul al XVIII-lea, odată cu coloniștii maghiari și germani, iar românii bănățeni erau prezentați ca o populație fără importanță numerică, ne jucând niciun rol în civilizația locală. În sprijinul acestei teorii, ei aduceau argumentul apartenenței românilor din Banat la arhiepiscopatul sârb din Carloviț, iar după despărțirea de Biserica sârbă, românii nu au obținut decât dioceza Caransebeș, în timp ce sârbii au păstrat episcopiile Timișoara și Vârșeț. Etnograful Jovan

Cvijici a afirmat că hărțile prezentate de România sunt contrafăcute pentru a ascunde adevăratul caracter etnic al Banatului.

Sârbii au insistat că România trebuie tratată altfel pentru că își trădase loialitatea și a semnat o pace separată. Între timp, trupele sârbe au fost întărite în Banat, iar locuitorii erau înștiințați că va urma unirea cu Serbia. Comisia Teritorială a comunicat că partea de vest, unde elementul sârb era mai compact să fie atribuit Regatului sârbo-croato-sloven, iar partea de est, cu elementul românesc majoritar, să fie atribuită Regatului român. Delegația română a fost nemulțumită și a depus un nou memoriu. Consiliul Suprem a numit o comisie care să viziteze zona, să constate la fața locului situația și să aducă informații noi.

Noua administrație sârbă a ajuns la concluzia că, pentru atingerea obiectivelor propuse, trebuiau să acționeze în trei direcții: atragerea locuitorilor germani, intimidarea celor de naționalitate română și toleranță față de maghiari. La sfârșitul lunii ianuarie 1919, autoritățile militare franceze, cantonate în Banat, primesc ordinul de a înlocui, în partea de est a zonei, trupele sârbe. Primii soldați francezi sub comanda lui Henry Lemoigne ajung la Lugoj. Apoi la Caransebeș și Vârșeț. Pretutindeni militarii francezi au fost întâmpinați cu multă simpatie de localnicii români. Misiunea trupelor franceze era să supravegheze ca linia de demarcație de pe Mureș să fie respectată și să interzică pătrunderea trupelor maghiare, române și sârbe.

La 19 februarie, Goedwin și Davison ajung la Timișoara și se întâlnesc cu generalul francez Farret, cu generalul sârb Gruici, cu episcopul sârb Letici și poartă discuții cu reprezentanții tuturor naționalităților. Autoritățile militare sârbe au început să trateze Banatul ca un teritoriu ocupat, refuzând să recunoască Consiliul

Național Român, au numit un comisar guvernamental al Banatului, pe care însă primarul Timișoarei refuză să-l recunoască. Consiliul Național Sârb și-a impus controlul complet asupra comitatului Torontal și a unei părți din Timiș și continuă să-și extindă autoritatea asupra întregii provincii bănățene.

Patruzele militare sârbești au comis mai multe infracțiuni asupra locuitorilor, depozitându-i ilegal de bunurile materiale, fără ca autoritățile lor să pedepsească excesele soldaților. Din aceste motive, există o stare de nemulțumire în Timișoara. Erau semnalate agitații și frământări datorită trupelor de ocupație. Din Anina au fost luate de sârbi toate stocurile de cărbune. Lipsa de hrană și prețuri mari accentuau starea de spirit de nemulțumire a populației. În Timișoara, din 15.000 de muncitori, 4.000 erau șomeri.

Pe acest fond s-au derulat și unele acțiuni ale lui Otto Roth de socializare a orașului. Acest Otto Roth avea două roluri: de comisar maghiar și de comisar al poporului, încercând să facă din Banat o „republică independentă”, se arată în telegrama expediată delegației americane. De fapt, era o încercare disperată de a menține Banatul în granițele Ungariei. Sârbii au încercat să tragă foloase și de pe urma acestei situații, fiind gata de a colabora cu ungurii pentru a îndepărta România din ecuația Banatului.

Republica Ungară a Sfaturilor, respectiv regimul comunist bolșevic maghiar, reprezenta o amenințare pentru toată Europa Centrală și, mai ales, pentru România și pentru Banat. În momentul disputelor pentru Banat, Republica sfaturilor a lui Otto Roth era la finalul existenței sale.¹⁴

Generalul Dumitru Iliescu, reprezentantul Marelui Cartier General pe lângă Aliați, urma să informeze pe generalul Maxime Weigand și mareșalul Foch despre

faptele bolșevicilor. Materialul pregătit și aranjat a fost prezentat Conferinței, dar și în alte capitale europene. Delegatul englez Thomas Stead urma să ducă materialul la Londra.

Cu Stead, Vaida avusese o discuție în problema Banatului și a situației din Ungaria. Stead a confirmat că sârbii refuzau să trimită trei divizii contra regimului Bela Kun. Au acceptat să trimită doar o divizie. Stead, în aceste condiții, l-a avertizat pe Trumbici că „diviziunea pe care o dați are menirea să ocupe Budapesta.” Atitudinea guvernului de la Belgrad față de Ungaria bolșevică era încă o suspiciune că sârbii și ungurii se sprijineau reciproc în privința Banatului. Raționamentul era așa: dacă Banatul nu putea fi al Ungariei, atunci să fie al sârbilor, iar dacă Banatul nu poate să fie al sârbilor, atunci provincia să revină Ungariei, **în nici un caz României.**

Thomas Stead l-a avertizat pe Trumbici, dar și pe Vaida Voevod în privința Banatului, spunându-le „Faceți tot ce puteți spre a paraliza prostia aceasta.” Vaida a replicat că era în bune raporturi cu Trumbici, „dar în chestia Banatului nu putem ceda... Sârbii încearcă o cooperare cu Ungurii. Vor fi trași pe sfoară, dar preferă să peardă Banatul la Unguri, decât să ni-l lase nouă”. Stead insista ca românii și sârbii să cadă de acord. Vaida a replicat că „acordul îl poate provoca ententa (Antanta – n.n.). Să nu tot negocieze cu Maghiarii, ci să ne lase nouă Banatul.”¹⁵

În peisajul politic internațional intra regina Maria, susținătoare neîncetat a cauzelor Aliatilor, care poartă discuții cu George Clemenceau, George al V-lea și cu ministrul de Război al Marii Britanii, Winston Churchill. Apoi cu președintele SUA, Woodrow Wilson.

Prezentă de două ori în capitala Franței, Regina Maria a susținut integritatea Banatului. „...la recepția de la (Victor) Antonescu, a zis în auzul tuturor, privindu-i

pe Pichon și pe Tardieu: La noi, în România, se crede că dacă își dorește omul ceva când gustă pentru prima dată în acel an ceva, dorința i se împlinește. Aceasta este prima frază pe care o mănâncă ast timp și-mi doresc ca Banatul să fie al nostru.“ Prin prezență, farmec și eleganță, Regina României a avut un cuvânt greu de spus la Paris și în privința Banatului.¹⁶ Regina a făcut „minuni.“

La 23 mai s-au reluat discuțiile la Comisia Teritorială. Șeful comisiei l-a întrebat pe Brătianu: „Care ar fi în Banat o frontieră potrivită pentru România, în cazul în care comisia ar fi de părere că o parte va trebui cedată Serbiei“. Brătianu a răspuns că niciodată nu va semna un tratat care n-ar atribui României în întregime Banatul. Hotărârea Consiliului Suprem, din 21 iunie 1919, privind divizarea Banatului a fost primită cu indignare.

Și în lunile următoare, la Paris, s-a discutat mult despre Banat. Spre mijlocul anului, în interiorul provinciei, au fost organizate Adunări populare de protest față de deciziile Conferinței de Pace. Instaurarea administrației românești în Lugoj, la sfârșitul lunii mai 1919, organizarea marii Adunări populare de la Lugoj din 10 iunie 1919 apoi și în celelalte orașe și teritorii ale Banatului, a culminat cu intrarea armatei române în Timișoara, 3 august 1919 și Adunarea de la Timișoara din 10 august 1919.

Adunările populare din orașele bănățene, dar și din mediul rural, au urmărit susținerea activității diplomatice românești din capitala Franței. În același timp, aceste adunări au dat măsura voinței, bucuriei și entuziasmului românilor bănățeni pentru Unirea cu România.

Lucru demn de remarcat este și faptul că soli-

daritatea și unitatea românească nu s-a finalizat după 1 Decembrie 1918. Ea a continuat să se manifeste cu putere pe cuprinsul întregii țări și în 1919, atunci când se juca destinul unei provincii – Banatul – pe masa Conferinței de Pace. Teritoriul României Mari, în primul ei an de existență, 1919, a reprezentat spațiul solidarității naționale autentice, jalonat de cele peste 40 de adunări pro-Banat organizate în Ardeal, Moldova, Dobrogea și Oltenia pentru susținerea integrității Banatului și unirea cu România.

Argumentele părților implicate în revendicarea Banatului – respectiv ale României și ale Serbiei –, atitudinea Marilor Puteri și implicațiile politico-diplomatice și economice care au determinat dispute aprinse în cadrul Conferinței de Pace de la Paris, ne îndreptătesc să afirmăm că **problema bănățeană a fost o problemă europeană în 1919**. Manifestările din Banat și din întreaga țară au reprezentat dovada elocventă a forței unei națiuni – națiunea română – care a dus la actul final al Unirii, iar adunărilor care au avut loc în Banat și pentru Banat ne dau dreptul să vorbim, simbolic, de „a doua Alba Iulia” în vara anului 1919.

prof. Dănilă OBERSTERESCU

¹ Ionela Felicia Moscovici, *Franța și Banatul între 1916-1919* (teză de doctorat), Cluj, 2013, p. 5.

² Traian Sandu, Les relations roumano-serbes et la question du Banat durant la Première Guerre mondiale. *Balkanica, Annuaire de l'Institut des Études Balkaniques*, XXXVII/2006, p. 249.

³ Desăvârșirea Unității Național-Statale a Poporului Român. *Recunoașterea ei internațională, 1918 Documente interne și externe, august 1918 – iunie 1919*, vol. III, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1986, doc. 468, p. 72.

⁴ Exemplul cel mai bun în acest sens este al generalului francez Louis Leon Farret care, compromis fiind, a și fost retras din Banat. Pentru detalii, vezi Ionela Moscovici, *Misiunea franceză de interpunere în Banat: martie-mai-1919 (Sub zodia tristă Farret, p. 367 și*

urm.), în „Banatica“, XXI/2011, Reșița, p. 361-378

⁵ Serviciul Arhivelor Naționale Istorice Centrale (în continuare SANIC), Fond Alexandru Vaida Voevod, Dosar 42, filele 2-3.

⁶ Idem, Dosar 32/1919, fila 3.

⁷ Este vorba de avertismentul din 12 ianuarie 1919 dat de aliați guvernului sârb.

⁸ citat din „Banatul“, nr. 1/24 ianuarie 1919, p. 2.

⁹ SANIC, Dosar 32/1919, fila 9.

¹⁰ Ibidem, fila 10.

¹¹ Ibidem, fila 15.

¹² <https://adevarul.ro/locale/timisoara/razboiul-rece-romania-serbia-banat-evacuarea-armatei-sarbe-instaurarea-primei-administratii-romanesti-anul-1919>.

¹³ în *Banatul*, An I, nr. 1/24 ianuarie 1919, p. 2.

¹⁴ William Marin – *Unirea din 1918 și poziția șvabilor bănățeni*, Editura Facla, Timișoara, 1978, p. 103, Marin, Wiliam, Munteanu, Ion, Radulovici, Gh. – *Unirea Banatului cu România*, Muzeul Banatului, Timișoara, 1968, p. 126

¹⁵ SANIC, Fondul citat, Dosar 33, fila 2.

¹⁶ Miercuri, 5 martie 1919, Regina Maria a început vizita la Paris. Regina Maria a călătorit cu Trenul Regal, însoțită de ficele ei, Principesa Elisabeta și Principesa Mărioara, precum și de o suită reprezentând Casa Civilă și Casa Militară a Regelui Ferdinand, Guvernul și Corpul Diplomatic. Vizita la Paris a durat din 5 până în 12 martie 1919. Ulterior, Regina Maria a revenit la Paris, după un alt sejur european, între 30 martie și 16 aprilie 1919. Călătoria a fost amplu relatată de ziariști din România, Franța, Italia, Marea Britanie și din multe alte țări europene. Ea a suscitat interesul personalităților politice, culturale și al publicului larg. Deși Regina era suveran-consort și nu șef de Stat, intervenția ei în favoarea României, după încheierea Primului Război Mondial, a fost decisivă. Vizita a avut loc în prezența prim-ministrului român Ionel Brătianu și a jucat un rol important în favoarea României la Conferința de Pace (18 ianuarie 1919-21 ianuarie 1920).

Aniversarea Centenarului Marii Uniri din 1918 a prilejuit apariția multor cărți dedicate acestui eveniment și îndeosebi modului în care bănățenii au contribuit la acest moment istoric. Prezentăm mai sus copertele unor lucrări pe acest subiect. E necesar să evidențiem în primul rând volumele pe care le-a publicat în 2018, dar și în anii anteriori, istoricul reșițean Vasile M. Zaberca. El se dovedește a fi cel mai bun cunoscător al acestei probleme, dovadă fiind și marele număr de cărți tipărite. Una din aceste cărți – **Centenarul Marii Uniri de la 1918. Banatul Montan și Voivodina** – adună laolaltă scrierile de până acum și aduce informații și ilustrații noi asupra subiectului, confirmând preocupările constante și solide ale autorului pentru istoria Banatului (istoric) și pentru evenimentul care i-a adus pe toți românii laolaltă, în 1918.

GRANIȚA CREDINȚEI. BISERICA FORTIFICATĂ DE LA OPATIȚA-CĂLĂȘTIURI

Multe și deosebit de frumoase sunt poveștile Banatului. Povești despre oameni, povești despre locuri și câteodată povești despre credință, pentru că numai la graniță găsești sau pierzi credința, iar zona noastră, a Banatului, a fost pentru o bună bucată de vreme o zonă de graniță pentru mai multe credințe. Cu multe secole în urmă, la marginea Europei creștine a ajuns un popor nou, turcii. Nomazi la începuturile migrației lor spre Europa, aceștia se vor sedentariza și vor cuceri o bună parte din lumea cunoscută, înființând ceea ce astăzi numim Imperiul Otoman. Unul din punctele cruciale ale acestui proces îl reprezintă cu siguranță cucerirea Constatinopolului în 1453, redenumirea acestuia în Istanbul și stabilirea lui ca și capitală a nou creatului imperiu. Pericolul pe care acest popor îl reprezenta pentru statele creștine ale Europei a fost perceput pentru prima dată de către cei aflați în proximitatea graniței, entități statale precum cele din peninsula Balcanică, dar și de către Regatul medieval al Ungariei, aflat și el în imediata apropiere a acesteia. După bătălia de la Kosovo Polje din iunie 1389, precum și în anii următori, Ungaria s-a simțit amenințată de atacurile otomane în zona Balcanică și a început să-și refortifice și să-și întărească granița sudică, măsură ajunsă politică de stat în timpul domniei lui Sigismund de Luxembourg (1368-1437). În acest proiect s-au înscris cetățile de pe malul

românesc al Dunării, precum cetatea de la Coronini, dar și o parte din bisericile și mănăstirile creștine din zona de graniță. O astfel de biserică, refortificată în fața atacurilor turcești, este și așezământul de la Opațița, a cărui poveste o să încerc să o povestesc în cele câteva rânduri ale articolului de față.

Localitatea actuală Opațița este situată în partea de sud a Banatului, în câmpia joasă a Bârzavei, la 4,4 km nord de orașul Deta. La est de satul actual, în punctul *Călășturi* (Fig. 1), a fost identificată o biserică fortificată care a fost datată de către specialiști în epoca medievală. Biserica se află, pe versantul drept al pârâului Bârdeanca – afluent al râului Bârzava, pe un teren viran care este folosit în prezent ca zonă de depozitare a deșeurilor menajere, situl având o suprafață totală de 108 mp.

Zona a prezentat interes încă din secolul al XIX-lea, atunci când Felix Milleker trece prin sat și observă ruinele bisericii împreună cu șanțul care o înconjură și era încă vizibil pe trei părți, precum și fragmente din vase aflate pe suprafața solului. În urma observațiilor pe teren, savantul identifică în acest loc mănăstirea de măicuțe distrusă de către invazia turcească¹. Din păcate, secolul XX, nu a fost la fel de blând cu vestigiile. Valul și chiar interiorul fortificației este distrus prin nivelare și amenajarea aici a unor cazemate care ar fi trebuit să apere sud-vestul României de un atac pornit din Yugoslavia lui Tito. Abia în ultimele decenii, situl a beneficiat de cercetarea arheologică sistematică, condusă și organizată de către regretatul arheolog D. Țicu². Ultima campanie de săpături având loc în anul 2015.

Un ajutor nesperat pentru arheologi care încearcă să scoată la lumină rămășițele bisericii, îl reprezintă cele câteva izvoare literare de secolele XIV-XVIII, în care apare menționat și acest punct. Astfel, biserica din

Opațița este cunoscută documentar încă din secolul al XIV-lea, când apare în listele papale din anii 1333-1335. Parohia a fost consemnată în anul 1333 în arhidiaconatul de Caraș, Nicolae, preotul din *Apacha*, plătind în 1333 o sumă de 32 banali, la cele două plăți din 1334 câte 5 și 10 groși iar în 1335 a dat 3,5 groși³. În anii următori, numele satului apare în documente în rândul parohiilor din decanatul dintre Timiș și Bârzava.

Un alt document din 10 noiembrie 1452, oferă de asemenea informații despre biserica parohială de aici și sugerează că ea ar fi fost dedicată Fecioarei Maria. Documentul menționează repararea zidului de lemn, datorită vechimii acestuia și a pericolului turcesc.⁴

Din documentele din 1373 și 1494 reiese că satul a fost divizat, pentru ca la finele veacului al XV-lea să fie amintită o stăpânire nobiliară asupra acestei moșii de pe valea Bârzavei⁵. Din toate aceste acte știm că satul medieval beneficia în teritoriul său de o biserică parohială, identificată pe alocuri și cu lăcașul unei mănăstiri de maici, dedicate Fecioarei și supusă pontifului de la Roma. Este important de menționat că ea se afla la acel moment protejată împotriva incursiunilor turcești de o structură din lemn, biserica în sine fiind din piatră și cărămidă. Cercetările recente din anii 2005-2009⁶ și 2015⁷ au surprins elemente structurale ale unei fortificații de pământ și lemn, ce constau din două șanțuri de apărare și val de pământ, completate cu o palisadă dublă din lemn. În zonă, au fost cercetate și 34 de morminte ale unei necropole cu două etape de funcționare⁸, prima etapă datată în secolele VII-X și o a doua etapă în secolele XI-XIII, situate în interiorul fortificației în care se află și biserica noastră. Din păcate, a rămas încă neclară legătura dintre această necropolă și biserica fortificată. Această problemă nu este pe deplin lămurită și datorită faptului că, deși

fortificația a fost sondată, biserica nu a fost până acum identificată de către autorii cercetării.

În perioada dominației otomane, Deta și Opațița au făcut parte din sangeacul Timișoara, din nahia (unitate administrativ-teritorială mică) Ciacova, satul apărând sub numele de *Opatica Mala* și *Opatica Velica*⁹. În lucrarea despre Banat a lui L. F. Marsigli, o regăsim pentru anii 1690-1700, sub denumirea de *Opatica* aflată în Districtul Bocșa¹⁰. În conscripția din 1717 Deta nu apare. În schimb apare Opațița sub denumirea *Hopatița*, sat aparținând districtului Ciacova și având 30 de case. Pe harta contelui F. Mercy de la 1723-1725, este indicat toponimul *Oppatiza*, iar pe harta lui F. Grisellini există satul *Opaticza*¹¹. Ruinele sunt notate și pe ridicarea topografică Iozefină a Banatului din 1769-1772 (Fig. 2).

La nivelul secolului următor, ruinele de la Opațița sunt încă vizibile și vizitate de către primii istorici și arheologi ai Banatului, printre care și mai sus numitul F. Milleker, care are meritul de a fi semnalat, în scris, ruinele bisericii medievale.¹²

După o bună perioadă de timp, în care nu au mai avut loc lucrări arheologice, în vara anului 2015 cercetarea a fost reluată. Echipa formată din arheologi de la Muzeul Banatului Montan din Reșița și Muzeul Național al Banatului din Timișoara (Fig. 3) și-a stabilit două mari obiective: investigarea noninvazivă a perimetrului fortificației (Fig. 4) și cercetarea laturii de nord a acesteia (Fig. 5).

Astfel, în campania anului 2015 a fost investigată latura de nord a fortificației fiind descoperit un al doilea turn (Fig. 6), după cel descoperit în campaniile anterioare. Lucrările s-au concentrat în această zonă datorită faptului că latura sudică și estică a acesteia este în mare parte distrusă de către lucrările desfășurate pentru construirea cazematelor militare din anii 50'.

Cercetarea noninvazivă a relevat urmele unor posibile construcții aflate la nord-est de fortificație, a turnului și a

unor structuri noi aflate în interiorul fortificației, precum și posibilitatea descoperirii zonei porții. Alături de metodele clasice ale arheologiei, cum este periegeheza și excavarea mecanică și manuală a suprafețelor, a fost folosită scanarea cu un magnetometru cu cesiu și metoda rezistivității electrice pentru elaborarea profilelor electrice. Aceste noi metode ajută cercetătorii să vadă structurile antropice acoperite în prezent de pământ, pentru ca mai apoi să poată lua decizia excavării acestora în cunoștință de cauză, fiind cumva asemănătoare cu radiografiile.

În această campanie, a fost dezvelită aproape întreaga latură nordică a fortificației prin redeschiderea unor secțiuni mai vechi. Odată cu descoperirea celui de-al doilea turn, situl beneficiază de o completare a informației existente. Acum știm că sistemul de fortificare este format din două șanțuri și două valuri de pământ și este completat de o palisadă dublă din lemn cu emplecton de pământ și întărită pe alocuri cu contramăsuri din lemn aflate între cele două tălpi ale palisadei. De asemenea, pe latura nordică se află două turnuri de lemn, ceea ce ne face să bănuim că incinta fortificată avea probabil mai multe turnuri, ipoteză care urmează să fie verificată în cadrul altei cercetări arheologice. Este important de menționat și faptul că sfârșitul fortificației s-a datorat probabil unui incendiu violent, care a distrus palisada de lemn. În prezent se mai păstrează din aceasta doar tălpile de lemn carbonizat, vizibile în lutul ars la roșu din jurul lor.

Din păcate inventarul este foarte sărac, materialul arheologic a fost găsit în mare parte în poziție secundară. Această poziție secundară se datorează atât eroziunii naturale, acțiunii omenеști moderne cât și constructorilor fortificației. Ca urmare, printre puținele fragmente ceramice medievale, avem și unele materiale preistorice la care se adaugă și o fibulă datată în perioada secolelor II-III p. Chr.

Viitorul cercetării arheologice și implicit conservarea, protejarea și punerea în valoare a patrimoniului arheologic înseamnă implicarea într-o mai mare măsură decât până

acum a comunității locale, adevărații moștenitori dar și păzitori ai acestei comori arheologice. Valorificarea din punct de vedere turistic a zonei ar aduce în zonă locuri de muncă și venituri nesperate și necesare. Toate acestea stau mărturie pentru locuirea pe durate lungi a zonei satului Opațița.

Așa cum ne-am aștepta, ca la oricare altă poveste, și povestea Opațiței ar trebui să aibă un final fericit. Dacă va fi așa, numai timpul și oamenii pot spune. Cert este că povestea bisericii fortificate de la Opațița, merge mai departe.

Dumitru ȚEICU, Ana Cristina HAMAT

Bibliografie:

- Binder 1970
Binder Pavel, *Lista localităților din Banat de la sfârșitul secolului al XVII-lea*, în Studii de istorie a Banatului, II, Timișoara, 1970.
Buruleanu, Traia 2012
Buruleanu D., Traia I., *Deta. Album Monografic*, Timișoara, 2012.
Crețan, Frătilă 2007
Crețan R., Frătilă V., *Dicționar geografico-istoric și toponimic al județului Timiș*, Timișoara, 2007.
DIR, C
Documente privind istoria României, C, Transilvania, I-IV, București, 1951-1955.
Engel 1996
Engel Pal-A, *Temesvari es Moldovai szandysak torokkori telepulesei (1554-1579)*, Szeged, 1996.
Gudea, Moțiu 1983
Gudea N., Moțu I., *Observații în legătură cu istoria Banatului în epoca romană*, în Banatica, 7, p. 151-202.
Luca 2010
Luca S. A., *Descoperiri arheologice din Banatul Românesc. Repertoriu*, Sibiu.
Mărgineanțu 1929
Mărgineanțu T., *Monografia comunei Opațița*, Timișoara, 1929.
Milleker 1884

Milleker F., *Az Opaticzai zardamaradvanyok*, în *Tortenelmi es Regeszeti Ertesito*, X, III, 1884, p. 83-84.

Roman 1976

Roman P. I., *Cultura Coțofeni*, în *Biblioteca Arheologică*, 26, București, 1976.

Țeicu 1998

Țeicu D., *Banatul Montan în Evul Mediu*, Reșița, 1998.

Țeicu 2006

Țeicu D., *Opațița, oraș Deta, jud. Timiș. Punct: Călășturi*, în *Cronica Cercetărilor Arheologice*, 2006, p.245-246.

Țeicu 2007

Țeicu D., *Geografia ecleziastică a Banatului Medieval*, Timișoara, 2007.

Țeicu 2013

Țeicu D., *The Fortified Church from Opatita. Reflections on the Identity of the 15th-Century Ecclesiastical Architecture of a Frontier Space*, în *Transylvanian Review*, vol XXII, Supplement no. 2, 2013, p. 203-210.

Țeicu 2015

Țeicu D., *Refugiul credinței. Biserica fortificată și necropola de la Opațița Călăștiuri*, în *Arheologia Banatului*, 1, 2015, p. 8-9.

Țeicu, Drașovean 2009

Țeicu D., *Drașovean F., Opațița, oraș Deta, jud. Timiș. Punct: Călășturi*, în *Cronica Cercetărilor Arheologice*, 2009, p. 158-159.

Note

¹ Milleker 1884, p. 83-84.

² Țeicu 2006; Țeicu 2007, p. 146; Țeicu, Drașovean 2009.

³ DIR, C, XIV, III, p. 229, 233, 240, 244.

⁴ Țeicu 2013, p. 204.

⁵ Țeicu 2007, p. 146.

⁶ Țeicu 2013, p. 204.

⁷ Țeicu 2015, p. 8.

⁸ Țeicu 2007, p. 146.

⁹ Engel 1996, p. 45, 99, 125.

¹⁰ Binder 1970, p. 63.

¹¹ Crețan, Frățilă 2007, p. 35.

¹² Milleker 1884, p. 83-84.

Fig. 1. Fortificația de la Opațița- Călășturi

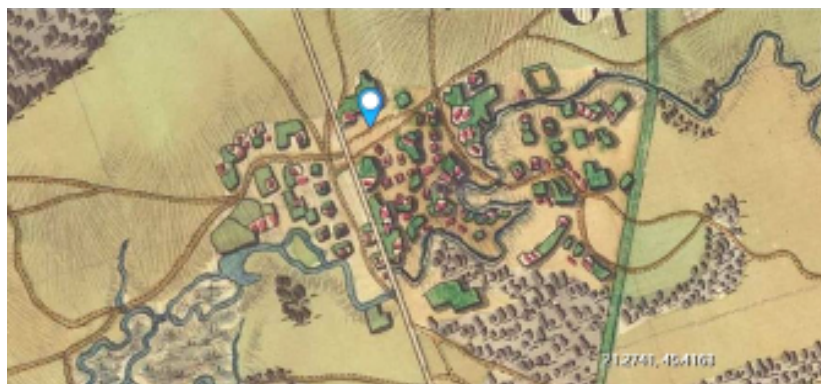

Fig. 2. Opațița pe ridicarea topografică Iozefină (apud Mapire- the Historical Map Portal, <https://mapire.eu/en/map/firstsurveybanat/?layers=osm%2C137&bbox=2366158.972903276%2C5686519.868125598%2C2369381.2713769227%2C5687475.330979162>)

Fig. 3. Regretații arheologi Dumitru Țicu și Alexandru Szentmiklosi discutând cercetarea de la Opațița în vara lui 2015, fotografie personală A. Hamat

Fig. 4. Fortificația de la Opațița - vedere de ansamblu, fotografie personală A. Hamat

Fig. 5. Latura de nord a fortificației de la Opațița, fotografie personală A. Hamat

Fig. 6 Turnul de pe latura de nord a fortificației, descoperit în 2015, fotografie personală A. Hamat

Nedeia

Memoria Locurilor

DOGNECEA

Dognecea este o localitate din Banatul Montan, așezată la mică distanță în vestul municipiului Reșița. Banatul, ca provincie istorică, desemna spațiul geografic delimitat natural de râul Tisa la Vest, Mureșul la Nord, fluviul Dunărea la Sud, iar spre Est de Munții Carpați, până la 1918. Astăzi se întinde pe teritoriul a trei țări (aproximativ 19.000 km² în România, cam 9.000 km² în Serbia și vreo 300 km² în Ungaria).¹ Dacă la Nord și Vest avem o câmpie mănoasă, partea muntoasă a Banatului, situată la Sud și Est, cuprinde munți accidentați, brăzdați de defileuri și depresiuni, împăduriți, bogați în minereuri complexe care vor genera de timpuriu o industrie, cândva reductabilă, astăzi în criză gravă: minerit, metalurgie, construcții de mașini. Această regiune, de forma unui patruleter, a avut de-a lungul întregului Ev Mediu și apoi în Epoca Modernă un destin aparte, tributar poziției sale, la întreținerea drumurilor militare și economice ce legau Orientul balcanic de Occident. Poziției sale strategice i se datorează și interesul manifestat de-a lungul timpului de toate marile puteri vecine, fapt ce a influențat evoluția politică, socială și culturală a acestei zone de interferență, ducând la conturarea unei distincte individualități istorice.

Localitatea Dognecea nu este și nici nu a fost o localitate rurală tipică. Ea a fost o localitate minieră, iar ocupația de bază a locuitorilor și-a pus amprenta asupra vieții și destinului lor. Pe de altă parte, aici au conviețuit,

de-a lungul timpului, mai multe grupuri etnice, identitatea localității fiind marcată de multiculturalitatea sa și evoluția acesteia spre interculturalitate. Adică, de la traiul într-un spațiu fizic comun, s-a trecut, treptat la interacțiune socială, la aprecierea și respectul reciproc pentru tradiții, valori și norme.

Dar cine a întemeiat localitatea și când? În lucrarea de mineralogie a lui Șerban-Nicolae Vlad, în capitolul dedicat istoricului mineritului, se afirmă, în baza enciclopediei generale de limbă maghiară – *Révai nagy lexikon*, că prima mențiune scrisă a numelui localității – *Dognaska* – datează din 1358, pentru ca în 1395, într-un registru de biruri papale să fie pomenită și activitatea de minerit.² Un alt autor, Nicolae Ilieșiu, în a sa *Monografie istorică a Banatului*³, afirmă că localitatea ar fi fost un centru minier important și în timpul turcilor, ea figurând pe harta contelui de Mercy⁴, din 1723, ca localitate de unde se extrage argint. În mica monografie a comunei, scrisă în limba germană, autorul, Ludwig Höcher, afirmă că, după pacea din 1718, în Banat au fost întemeiate orașele centre miniere, prin colonizarea minerilor și lucrătorilor în industria grea, din landurile austriece Tirol și Stiria (în germană Steiermark).⁵ De altfel, chiar din anul păcii de la Passarowitz, în zona Dognecea, Johann Schubert a descoperit importante zăcămintele de minereu de fier, pentru ca, după doar un an, în 1719, la Bocșa Montană să se construiască primul furnal pentru prelucrarea minereului, care este totodată prima manufactură de stat din sud-estul Europei, aprovizionată cu minereu de fier de la Dognecea, Ocna de Fier, Lupac și Doman.⁶ În mine și furnale munceau atât băștinașii, cât și muncitori imigrați din regiunile alpine austriece, la început, dar și din landurile germane. Din nefericire, datele din cărțile matricole, pe care a încercat să le centralizeze Ludwig Höcher, nu sunt complete, după cum singur recunoaște monografistul, regiunile de origine ale coloniștilor fiind adesea neprecizate. Cu toate acestea el enumeră ca zone de proveniență Boemia, Tirolul, Stiria, Moravia, comitatul Zips – atunci în Ungaria, Slovacia, Silezia, Polonia, Bavaria, Renania,

dar chiar și Italia sau Bosnia. Terminologia folosită în mine pe parcursul secolelor al XVIII-lea și al XIX-lea era cea germană, de abia din secolul al XX-lea au început să fie utilizați și termeni românești.

În monografia semnată de preotul Doru Cristoi se afirmă că în anul 1718 au sosit la Dogneccea din Tirol primii 108 mineri, însoțiți de un maestru minier și unul forestier. În anul 1722 au mai venit 247 familii de mineri și încă 59 de familii în anul 1723. La mijlocul secolului al XIX-lea se pare că au venit ultimii coloniști germani.⁷

Datorită faptului că Oltenia a fost vremelnic sub stăpânire austriacă (1718-1739), și ea a constituit o sursă furnizoare de mână de lucru în zonă, mai ales pentru despăduriri sau prepararea mangalului, necesar topitoriilor. Locuitori din județele Mehedinți, Gorj dar și Dolj sosesc în Banat, se așază de obicei la marginea satelor românești existente deja, sau chiar întemeiază noi așezări, primele lor locuințe fiind bordeiele. Chiar dacă, poate, au fost priviți la început cu circumspecție, hărnicia și priceperea lor în prepararea manganului și în lucrările de minerit le-a adus acceptarea. Ei au fost denumiți *bufeni*, originea termenului

fiind pusă în legătură cu cuvântul *bufă*, adică bufniță, pasăre de noapte. Explicația acestei denumiri stă în faptul că oltenii circulau numai noaptea, lor fiindu-le interzise deplasările din locurile în care s-au stabilit. Din acest motiv numele lor popular a fost asociat *bufelor*, păsări de noapte, respectiv oameni care umblă noaptea. Li s-a mai spus și *bribeți*. În schimb oltenii își ziceau ei lor „*țereni*“, sau „*țareni*“ după țara lor de origine – Țara Românească.⁸ O altă etimologie posibilă a termenului de desemnare pentru acești „coloniști“ este cuvântul german „*Buch*“ – carte, sau „*Buchfahrt*“ – carte de călătorie, cu sensul de act necesar celor ce trec granița, deci pașaport. Prin pronunțare greșită s-a ajuns la *bufean*, cuvânt ce ar denumi pe posesorul acestei cărți de liberă trecere.⁹

Folosindu-se de date monografice aflate în manuscris, geologul Șerban-Nicolae Vlad afirmă și el că în perioada de după cucerirea habsburgică în regiune își fac apariția *bufenii* – denumire dată de bănățenii autohtoni oltenilor ce au emigrat în Banat pentru a lucra în mină sau în siderurgie.¹⁰ Așadar locuitorii români ai Banatului purtau denumiri diferite: celor autohtoni li se spunea „*frățuți*“, iar celor imigrați din Oltenia, „*bufeni*“.¹¹

Există și o teorie mai veche, aparținând istoricului Nicolae Tincu Velea (1814-1867), care atribuie sosirea bufenilor secolului al XVII-lea mai precis anilor 1641-1646. Este posibil ca oltenii să fi venit în Banat în valuri succesive, în secolul al XVII-lea fiind mânați poate de asprimea fiscalității din Țara Românească, iar în secolul al XVIII-lea strămutarea să fi căpătat un caracter organizat, fiind în interesul autorităților habsburgice aflate în deficit de mână de lucru. Aceasta este și părerea susținută de scriitorul Damian Izverniceanu (1883-1935), care afirmă că:

*„Oltenii, judecând după întemeierea satelor, după portul lor, n-au venit toți deodată, formarea primului roi a luat naștere pe la 1646, pe timpul ocupației turcești și s-au aezat în localitățile unde erau mine vechi. Din acest an au sosit mereu în decursul timpului și ceilalți întemeind sate noi.“*¹²

Ultimul val de bufeni este atestat a fi sosit în Banat la începutul secolului al XX-lea.

O a treia comunitate este constituită de către țiganii aurari sau rudari, care, în a doua parte a secolului al XVIII-lea, prin decret imperial, care echivala, practic, cu dezrobirea lor, se așază în mai multe sate din Banatul Montan, printre care și Dognecea. Se ocupau cu spălarea nisipului aluvionar și erau identificați după numele boierilor sau al locurilor lor de origine. *„Scutiți de impozite, erau obligați, în schimb, să devină statornici și să-și construiască locuințe în imediata apropiere a localității, fiind numiți de austrieci neubanater sau bănățeni noi. Sub Maria Terezia și, mai ales, sub Iosif al II-lea, aceștia sunt obligați să-și deie copiii la școală, să meargă la biserică și să-și facă stagiul militar.”*¹³

Doru Cristoi ne spune că numărul țăganilor din Dognecea este în jur de 700 și că locul în care trăiesc reprezintă un fel de cartier mărginaș al satului, numit Gura Izvor. Ulterior ei s-au ocupat, ca și ceilalți locuitori ai așezării, cu mineritul, au muncit în fabricile din Bocșa sau au lucrat în domeniul construcției de drumuri.¹⁴ Starea lor materială era comparabilă cu a membrilor celorlalte etnii. Ei și-au organizat chiar și o Asociație proprie, *„Reuniunea Gura-Izvor”*, înființată, după afirmația preotului Gheorghe Lugojan, în anul 1899, posibil un unicat în rândul acestei etnii. În cadrul acestei Asociații ei contribuiau cu cotizații lunare, din care dădeau ajutor celor săraci, întrețineau cimitirul și organizau unele întâlniri și acțiuni.¹⁵

După informațiile din *„Scurtă cronică a Banatului Montan”*, alcătuită de Georg Hromadka, dar și din datele furnizate de Valeriu Leu, un bun cunoscător al istoriei Banatului, în anul 1722, la Dognecea se deschide o mină de cupru, dar se mai extrage de aici și argint și plumb. Se construiesc și dau în folosință câteva topitorii de metale neferoase și cuptoare de redus minereul extras. În 1723 sunt organizate oficii montanistice, întâi la Oravița și Dognecea, aflate în subordinea Oficiului Minier Superior Bănățean.¹⁶

Ovidiu Marinel Koch–Tufiș, analizând scrisorile

expediate de către unul dintre cei mai importanți specialiști minieri din monarhia habsburgică, Ignaz Edler von Born, care în anul 1770 a călătorit în regiunile miniere din Banat și Transilvania, vorbește despre existența a patru districte miniere bănățene: Oravița, Dognecea, Sasca și Bocșa, aceștia din urmă aparținându-i și topitoriile de fier de la Reșița, toate în subordinea Oficiului Minier Superior din Oravița. În districtul Dognecei se exploatează minereurile de cupru, plumb, care conțin și argint, precum și minereul de fier.¹⁷

Tot în cadrul eforturilor stăpânirii austriece de a da o organizare cât mai eficientă activității în nou dobândita provincie, în anul 1727 este introdusă o nouă legislație, iar la Dognecea este înființată o judecătorie minieră. Conform acestei legislații muncitorii băștinași în mină ori în metalurgie nu beneficiau de drepturi egale cu muncitorii imigrați din landurile austriece, considerându-se că aceștia din urmă au o calificare superioară. Se mai precizează aici că țăranii iobagi din satele din apropiere sunt obligați, în cadrul dreptului feudal, în vigoare, în contul robotei, la activități de cărașie și alte munci, prestate în folosul stăpânului montanistic. În 1724 au fost construite cele două lacuri de acumulare, la ordinul generalului guvernator Mercy, acestea fiind reprezentate pe harta din anul 1765.¹⁸ Coloniștii germani beneficiau, în special la sosire, de o serie de privilegii: primeau chiar locuințe, erau susținuți în efortul de ridicare a școlilor și bisericilor. Alfred Kravits ne spune despre coloniști, bazându-se pe ce știe de la străbuni și pe ce scrie în monografia întocmită de Ludwig Höcher, pe care o deține, că: *„De când au venit aici le-a dat teren, așa scrie și-n carte. Când au venit aici le-a zis: «acesta-i al vostru». Era o pădure de lemne seculare și ei au început să defrișeze, de aici, până aici îi al tău și și-a făcut fiecare o grădină. Au avut o capră sau o vacă pentru hrană și se ajutau din aia.”*¹⁹

Altfel stăteau însă lucrurile cu oltenii. Aceștia erau considerați tolerați, slab remunerați, ba mai mult, din cauza exploatărilor din galeriile subterane ale minei Simon-Iuda, care puteau provoca surparea terenului, sunt nevoiți să-și

mute vatra așezării lor, pe la 1788, în partea de est a comunei, în zona celor două lacuri, numite *ziduri*. Această denumire s-a extins și asupra locuitorilor, cărora și astăzi li se spune *zideni*.²⁰

Strămutarea aceasta forțată a dus la forma așezării așa cum e cunoscută ea și astăzi, întinsă pe o lungime de 7 km și alcătuită practic din trei părți distincte: partea estică, a zidenilor, cea mediană, a coloniștilor germani și cea vestică, suprapusă peste vechea vatră a satului, numită și Obârșia Secașului. Vatra satului a fost identificată aici datorită faptului că aici a fost ridicată și prima Biserică, în locul numit Gura Vârâțului.

Și Letiția Potter, viceprimar al comunei unsprezece ani la rând, afirmă că cele trei comunități erau grupate distinct și ocupau părți diferite ale satului. Identificarea se făcea după limba vorbită. Aceasta dovedește că identitatea etnică (și chiar cea națională) este legată primordial de limba vorbită, cu toate că ȝiganii din Dognecea vorbesc românește și nu-și declară originea rromă nici chiar la recensămintele făcute.

*„Aici au fost comunități distincte, în funcție de limbă am avut nemți, români și rromi și am avut câțiva unguri dar foarte puțini, numai câțiva, în jur de patru, cinci persoane, deci nu familii, persoane. [...] Comuna noastră e de 7Km și partea de mijloc de la Banatul, deci de la întreprinderea minieră și până jos la pod, la alimentară, cum era înainte pe vremea lui Ceaușescu, și arena, erau nemți. La deal și până la podul lui Bârdac, chiar până la podul la Izvor erau români și Izvorul erau țigani sau rromi, cum le spuneam.”*²¹

Prima Biserică ridicată în sat a fost, se pare, cea catolică, definitivată în anul 1735. Dognecea este atestată ca parohie catolică din anul 1741. Înainte de această construcție a existat o bisericuță mică, cunoscută astăzi ca fiind capelă. Construcția Bisericii Ortodoxe a început, se pare în anul 1750. În anul 1795 i-a fost pictat interiorul de mai mulți pictori și zugravi bisericești. Înainte de ridicarea unei biserici zidite există indicii că în sat ar fi existat o Biserică de lemn.²²

În 1737-1738 turcii pătrund iarăși în Banat, ocupă Orșova, Caransebeșul și Lugojul și amenință Timișoara. O altă parte a armatei otomane pătrunde pe Valea Bârzavei, devastând instalațiile extractive și industriale de la Bocșa și Dognecea. Această catastrofă se cumulează și cu o perioadă de epidemie de ciumă, majoritatea exploatărilor miniere și instalațiilor industriale fiind sau distruse sau abandonate.²³ Aceeași informație o regăsim și în monografia comunei, unde ni se spune în plus că locuitorii de atunci – primii coloniști germani au fost decimați în timpul acestor atacuri turcești.²⁴

Cu toate acestea, activitatea se va relua, iar din 1741 aici este atestată o școală minieră, cu predare în limba germană, dar la care au acces și copii români sau sârbi care vor să învețe meseria de miner. Asemenea școli mai existau la Oravița (încă din 1729), Moldova-Nouă și Sasca.²⁵ Bogățiile subsolului din munții Dognecei atrag investitorii și de asemenea lucrători mineri. Într-o scrisoare din 1779, Johann Kaspar Steube descrie astfel comorile minelor de aici:

*„La Dognecea însă mari granați galbeni și negri și mari granați galbeni cristalizați, de mărimea unui ou de porumbel, la mina Paulus sticlă de cupru multicoloră, care la spărtură își menține culoarea violetă, albastră sau/și roșie: malahiți și granați negri de la Simon Juda.”*²⁶

Războiul turco-austriac dintre 1788-1790 a transformat din nou Banatul în teatru de război, și printre așezările afectate se numără și Dognecea. Aflăm aceasta din actul prin care este răsplătit de către episcopul Iosif Ioanovici Șakabent preotul ortodox din Calina, pentru acțiunea sa cutezătoare de a organiza, împreună cu enoriașii săi și cu cei din Dognecea, apărarea acestei din urmă așezări în fața năvalei otomane.²⁷ Se pare că în Dognecea exista și o mică unitate de pază austriacă, dată fiind importanța economică a așezării, de aceea preotul din Calina s-a refugiat aici, contribuind, el și enoriașii săi la apărarea localității.²⁸

Categoric că a existat la Dognecea o interacțiune culturală, chiar dacă, la început, cele două comunități

principale, românii și germanii, s-au privit cu suspiciune, chiar dacă trăsăturile pozitive aparțineau grupului etnic propriu, iar cele negative îl defineau pe „celălalt”. Cu timpul a luat naștere dialogul, au avut loc schimburi, vorbim adică despre interculturalitate, o practică îndelungată în Banatul multiethnic. Germanilor au început să le fie recunoscute și atribuite și trăsături pozitive, calitățile lor principale în ochii românilor bănățeni fiind reprezentate îndeosebi prin spiritul de organizare și gospodărire, seriozitate și punctualitate. Modelul bănățean de interculturalitate demonstrează că resursele identitare se pot conserva, paradoxal, doar prin deschidere permanentă față de alteritate, doar prin dialog și colaborare.

Într-o localitate în care, ca de altfel în numeroase alte localități bănățene, coexistă mai multe grupuri etnice, identitatea fiecăruia se definește și în raport cu celălalt și în asociere cu cel de-o seamă de care te leagă aceleași norme, o simbolistică anume, un stil de viață comun. Conform *Dicționarului de etnologie și antropologie* termenul „etnie” e definit ca fiind „un ansamblu lingvistic, cultural și teritorial de o anumită mărime”. Termenul compus – „grup etnic” este unul recent și se referă în mod expres la o minoritate culturală.²⁹ Așadar fiecare grup etnic este o entitate distinctă, care își asumă anumite semnificații, anumite simboluri, ce indică permanența interacțiunii umane, a practicilor sociale, în fapt. Prin aceste practici, individul se înscrie în propriul său grup social. Identitatea socială se realizează ca o consecință a socializării individului și a încadrării acestuia în tipul identitar social, prin armonizarea sa cu modelele de comportament și mentalitate dezirabile.

Imaginea românilor despre germani și a germanilor despre români a suferit de-a lungul timpului transformări și reevaluări. Acest proces a fost parte a celui de elaborare a propriei identități etnice, prin delimitare de trăsăturile atribuite celorlalți. Inițial, la începutul contactului, diferențele au avut mai mare însemnătate decât asemănările, pentru ca ulterior, odată cu rutina conviețuirii, asemănările să capete o pondere

mai mare. Germanii au fost pentru români străinii, cei altfel, nu neapărat răi, beneficiind totuși de o imagine mult mai valorizantă decât alți străini, percepuți ca dușmani, sau decât ȝiganii, eternii paria.

Sentimentul de apartenență la un grup social este parte a identității individuale, care presupune diferențe între oameni și grupuri. Dar interculturalitatea care se manifestă de decenii bune în satele bănațene pune grupările etnice în dialog de pe picior de egalitate, fără existența unor raporturi de putere. Există chiar, în mod vizibil astăzi, o încercare voluntară de a evidenția o conviețuire exemplară, multietnică și multiconfesională, în Dognecea.

„Noi ne-am înțeles foarte bine, n-am făcut o diferență între că el îi rrom, că el îi neamț, că el îi român. Așa am crescut noi, așa am crescut, generația noastră, înainte nu știu să vă spun. N-am auzit să spună că tu ești nu știu cum și nu știu ce. Așa s-a ajuns și la căsătorii mixte între nemți, români și inclusiv între rromi. Și sunt privite foarte bine, nu avem treabă cu așa ceva, îi om în primul rând. Nu zici că are culoare, că și românii noștri sunt mai bruneți, asta nu contează, sau neamțu' că-i blond cu ochi albaștri, nu contează, om să fii, să știi să te comporți. [...] Mama a fost nemțoaică dar noi copiii am fost ortodocși, deci n-am fost catolici botezați, noi am fost ortodocși, după tată, dar am fost și noi la dansurile germane.”³⁰

Tradițiile germanilor din Dognecea se dispersează astăzi, trecutul lor și evenimentele la care au fost martori par a fi tot mai puțin interesante pentru societatea nouă a localității. Chiar și ocupația mineritului a dispărut. Cineva care nu a pătruns nicicând într-o mină nu își poate imagina acea lume fără cer a minerilor. Tot așa cineva care nu a fost implicat, nu a asistat și nu a suferit consecințele unor evenimente asupra unei comunități destul de încercate, nu este interesat să le cunoască, darămite să le rețină. Puținii germani rămași resimt cu durere pierderea trecutului lor, stingerea nu doar a unui timp și a unui întreg mod de viață, dar și a unei comunități, rămasă, din nefericire, fără viitor. Așadar tradițiile germanilor din Dognecea ar trebui consemnate în scris pentru a nu se pierde complet.

Dognecea se îndreaptă spre ceea ce astăzi este cunoscut ca sat rezidențial, sat de vacanță, deoarece populația este în scădere, iar multe dintre casele germanilor plecați au fost cumpărate de timișoreni, reșițeni, dar chiar și bucureșteni, în căutarea unui refugiu departe de praful și zgomotul orașului.

Simona SANDU

Note

¹ Prin tratatul de pace de la Versailles, din 1919 și, ulterior, prin alte tratate bilaterale între statele constituite în urma destrămării Imperiului Austro-Ungar, acest teritoriu a fost împărțit, pe cât a fost posibil, conform principiului naționalității, între România (2/3 din suprafață, 66,5 %, 18.966 km²), Iugoslavia (1/3, 32,5 %, 9276 km²) și Ungaria (1 %, 284 km²); cf. R. Gräf, *Germanii din Banat sau istoria între două emigrări*, în Smaranda Vultur (coordonator), *Germanii din Banat prin povestirile lor*, Ed. Paideia, București, 2000, p. 29.

² Șerban-Nicolae Vlad, *Mineralogeneza skarnelor de la Dognecea*, București, Ed. Academiei, 1974, p. 9.

³ Nicolae Ilieșiu, *Monografia istorică a Banatului*, București, Ed. Mica Valahie, 2011.

⁴ Generalul conte de Mercy a fost numit în fruntea Administrației imperiale a Țării Banatului la 23 septembrie 1718, el fiind în fapt în funcția de comandant militar și civil al provinciei din 1 noiembrie 1716 - cf. Costin Feneșan, *Administrație și fiscalitate în Banatul imperial 1716-1778*, Timișoara 1997, p. 44-53 și 64.

⁵ Ludwig Höcher, *Die kleine Monografie der Bergstadt Dognatschka*, Reșița, Ed. Banatul Montan, 2006, p. 13.

⁶ Georg Hromadka, *Scurtă cronică a Banatului montan*, 1995, versiune românească a lucrării *Kleine Chronik des Banater Berglands*, Verlag Südöstdeutschen Kulturwerk, München, 1993, p. 32.

⁷ Doru Cristoi, *Monografia comunei Dognecea*, manuscris dactilografiat aflat în păstrarea Forumului Democrat German din Dognecea, p. 17.

⁸ <http://enciclopediaromaniei.ro/wiki/Bufeni>

⁹ Doru Cristoi, *Op. cit.*, p. 15.

¹⁰ Șerban-Nicolae Vlad, *Op. cit.*

¹¹ Georg Hromadka, *Op. cit.*, p. 34.

¹² Damian Izverniceanu, *Oltanii din Banat (bufenii sau țărani) și originea lor*, Lipova, Librăria Românească, 1935, p. 33.

¹³ Maria Mândroane, *Tipologia așezărilor rurale din Valea Carașului*, Timișoara, Editura Brumar, 2012, p. 79.

¹⁴ Doru Cristoi, *Op. cit.*, p. 19.

¹⁵ Gheorghe Lugoian, *Scurt istoric al bisericii din Dognecea*, 1967, p.7.

¹⁶ Valeriu Leu, *Memorie, memorabil, istorie în Banat*, Timișoara, Ed. Marineasa, 2006, p. 315; Georg Hromadka, *Scurtă cronică a Banatului montan*, 1995, versiune românească a lucrării *Kleine Chronik des Banater Berglands*, Verlag Südöstdeutschen Kulturwerk, München, 1993, p. 32-33.

¹⁷ Ovidiu Marinel Koch-Tufiș, *Populația Banatului și Transilvaniei oglindită în scrisorile pe care Ignaz von Born le-a scris în anul 1770 în timpul călătoriei sale prin cele două provincii*, în *Banatica*, Reșița, Muzeul Banatului Montan Reșița, nr. 19, 2009, p. 132.

¹⁸ Valeriu Leu, *Op. cit.*, p. 315, Georg Hromadka, *Op. cit.*, p. 33.

¹⁹ Interviu cu Alfred Kravits, realizat de Roxana Mustăță (licențiată în filologie la Universitatea de Vest din Timișoara), în anul 2013.

²⁰ Doru Cristoi, *Op. cit.*, p. 17.

²¹ Interviu cu Potter Letiția, realizat de Roxana Mustăță (licențiată în filologie la Universitatea de Vest din Timișoara), în 2013.

²² *Ibidem.*

²³ Kladiva Ottmar, *Istoria industriei în Banatul Montan*, <http://www.banaterre.eu/romana/kladiva-ottmar-istoria-industriei-n-banatul-montan>.

²⁴ Ludwig Höcher, *Op. cit.*, p. 13.

²⁵ Georg Hromadka, *Op. cit.*, p. 34.

²⁶ *Migrația înspre Spațiul Dunărean, Colonizarea germanilor în secolul al 18-lea și urmările ei*, editat de Christian Glass/ Fundația Muzeului Central al Șvabilor Dunăreni, Ulm, Ed. Cosmopolitan Art, p. 90.

²⁷ I. D. Suci, *Documente privitoare la istoria Mitropoliei Banatului*, Ed. Mitropoliei Banatului, Timișoara, 1981, p. 483.

²⁸ Doru Cristoi, *Op. cit.*, p. 12.

²⁹ Pierre Bonte, Michel Izard (coord.), *Dicționar de etnologie și antropologie*, Iași, Ed. Polirom, 1999, p. 215.

³⁰ Interviu cu Potter Letiția, realizat de Roxana Mustăță (licențiată în filologie la Universitatea de Vest din Timișoara), în 2013.

Trecut și prezent în comuna Cenadul Unguresc

Cenadul Unguresc (în maghiară Magyarcsanak) este o comună populată de români din districtul Makó, județul Csongrád, Ungaria. Populația sa era, conform recensământului din 2011, de 1.492 de locuitori, dintre care 71,23% erau maghiari, 13,48% romi, 12,38% români și 1,56% sârbi, dintre aceștia, 14,68% fiind credincioși ortodocși.⁽¹⁾ **Biserica românească** din Cenadul Unguresc, restaurată în anul 2011, are hramul „Înălțarea Domnului”, iar preotul care slujește aici este protopopul de Seghedin, **Aurel Becan**. Ea a

fost construită în anul **1808**, dar în documentele vremii a fost consemnată și o biserică mai veche, din anul 1774, care aparținea în comun comunității ortodoxe române și sârbe din localitate.⁽²⁾

Sărbătorile tradiționale românești de aici sunt în mare parte legate de tradiția creștină ortodoxă și de fenomenele cosmice, la fel ca cele din România, „sărbătorile anului – fie ele cu dată fixă sau mobilă – fiind dedicate divinităților, oamenilor, animalelor, plantelor, fenomenelor cosmice și terestre.”⁽³⁾ Obiceiurile legate de viața religioasă au trecut prin mai puține transformări decât datinile de origine precreștină, ceea ce se explică prin puterea conservatoare a Bisericii și mentalitatea

oamenilor crescuți în spirit religios. Cercetătoarea Emilia Martin clasifică sărbătorile în: **sărbători de iarnă** (Sfântul Nicolae, Crăciunul, Anul Nou, Boboteaza), **sărbători de primăvară** (Câșlegile de la Bobotează la Postul Mare, Postul Mare, Sfântul Toader, Bunavestire, Sfântul Gheorghe, Floriile, Paștile, Paștile Morților prima zi de luni după Duminica Tomii, Ispasul, Rusaliile), **sărbători de vară** (Sânzienele, Sfântul Petru, Sfântul Ilie, Tăierea Capului Sf. Ioan Botezătorul, Înălțarea Sfintei Cruci) și **sărbători de toamnă** (Sfântul Mihai, 29 septembrie, Ziua Morților, 1 noiembrie).

Jocul, organizat în duminicile anului și cu ocazia sărbătorilor, oprit în perioadele de post, era în trecut o adevărată instituție a satului. Repertoriul de „danțuri” era bogat, cele mai cunoscute fiind: „Doi pași”, „Trii pași”, „Învârtita”, „Câmpen’escu”, „Bătrânescu”, „Duba”.

În timpul jocului, participanții descântau, adică rosteau un bogat repertoriu de „strigături”, unele fiind chiar improvizate pe moment: „Bine mere, rău jucăm,/ Nu-i ciudă că ne-nvățăm”, „Badea numa cizme n-are/ Și să țâne gazdă mare/ Să aibă și cioareci noi/ Nici nu ar vorbi cu noi”, „Bat’e cizma pă tureac/ Că nu îi făinî-n sac/ Bat’e cizma și mai sus/ Că nu-i nici de cucuruz”.

Interesant este și faptul că, fiind o **comunitate cu trei etnii**, ca români, sârbi și unguri, jocul era organizat în mai multe locuri, fiecare etnie având jocul său. Se întâmpla ca românii și sârbii să-l aibă împreună. În acest caz, jocurile alternau, un șir de jocuri, de danțuri, românești, un altul de jocuri sârbești. Românii și sârbii își cunoșteau reciproc repertoriul și îl interpretau impecabil unii pe al celorlalți.

Ca instituție tradițională a satului, jocul a dispărut. Locul jocului a fost luat, chiar și în Cenad, în Micherechi, Chitighaz și în toate localitățile românești din Ungaria, de **baluri**, cum ar fi **Fărșangul**, iar vechile danțuri mai sunt conservate în petrecerile de nuntă. Generația tânără învață totuși aceste jocuri, dar ele sunt interpretate demonstrativ, pe scenă, în spectacole, fiind însușite în școli, în centre de cultură și de artă populară și cu instructori specializați. (4)

Primăria localității Cenadul Unguresc organizează în luna septembrie „**Zilele satului**”, o sărbătoare legată de Sfântul

Gerard, primul episcop romano-catolic de Cenad. La această sărbătoare participă toate etniile satului (maghiari, români, romi și sârbi), dar și invitați din comune din România, iar accentul se pune pe prezentarea specificității și tradițiilor tuturor comunităților etnice de aici, având astfel o **„Serată a naționalităților“**, care îmbină dansurile populare ale acestor etnii: sârbești, maghiare sau românești, și o seară dedicată **gastronomiei**. Interesant este faptul că **cenădenii de origine română s-au considerat întotdeauna bănățeni**, având tradițiile, dansurile sau chiar elemente din gastronomia tradițională bănățeană, cum ar fi „rătișele“ sau „sărmăluțele cu părădaică“.

(5)

În urma unor cercetări de teren pe care le-am efectuat în luna iunie a acestui an, am aflat câteva detalii interesante de la informatoarele mele. Din păcate, în ultimii ani, au mai rămas doar în jur de **30 de familii de români** care locuiesc în continuare în Cenadul Unguresc, foarte mulți tineri alegând să plece la studii în alte localități, rămânând apoi „la oraș“. Însă la sărbătorile satului mulți dintre ei se întorc acasă, păstrând astfel legătura cu locurile natale, cu tradițiile și limba română. **Școala românească** din localitate a funcționat până în 1962, atunci când a ieșit la pensie învățătorul **Ioan Rus**, ea având grădiniță

și clase primare cu predare în limba română. După acest an ea s-a unit cu școala maghiară, limba română fiind predată în continuare, dar ca materie opțională.

Foarte interesant este faptul că în acest moment încă se strâng româncele, alături de cele câteva sârboalice rămase în sat, într-un **Club al femeilor**, organizat sub oblăduirea Autoguverării Românești din Ungaria. **Clubul femeilor** are întâlniri lunare dedicate **gastronomiei tradiționale românești**, doamnele aducând rețete moștenite de la bunice și străbunice pentru a le găti împreună. Am aflat de la informatoarele mele câteva rețete tradiționale, specifice satului, cum ar fi „rățișele“, „taștele cu brânză“, „nodatele“, „plăcinta-ntinsă“ sau „plăcinta groasă“, „nucuța“, dar și mâncăruri de post, cum ar fi „mălaiul cu dovleac“. Pe lângă întâlnirile dedicate gastronomiei tradiționale, în lunile de iarnă ele se întâlnesc la „**Sezătoare**“, aceste întâlniri fiind un bun prilej de conversație în limba română, care de multe ori nu mai este vorbită activ în familie, multe familii actuale fiind mixte, româno-maghiare sau româno-sârbe. Toate aceste activități păstrează și în prezent spiritul românesc al satului, făcându-i pe românii bănățeni rămași în Cenadul Unguresc să se simtă ca o comunitate, ca parte din comunitatea mai largă a românilor din Ungaria, dar și a celor din România.

Iudit CĂLINESCU

1- https://ro.wikipedia.org/wiki/Cenadul_Unguresc,_Csongr d, accesat în 10.06.2019.

2- <http://reper24.ro/biserica-romaneasca-din-cenadul-unguresc-restaurata/>, Karina Tincul, „Biserica românească din Cenadul Unguresc, restaurată“, în Reper24, 24 februarie 2015, accesat în 10.06.2019.

3- Emilia Martin, *Sărbătorile calendaristice ale românilor din Ungaria*, Publica ie a Institutului de Cercetări a Românilor din Ungaria, Giula, 2003, p. 15.

4- <http://astra.iasi.roedu.net/texte/nr45CenadulUnguresc.html>, Ana Ho opan, „Chize ii  i organizarea jocurilor ini iatice în Cenadul Unguresc“, accesat în 10.06.2019.

5- <https://www.cronica33.hu/zilele-satului-la-cenadul-unguresc/>, accesat în 11.06.2019.

Identitate bănăţeană

Aspecte ale semioticii în patrimoniul textil din Banat

Problema non-verbalităţii, ca element principal de comunicare umană nu mai necesită astăzi nici un fel de demonstraţie.

Lumea simbolurilor în care trăieşte omul, precum şi imensa lume a culturii, ne dovedesc faptul că aceste limbaje sunt universale, creând o legătură unică a omului cu lumea vie. Dacă limbajul ştiinţific dovedeşte o înţelepciune a minţii, cu siguranţă lumea non-verbală descoperă o înţelepciune a sufletului, relevând în om această superbă şi caracteristică dualitate.

Încă din zorii civilizaţiei până în era actuală, în cultura occidentală s-a recunoscut că există o conexiune intrinsecă între corp, minte şi cultură, iar procesul care leagă între ele aceste trei dimensiuni ale existenţei umane este semioza, producerea şi interpretarea semnelor. Raţiunea de a fi a semioticii, se poate spune că este aceea de a cerceta interconexiunea dintre viaţă şi semioză.

Ea este ştiinţa care studiază semnele sub toate aspectele: formarea lor, clasificarea tipurilor de semne, utilizarea semnelor în activităţile umane. Semnul este orice formă fizică imaginată sau exteriorizată pentru a ţine locul unui obiect, al unui eveniment sau sentiment,

numită referent. În viața umană semnele îndeplinesc mai multe funcții: acționează ca tipare în lucruri, acționează ca ghiduri sau planuri predictive în vederea unor acțiuni etc. Semnele pot fi recunoscute ca atare deoarece au anumite proprietăți sau structuri predictibile și regulate.

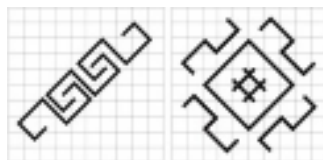
În domeniul artei tradiționale, semiologia înglobează toate manifestările exprimate, atât pe cele din plan spiritual cât și pe cele din plan material și le subordonează unor coduri imuabile, respectate de către toți componenții unui grup etnic. Totodată, domeniul semiologiei aduce în prim plan atât codurile comportamentale cât și mecanismele care fac posibilă acroșarea elementelor componente în lanțuri simbolice, apte să dezvolte și să comunice mesaje înțelese și acceptate de către comunitatea umană. Omul nu poate fi disociat de cultura pe care și-o făurește, așa cum arta nu poate exista fără om.

Dintotdeauna, omul a alcătuit compoziții grafice, îndemnat fiind numai de anumite răscoliri lăuntrice. El a creat frumosul sub influența mediului apropiat lui, după chipul și asemănarea elementelor care l-au sensibilizat, a creat așa cum a gândit că era bine, că „trebuia să fie“. Semnele descinse din depărtări sacre au fost adunate în compoziții care comunicau mesaje, care puteau fi „citite“. Aceste compoziții, la rândul lor, ca și semnele luate izolate, făceau parte din însăși ființa celui care le-a plămădit după modele luate din mediul lui. Numai așa se explică impulsul, acțiunea involuntară de a respecta reguli stricte, simetrice.¹

În arta înfrumusețării pieselor vestimentare și a textilelor de interior, un rol de seamă l-a avut elementul de creație, de prefacere, în vederea obținerii lucrului desăvârșit. Repetarea și alternanța sunt două noțiuni

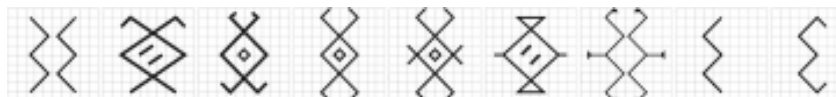
care vizează modul de amplasare a simbolurilor în spațiul textil, fie el „câmp, friză sau tablă“.

Când vorbim de semne și simboluri în arta tradițională din Banat trebuie să menționăm câteva semne care apar în mod predominant: s-ul, coarnele berbecului și x-ul.

S-ul este simbolul care unește și separă, în același timp, în mod antagonic viața și moartea.

Coarnele berbecului sunt semnul virilității, prolificității, al împerecherii, al sensului vieții, al vieții

în sine și a trăirii ei, în plan inter-individual exprimă dorința-aspirația (împerecherii).

X-ul este chintesența reprezentării filosofiei dualiste a simbolisticii românești: Lumea De Pe Acest Tărâm, semn al asigurării trăirii în viața de aici, X-Viața Veșnică, un element subtil și plin de semnificație.

La nivelul culturii tradiționale, putem afirma cu certitudine, faptul că există o „gramatică“ ornamentală și una cromatică. Cum funcționează acestea, care le sunt canoanele și ce mesaje transmit nu se mai știe cu precizie. Acest fapt se datorează și situației că nici generațiile actuale din cadrul colectivităților tradiționale nu mai cunosc și deci nu pot explica de ce se procedează într-un anumit fel și nu altfel. În acest context, baza explicativă se depărtează de configurarea ei simbolică, credințele nu mai sunt susținute ca o necesitate absolută, respectul față de tradiție, luată ca element definitoriu

al identității de grup, se diluează și astfel apar speculațiile în interpretare la care recur din ce în ce mai des, fără să mai existe o argumentație reală care să se conformeze logicii acesteia.

Realizarea țesăturilor nu s-a făcut oarecum sau după gustul fiecărei țesătoare. La baza confecționării lor a stat tradiția pe care au impus-o și au urmărit-o țesătoarele mai în vârstă, chemate să îndrume pe cele tinere, în alegerea tehnicilor de lucru, în alegerea modelelor. În acest mod, formele acceptate de comunitățile rurale au rezistat perioade îndelungi transformărilor, exprimând continuitatea.

drd. Claudiu GLĂVAN

¹ Virgil Vasilescu, *Semnele pământului*, Ed. Arhietip-RS, București, 1996, p. 75

.

Caracteristicile omului frumos în textele cântecelor populare românești

„Frumos“ este cel mai des întâlnit epitet din lirica folclorică (Balazs, 2003) și desemnează atât calitățile fizice cât și morale. Fără să negăm acest aspect, considerăm că acest frumos, sau mai degrabă persoana la care se face referire în diversele texte, este o categorie aparte. Omul frumos capătă un rol central în texte, în jurul lui creându-se un orizont de interese din partea naratorului/eului. De altfel, omul frumos, după cum vom vedea, nu reprezintă doar un ideal din punct de vedere fizic, ci poartă cu sine o serie de alte caracteristici de ordin moral, social și chiar magic.

Încă de la început trebuie să specificăm că termenul de „frumos“, „om frumos“, are parte de o serie de sinonime imperfecte care însă ajută la crearea imaginii sale, astfel în diversele sale ipostaze sintagma/cuvântul, în funcție de regiune, dar și genul cântecului, este înlocuit cu: mândru („Și ce maică-ai mai avut / De-așa mândru te-o făcut“ sau „În pădure bate vântu / Pe cărare vine mândru“), om de treabă („Le-am spus [ochilor n.r.] să se uite-n iarbă / S-aștepte omul de treabă / Le-am spus să se uite-n jos / S-aștepte omul frumos“), om gospodar, harnic, om drag, plăcut („Țucu-i gura cui îi placu / Multă voie bună-i facu / Țucu-i gura cui mă place / Multă voie bună-mi face“) sau cu apelative specifice zonei: bade, nană, lele, puică, pui etc. Sigur unele dintre aceste

substitute vorbesc și despre statutul social, dar și despre relația dintre narator/actant/interpret și personajul la care se face referire, uneori fiind vorba despre o relație de iubire în formare („*Tare-mi place de mândru / Nu știu eu placu-i ori nu / Tare-mi place de badea / Nu știu eu placu-i ori ba*”), alteori de o relație adulterină („*Nu mai bate neică-n poartă / Ți-am zis că sunt măritată*” sau „*Unde-i nevasta frumoasă / Și bărbatu-i dus de-acasă*”).

Construirea și caracterizarea frumosului

Se poate observa că procedeul prin care se construiește imaginea frumosului este opoziția. Pe deoparte frumosul, iar pe cealaltă parte urâtul („*Bun îi vinu și gustos / Dacă-l bei cu om frumos / Dacă-l bei cu om urât / Se oprește vinu-n gât*” sau „*Ia-mă bade de ți-s dragă / nu cota că-i lumea largă / și lua una urâtă și ți-a părea lumea strâmtă*”). Între cele două categorii are loc și o luptă permanentă („*De cine mi-i dor și sete / Nici nu-l văd / Nici nu mă vede / Dar de cine mi-i urât / Azi de trei ori l-am văzut / ... / Fugi urâtule din prag / Să vină cine mi-i drag*” sau „*La omu care mi-i drag / Treabă n-am, dar cale-mi fac / Dar la cel care-i urât / Treabă am și nu mă duc*” sau „*Ce-a lăsat, Domnul Cristos, / Să ia frumos... / Pă frumos, / Să trăiască... Drăgăstos, / Bate-mă, Bate-mă Doamne cu paru, / Nu mă bate, Nu mă bate / Cu amaru, Bate-mă, Bate-mă, Doamne cu bâta, Nu mă bate, Cu urâta*”). Lupta aceasta nu este una directă, sau cel puțin înfruntarea directă este mai rară, de cele mai multe ori este vorba de o luptă imaginară a eului/naratorului pentru „frumosul” și mai tot timpul în favoarea acestuia.

Sigur, frumosul nu este doar o chestiune abstractă, intangibilă, în textele cântecelor subiectul cu această calitate este descris fizic, iar caracteristicile sale țin mai degrabă de gust și de raritate și nu fac un portret unanim acceptat. Bărbatul/femeia sunt mai ales descriși printr-un singur element ce ține de zona capului. Cel mai des întâlnit element de descriere sunt ochii: „*Pentru ochi ca mura neagră / Nu dormi o noapte-ntreagă*”, „*Cum îi frunza iederii / Așa-s ochii bădiții*” sau „*Bădiță țuca-ți-aș gura / Și ochii negri ca mura*”, ori „*Ochii tăi măslina negre*”. De remarcat este faptul că ochii negri reprezintă un ideal de frumusețe fizică, fiind des întâlnit în texte folclorice, mai rar se întâmplă ca iubitul/a să aibă ochi căprui sau albaștri, în ultimul caz aceștia sunt cel mai des comparați cu stelele. Accentul cade

în special asupra ochilor deoarece aceștia se fac „vinovați” de începerea noii relații „[Ochiilor-n.a.] Ce vedeți nu mai uitați / Ce iubiți nu mai lăsați” ori „Ochii mei și cu-a badii / Bine mai știu vorobi / Gura mea și-a badii tace / Voia ochilor se face”; bineînțeles ochii reușesc să exprime pasiunile cele mai ascunse („Și omu care iubește / Numa cu ochii vorbește / Se cunoaște cel cu dor / Pe uitatul ochilor / Când se uită pe sub gene / Ochii-i râd, inima-i cere”). Alte elemente ale feței care apar în descrierea fizică a omului frumos și implicit iubit sunt: sprâncenele/genele „Mândra mea sprâncene multe / Ce le ții posomorâte” sau „[Mândra] cu sprâncene îmbinate”, „Și când te-o privi prin gene / Parcă-i luna printre stele”. În descrierea bărbaților un element aproape permanent este mustața („Bădișor, mustața neagră / Du-mă-acasă de ți-s dragă” sau „Badea cu mustața neagră / Se joară că nu-i-s dragă” sau „Badea cu mustețe dese”), de altfel acest element ține de virilitate și de potența bărbatului (A. Oișteanu, 2016). Un alt element care face descrierea fizică sunt buzele și/sau gura. Persoana fiind descrisă ca având buze moi, dulci, roșii ca fragii sau mirosind a flori sau a fructe, zahăr sau miere („După cel frumos m-aș duce, / Că are gurița dulce, / După cel frumos aș mere, / Că are gură de miere” sau „Haida, haida de trei ori / Că-ți miroase gura-a flori / Și buzele-a micșunele”), etc. Un alt element este părul: „mândruță cu păr galbin/bălai” sau „[mândra/badea] cu părul făcut inele” sau „bădiță cu păr sucit” sau părul în „plete înnodat” - atunci când se face referire la părul femeilor, înțelegem că acestea sunt nemăritate și implicit caste, femeile măritate având părul acoperit (A. Oișteanu, 2016).

Descrierile cele mai des întâlnite au la bază o comparație, iar elementul cu care se face asemănare este de natură vegetală: înalt ca bradu', floare de bujor, garofiță, trandafir, spic de grâu, etc. De asemenea se fac comparații cu luna și soarele, uneori fără să se țină seama dacă elementul comparat corespunde elementului masculin sau feminin, astfel de comparații având mai degrabă caracter plastic. Mai rare sunt comparațiile cu animale, cel mai des întâlnite animale în lirica populară fiind leul pentru a evoca voinicia feciorului, alte animale prezente în texte fiind mioara, căprioara, cerbul ca simboluri ale fidelității, (Balazs, 2003).

Din punct de vedere social, textele folclorice creează o dihotomie a dimensiunii sociale, fără nici un fel de zone de gri

sau alte nuanțe: bogați și săraci, implicit, frumosul aparține categoriei săracilor, iar urâtul bogaților „*Dragă mi-i fata săracă / Tăt cu mâna ei se-mbracă / Dar fata bogatului / Tăt gin mâna satului*“. Lupta între frumos și urât, bogați și săraci, și totodată între bine și rău se continuă și în acest caz „*Nu dă badea gura mea / Nici pe toată turma ta / Nu dă badea ochii mei / Pe cei patru boi ai tăi*“. Dincolo de starea socială precară, frumosul are alte înzestrări: este gospodar, este harnic și reușește să își depășească starea materială („*Sărăcuță o fost mândruța / Strângea grâul cu cătrânța / Gin puțin o adunat / Și-acu îi de fală-n sat*“), mai ales după unirea celor doi „*Om munci ne-om face casă / Și-om duce viață frumoasă*“, în antiteză cu urâtul care dincolo de urățenia fizică, compensată prin bogăție, este caracterizat și de lene și alte tare de caracter „*Trece Gheorghe la șosea / La bogată ce-mi vedea / Casă mare înălțată / Ogradă nemăturată / Straturile neîngrijite / Și florile veștejite / Da' bogata la oglindă / Și gunoiul până-ntindă*“. De altfel unele căntece se pot constitui în avertismente pentru cei care vor să se îmbogățească peste noapte printr-o căsnicie de conveniență: „*Vezi lelefi cui te dai / Nu căta argintului / Și te da urâtului*“. Sigur există și excepții în care frumosul are caracteristici negative „*Cu frumosul m-am luat / ... / Mamă lumea e la lucru / Și el doarme ca butucu / Lele tu ți l-ai luat / Ai zis că-i frumos și-nalt*“.

Unele texte ne vorbesc și despre originea omului frumos, respectiv urât, procedeul opoziției rămânând prezent mai ales în acest caz. Frumosul și urâtul, nu sunt caracteristici fizice ci mai degrabă morale și de atitudine. Atitudinea sa cât și a celorlalți: „*Urātu din ce-i făcut? / Din omu care-i tăcut / Zice una și-apoi tace / Vezi urātu asa se face*“ sau „*Urātu din ce se face? / Din omul care nu-ți place*“ sau „*Urātu din ce-i făcut? / Din omu posomorât / Pune-o buză peste alta / și-uite că-i urātu gata*“ în antiteză cu frumosul care e „*Făcut din vorbă multă sau bună*“, dar „și mai zice și zâmbește / Vezi frumosul se lipește“

Efectele magice ale frumosului

Considerăm că omul frumos, dincolo de aspectul fizic plăcut, hărnicia și bunătatea, are și alte calități care trec dincolo de fizic, moral și social („*Că otrava-i otrăvită / Nu-i ca mândra primenită / Că otrava-i otrăvoasă / Nu-i ca mândra de frumoasă*“) și anume caracteristici magice. Prezența sa și mai ales gesturile

omului frumos aduc după sine modificări ale naturii. În textele pe care le-am urmărit modificările sunt de ordin meteorologic și au efect fertilizator și de obicei sunt însoțite de un gest ritual, aproape întodeauna dansul „*Foaie verde măr mustos / Drag mi-a fost omu frumos / Intră-n casă luminează / Iese-afară -nseninează / Când stă-n casă e lumină / Iese afară-i vreme bună*” sau „*Unde gioacă om frumos / Și ceru-i mai luminos*”. Omul frumos este caracterizat în antiteză cu omul urât, cel frumos are efecte pozitive asupra naturii și societății, iar cel urât efecte negative: „*Unde gioacă om frumos / Crește iarba-n loc de cos / Unde gioacă om urât / Piere iarba de pe râț*” sau „*Unde gioacă om frumos / Și pământu-i bucuroș / Unde gioacă om urât / Pământu-i posomorât*” sau „*Dar unde șede urâtul / Tot la ușă bate vântul. / ... / Dar unde șede urâtul / Rămâne negru pământu*”. Absența sau plecarea frumosului are un efect la fel de puternic atât asupra naturii „*De când puiu mi s-a dus, / Negură pe deal s-o pus*” dar și asupra actantului „*Și pe deal / Și pe vâlcele / Și pe sprâncenele mele*” – sigur în acest caz este vorba, mai degrabă, despre o hiperbolă. Tot un caracter magic întâlnim și în versurile, care au și un ritm incantatoriu: „*Face te-ai grăule bun / Cum trec mândrele pe drum / Să stai grâu la secerat / Ca mândra la sărutat / Să stai grâu și la plivit / Ca mândruța la iubit*”, actul magic, în acest caz, este unul explicit „*Cât îi dealu de-a lungu / Trece badea cu plugu / Tot arând și semănând / Și din gură-așa zicând*” și este legat de lucrările pământului, nu întâmplător fertilizarea pământului este pusă în directă legătură cu împreunarea oamenilor, care în cântecul acesta ar putea fi chiar o imitare a zeilor. De altfel legătura împreunare-fertilizare a pământului este prezentă mereu în miturile cosmogonice ale popoarelor și mai ales în cele legate de agricultură (M. Eliade, 2013). Tot un act magic explicit este în următorul text în care frumosul și urâtul se înfruntă pentru inima fetei. În cazul urâtului fata spune: „*Calea numai spini să-i fie / Ba i-am pus și mătrăgună / Ca să nu-l mai văd o lună*”, în cazul frumosului fata i-a uscat hainele cu busuioc „*s-aibe-n dragoste noroc*”, ambele plante fiind folosite în practicile magice ale poporului român. Într-un alt text în care actantul (el însuși frumos) recurge la terți care să folosească descânțece pentru a-i aduce persoana iubită din nou aproape „*Trage bobii spune tot / Să vie puiu la loc / ... / Să-i descânți în zi de marți, / Joi să-l ardă la ficați, / Vinerea să-l oblojes / Sâmbăta să-l*

lecuiesc / Duminica să-l iubesc“. Sigur în aceste versuri avem de a face cu un act magic explicit asupra frumosului, însă dacă presupunem că și actantul este din aceeași categorie, căci „*frumosul la frumos trage*“, acesta are puterea să înlăture starea de rău cauzată de vrăjitoria pe care ea însăși a conjurat-o.

Tot la capitolul caracteristici magice notăm și forța cuplului eroic, capabil să salveze astrul răpit de monștrii marini: „*Bade luna astă seară / A căzut din cer în ghiol / Și-i dau ștucile ocol*“, iar bărbatul îi cere iubitei sale să salveze luna împreună „*Și pe cer s-o aruncăm*“. Un alt caz în care cuplului eroic sau eroului îi cere să salveze lumea este ilustrat de următorul text: „*Pasăre de pe câmpie / Spune-i la badea să vie / Că s-or copt strugurii-n vie / Și-o venit o porumbiță / Rupe struguri cu smădiță / Și-o venit o cioară neagră / Rupe strugurii cu creangă / Și o venit și corbu / Duce vie cu tătu*“. În cazul acesta integritatea lumii este afectată prin amenințarea arborelui lumii reprezentat de vița de vie. Din păcate textul nu spune care este deznodământul.

Frumusețea absolută - mireasa

Un caz aparte de frumos este mireasa. „Frumoasă ca o mireasă“ sau „toate miresele sunt frumoase“ sunt doar două din proverbele și zicerile din popor. Înțelegem că frumusețea miresei nu are aseamănare și nici nu poate fi întinată: „*De frumoasă ce-i frumoasă / Se face lumină-n casă / Și de mândruță ce-i mândră / Se face lumină-n tindă*“. Sigur frumusețea fizică este un ideal „*Decât să mănânc mămăligă cu unt / Și să mă uit în pământ / Mai bine pâne cu sare / Și să mă uit la ea ca la soare*“, însă tinerilor le era recomandată o frumusețe medie (Marian, S. Fl., 1995), căci „*ce-i frumos la toți le place*“. Dincolo de frumusețea fizică, însușirile miresei, sau mai degrabă ale viitoarei neveste, trebuiau să fie: onestitatea, statornicia, aceasta trebuia ea să fie „*sânguincioasă, strângătoare, grijulie, isteată, înțeleaptă și mai presus de toate sănătoasă*“. (Marian, S. Fl., 1995).

Frumusețea miresei nu se construiește prin antiteză, nu există mireasă frumoasă și mireasă urâtă, în unele texte, urâte sunt doar soacrele deoarece soacra mică își dă fata din casă, iar soacra mare este prezentată cu defectele morale sau are mai întotdeauna o atitudine ostilă. Cele mai multe texte presupun comparații „*Mândră ca o florică*“ sau „*mândră ca o păuniță*“. Se

pare că natura miresei și tot ceea ce ea reprezintă concură la starea de beatitudine „*Ce mai lună luminoasă / Ce mai mireasă frumoasă*“. De altfel toate elementele decorative și toate gesturile nu fac decât să ilustreze frumusețea acestora („*Măiaran în colțu mesii / Frumos plâng ochii miresei*“). În cazul miresei apar unele caracteristici fizice „mireasă cu ochii verzi“, dar mai ales elemente ce țin de ținută „mireasă mândru gătată“, „miresuță cu cunună“, „mireasă bătută-n flori“ deoarece mireasa este recunoscută și prin îmbrăcămintea unică și prin rolul pe care îl joacă în complexul ritual de trecere spre un nou statut social, de altfel cântecele, orațiile și gesturile trebuie să o pregătească pe viitoarea nevastă pentru noul său rol în cadrul comunității.

Regionalizarea frumosului

Presupunem că mândria de a aparține unei anumite zone a existat și s-a manifestat și în alte vremuri, iar oamenii au încercat să demonstreze că fac parte dintr-o viță aleasă, transferând caracteristici magice („*Unde joacă dobrogenii / Nu cresc vara buruieni / Crește grâul cât voinicu / Și cât vrabia e spicu*“), dar și caracteristicile fizice și morale ale frumosului populației despre care se face vorbire: „*Om ca bănățanu' nu-i / Pe fața pământului / ... / Bănățanu-i suflet bun / Pe nimeni nu lasă-n drum*“. Se poate observa, în ultima perioadă, că diverșii interpreți, mai ales cei care își compun sau își cumpăra versurile doresc să demonstreze cu tot dinadinsul că zona folclorică din care provin deține monopolul frumosului, însă talentul poetic al unora dă rateuri, uneori rezultatele fiind hilare „*Unde joacă moldovenii / Dedesupt pământul geme*“, în mod evident textierul a uitat că între pământ și oameni există o altfel de legătură, nu una brutală, negativă ori violentă. Totodată autorul textului trece cu vederea aspectul ritual al dansului care ar trebui să se lege de fertilitate. Uneori are loc chiar o inflație de calități rezultatul fiind mai degrabă din zona grotescului, transformând individul într-un superom al zonei etno-folclorice din care provine interpretul: „*Cine-i bănățean / Țăla-i om de omenie / De când lumea așa se știe / Bănățean fălos / Mândru și-arătos / La muzică-al pătimos, / Harnic și bogat cu suflet curat*“ sau „*Cine e oltean ca mine / Are mult noroc în lume / ... / Când te iubește olteanu / Îți merge bine tot anu / Nu-ți mai e viața urâtă / Nici inima amarată / Olteanu*

e om isteț / Al naibii și iubăreț / Știe să trăiască-n lume / De dor cum să te aline“ ori „Ca moldoveanca nu-i nimeni / Are inimioara bună / Aprigă-i și bună de gură / Harnică-i ziua la muncă / Când iubește nu se-ncurcă“ sau „ardeleanu-i om cinstit / Și harnic și liniștit“. Aparent nicio zonă nu a scăpat de astfel de „supraoameni“, de altfel se poate observa o centrare pe eu în cazul acestor cântece. Dacă în cântecele culese perspectiva narativă se schimba chiar de la o strofă la alta, naratorul vorbind despre celălalt, ceiluialt îi găsea calitățile necesare prin care acesta devenea frumos, astăzi textierii/interpreții nu doar că vorbesc despre sine, ci se erijează, din păcate, în purtătorii de cuvânt ai unei întregi zone etno-folclorice.

Christian BISTRICEANU

Referințe

1. Eliade, M., *Sacral și profanul*, ediția III, Humanitas, București, 2013.
2. Balazs, L., *Folclor. Noțiuni generale de folclor și poetică populară*, Scentia, Cluj-Napoca, 2003.
3. Marian, S.Fl, *Nunta la români*, Grai și suflet - Cultura națională, București, 1995.
4. Oișteanu, A., *Ordine și haos. Mit și magie în cultura tradițională românească*, ediția a II-a, Polirom, Iași, 2013.
5. Oișteanu, A, *Sexualitate și societate. Istorie, religie și literatură*, Polirom, Iași, 2016.

Nedeia

Rădăcini

ANSAMBLUL „SEMENICUL“ 50 DE ANI

În data de 14 iunie 2019 a avut loc Aniversarea Ansamblului „Semenicul“, unul din ansamblurile fanion ale Banatului, care a dus în țară și peste hotare valorile folclorului românesc. Cei 50 de ani de existență culturală au fost sărbătoriți în mod festiv în sala de ședințe a Consiliului Județean Caraș-Severin, în data de 14 iunie 2019 începând cu ora 10.45. Momentul a fost urmat de o expoziție, intitulată sugestiv „Ansamblul «Semenicul» de-a lungul timpului“.

Organizatorii – Consiliul Județean Caraș-Severin și Centrul Județean pentru Conservarea și Promovarea Culturii Tradiționale Caraș-Severin – au decernat, la ora 11.00, diplome foștilor

membri ai Ansamblului „Semenicul“ în același cadru sărbătoresc. Au fost depănate amintiri ale veteranilor, evocate de prof. Octavian Peptenar și prof. Simion Sămăilă. Firul amintirilor a fost continuat cu vizionarea unui film intitulat „Semenicul de ieri și de azi“ și a culminat la ora 17.00 la Palatul Cultural cu un spectacol extraordinar „Astăzi am 50 de ani“. Artiștii de ieri și de azi au evoluat cu bucurie și dăruire, rememorând astfel prin joc povestea frumoasă a Ansamblului „Semenicul“.

Programul spectacolului folcloric „ASTĂZI AM 50 DE ANI“ s-a derulat la Palatul Cultural Reșița. Cuvântul de deschidere a fost rostit de Manager prof. Ioan Benga, iar spectacolul a cuprins momente de muzică și dansuri care au demonstrat publicului tradițiile și valoarea de azi a ansamblului sărbătorit.

1.Suită de orchestră din Banat „Virtuozi Semenicultui“ 2019; 2.Suita de dansuri Ansamblul „Zestrea Gugulanilor“ din Caransebeș; 3.Grup soliști instrumentiști: Mihai Ceocu-saxofon, Adrian Constantin - saxofon, Dobre Ionel - trompetă, Daniel Iova – saxofon; 4.Grup soliști vocali: Gheorghe Ieremici, Florica Franț Găletaru, Monica Știopane, Andrei Mihai, Bebe Marinescu; 5.Suită de dansuri veterani - Ansamblul „Semenicul“ – coregrafie, Ion Ghiaur; 6.Grup soliști vocali: Cătălina Pășlea, Camelia Ceocu, Ștefan Isac, Titian Puichiță, Maria Garaș; 7.Solist vocal, Petrică Moise, 8.Suită de dansuri veterani - Ansamblul „Semenicul“; 9.Suită orchestră „Virtuozi Semenicultui“ din toate zonele țării; 10. Grup soliști vocali: Antonia Franț, Pavel Zăvoianu, Daniela Văcărescu; 11.Calup soliști instrumentiști: Marian Duțu – vioară, Toma Tudor saxofon, Trăilă Domilescu trompetă, Costel Florea Pițigoi – saxofon; 12. Suită de dansuri din Banatul de munte; 13.Solistă vocală, Denisa Țanigoi; 14.Suită de orchestra „Virtuozi Semenicultui“ 2018; 15.Suită de brăuri bărbătești Ansamblul „Semenicul“; 16. Solist instrumentist, Petrică Vița; 17.Suită de dansuri Ansamblul „Semenicul“; 18.Solistă vocală, Ramona Vița

Conducerea muzicală: prof. Petrică Vița, Prof. Ionel Bonțu, Prof. Simion Sămăilă

Coregrafia: Ion Ghiaur, Simion Dragalina și Dorin Cucuruz
Coordonator artistic: Titian Puichiță

Manager CJCPCT Caraș-Severin: prof. Ioan Benga

MITOLOGIA LUNARĂ (I)

Abordând acest nou capitol al mitologiei românești, dintru început se pune întrebarea dacă există cu adevărat o mitologie lunară în câmpul spiritualității tradiționale românești. Se poate vorbi de un asemenea lucru dacă dispunem de un set de mituri, în cazul de față cu referințe lunare, care să justifice un sistem ritualic oarecare, mai mult sau mai puțin manifest/supraviețuitor într-o comunitate/civilizație dată, fie ea primitivă sau sătească, așa cum este cazul țării noastre.

O asemenea întrebare pare justificată dacă apelăm la o sursă bibliografică de notorietate, precum cea a lui Romulus Vulcănescu, unde capitolul dedicat temei aici tratate nu însumează decât 9 pagini, referințele axându-se îndeosebi pe celebra baladă a *Soarelui și a Lunii* (tratată de noi într-un alt capitol) și pe paredrul feminin al astrului nocturn – Ileana Cosânzeana. Dar ceea ce ne spune folclorul românesc despre această temă mitologică se va dezvolta cu o altă ocazie.

Pe lângă faptul că luna este un personaj mitologic, ea este și un simbol. La Geerbrant-Chevalier, reprezentările filozofice, mitologice, artistice și literare aparținând diverselor culturi și civilizații sunt tratate amplu, pe parcursul mai multor pagini, denotând că

avem de-a face cu un important simbol mito-poetic, cu răspândire universală.

Simbolismul lunii este corelat cu acela al soarelui. Caracterele sale fundamentale, două la număr, derivă din manifestarea sa astronomică pe cerul nocturn. Pe de o parte nu are lumină proprie, reflectând-o pe aceea a soarelui, iar pe de alta trece prin diferite faze, schimbându-și forma. De aceea ea simbolizează principiul feminin și periodicitatea și reînnoirea. Este atât un simbol al ritmurilor biologice, fiind vorba de un astru care crește, descrește și dispăre, dar dispariția sa nu este definitivă. Veșnica sa reîntoarcere la formele inițiale, această periodicitate infinită, face din lună astrul ritmurilor vieții, generând, pe de altă parte, acea mitologie a eternei reîntoarceri, culminând cu așa numita teorie indiană a ciclurilor în care nașterea, creșterea, descreșterea și dispariția sunt extinse la nivel cosmic.

De asemenea, este și un simbol temporal, este timpul viu pe care îl măsoară prin fazele ei succesive, fiind un instrument de măsură universal, legând între ele Luna, Apele, Ploaia, caracterul fecund al femeii, al animalelor și al vegetației. Este o poartă de trecere, locul unde cei decedați trec de la viață la moarte și de la moarte la viață, multe popoare considerând luna chiar locul unei asemenea treceri. Iată de ce multe divinități lunare sunt simultan htoniene și funerare, precum Hecate, Persefona, Men, Hermes. Voiajul lunar și șederea pe lună sunt, în multe sisteme mitologice, rezervate doar eroilor, suveranilor, inițiaților sau magicienilor. De pildă, în hinduism este capătul *căii strămoșilor* (pitri-yana), iar cei ajunși acolo nu sunt eliberați de condiția lor individuală (legea Karmei) ci produc reînnoirea ciclică, având o certă legătură cu rolul transformator al lui Shiva (conform triadei hinduse: Brahma creatorul, Vishnu păstrătorul, Shiva distrugătorul

lunilor și prin aceasta inițiind la nesfârșit mersul ciclurilor cosmice) și a cărui emblemă este cornul lunii.

Mișcarea ciclică a lunii este pusă în mitologia greco-romană în legătură cu Ianus, zeul cu două fețe, fiind astfel poartă a Cerului și a Infernului, fiecare dintre porți fiind regentate de Diana și Hecate, prima fiind aspectul favorabil iar cea de-a doua cel înfricoșător al astrului nocturn.

Pe tărâm chinezesc, sărbătoarea lunii, a cărei expresie mitologică este zeița Chang O, constituie una din cele trei mari sărbători anuale, când se aduc ofrande din fructe și prăjituri, însoțite de o creangă de busuioc roșu. Bărbații nu participă la ceremonie, fiind cu certitudine o sărbătoare a secerișului, luna fiind aici un simbol al rodniciei. Luna este apă, esența ei fiind *Yin* și, în consecință, în legătură directă cu feminitatea și fecunditatea.

La estonieni, finlandezi și iakuți, luna plină patronează cununiile fiind prin urmare și la aceștia un simbol al fecundității. La samoiezi, un alt popor uroaltaic, luna este un semn nefast fiind ochiul cel rău al lui *Num*, chiar dacă era socotită soția soarelui.

La incași, luna dispunea de patru accepții simbolice: divinitate feminină, fără nici o legătură cu soarele, zeități a femeilor, soarele fiind zeul bărbaților, soție a soarelui, calitate în care a născut stelele și soție incestuoasă a soarelui, fratele ei, cele două divinități fiind copiii lui Viracocha, zeul suprem al cerului. Îndeplinea funcția primordială de regină a cerului și de strămoașă a descendenților imperiali incași, precum și acelea secundare de regină a vânturilor și de patroană a nașterilor.

Nu în toate culturile luna era legată de regimul nocturn al simbolismului. La semii sudici (arabi, etiopieni etc.) este de sex bărbătesc, iar soarele este feminin,

deoarece pentru aceste popoare ale deșertului, noaptea este cea blândă și protectoare, favorizând călătoriile.

În lumea islamică există două calendare, unul solar, ținând de nevoile agriculturii, și un altul lunar, legat de religiozitate, luna reglementând actele canonice. Este frecvent menționată în *Coran*, constituind unul dintre semnele puterii lui Allah. Creată de acesta, luna îi aduce omagiul său și a fost dată oamenilor pentru a le măsura timpul prin semilunile sale. Un celebru gânditor arab, Jalal Dîn Rumi, este de părere că Profetul îl reflectă pe Dumnezeu, așa cum luna reflectă lumina soarelui. Mistul (anahoretul, credinciosul) care trăiește din lumina lui Dumnezeu, seamănă cu luna după care se ghidează pelerinii noaptea.

În ceea ce privește petele de pe lună, și ele au suferit un proces de mitologizare, având conotații și reprezentări imagistice în funcție de imaginația fiecărui popor. În Guatemala și Mexic petele reprezintă un iepure (simbol al fecundității animale) sau un jaguar. Peruanii au deslușit în acestea trăsăturile unui chip omenesc, analog popoarelor europene. Pentru iakuții uro-altaice, ele înfățișează o fetiță cu o cobiliță cu apă pe umeri. Tătarii altaice văd în ele un canibal răpit de pe pământ de zei pentru ca omenirea să fie cruțată.

Izvor a nenumărate mituri, legende și culte în care unele zeițe iau chipul lunii (Ishtar, Isis, Artemis, Diana), luna este un simbol cosmic prezent în toate epocile, din timpuri imemorabile și până în prezent. Acest simbol se referă la divinitatea femeii și la puterea roditoare a vieții, exprimate de divinitățile fecundității vegetale, animale și umane, incluse în marele cult al mării mame (Magna Mater). Semnificând eterna și universală curgere a lucrurilor, luna patronează regimul nocturn al imaginarului uman, astrul nocturn denotând influența maternă asupra individului, în calitatea ei de

mamă-hrană, mamă-căldură, cu alte cuvinte regentează legătura maternă cu întregul univers afectiv al omului.

Ar fi multe de spus despre acest simbol universal, venerat și temut totodată, despre semnificațiile sale poetice și spirituale. Este un subiect vast, și unele elemente ale mitologiei lunare din universal vor fi prezentate în materialele ce vor urma, în conexiune cu ceea ce avem pe tărâmul mito-poetic românesc.

dr. Mircea TABAN

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE:

1. Jean Chevalier, Alain Geerbrant, *Dicționar de simboluri*, vol. 2, Editura Artemis, București, 1995, articol *Luna*, p. 244-250.

2. Mircea Eliade, *Tratat de istorie a religiilor*, Editura Humanitas, București, 2005, Cap. IV *Luna și mistica lunară*, p. 171-202.

Personaje supranaturale feminine din Maramureș

Omul superstițios se teme de orice: de uscat și de ape, de văzduh și de cer, de întuneric și lumină, de zgomot și liniște, el se teme chiar și de un vis. (Plutarh)

Sfântul Ioan Evanghelistul, se mulțumea să le spună credincioșilor: *Fiii mei, iubiți-vă unii pe alții. Și cum i s-a reproșat că spune același lucru, el a răspuns: Este povața lui Iisus Cristos; dacă o respectăm, facem tot ce ne poruncește Cel de Sus.*

Și cu toate acestea, superstiția domnește în sânul creștinismului, este cea care se alipește tuturor religiilor, domnia ei este eternă, secolele se scurg fără s-o slăbească și timpul nu distruge sceptrul ei. Cele patru cauze – teama, ignoranța, fanatismul și orgoliul – vin să alimenteze superstiția.

Mitologia și folclorul românesc încorporează numeroase povești și legende ce au în centrul atenției ființe înzestrate cu puteri supranaturale, adesea personificate și raportate la un anumit defect al omului. Personajele mitice feminine sunt forțe de proveniență păgână, peste care s-au suprapus elemente creștine; bolile necunoscute, păcatul, teama de necunoscut, accidentele neobișnuite, fenomenele și evenimentele care depășesc cursul firesc al lucrurilor, au fost atribuite demonilor, unor ființe supranaturale, sau unor oameni care sunt în slujba acestora.

Fata Pădurii

Spirit mafelic, feminin, este considerat corespondentul diavolului. Are însă o situație ambiguă în raport cu diavolul, unii crezând ca aceasta este o reprezentare feminină a dracului. Puterea ei se exercită asupra celor mai slabi de înger și fuge de semnele dumnezeiești. De asemenea, Fata Pădurii li se arată celor care păcătuiesc, celor aflați în singurătate, în pădure, la

stână, departe de casă, celor care-și evocă în noapte iubita sau iubitul. De obicei, acțiunile ei vizează mai mult bărbații, mai rar femeile; singurătatea o apropie mai mult de sexul opus. Când un bărbat își așteaptă iubita, sau o cheamă prin semne prestabilite, Fata Pădurii, ia chipul fetei așteptate, răspunzând prin aceleași egen și ieșindu-i feciorului în întâmpinare. Cel care a trecut prin această experiență nefericită este frământat, zdrobit, i se sucește gura, i se iau mințile. Cazurile în care Fata Pădurii se leagă de fete sunt mult mai rar întâlnite. Bărbații, în special ciobanii de la stâni, cuprinși de dorul iubitei, devin victimele acestui personaj, care îi plimbă, fără a le face un rău vizibil. Pe moment, aceștia cad în mrejele Fetei Pădurii, se lasă purtați de aceasta, fără a realiza ce se petrece cu ei. Însă, după aceste experiențe, bărbații slăbesc și devin palizi, o dovadă a legăturii lor cu spirite de altă natură, decât cea umană.

Ciobanul nu mai are certitudinea că femeia cu care întreține relații sexuale în spațiul natural este o ființă umană. El are nevoie de o confirmare a identității femeii, ceea ce duce la o recunoaștere tardivă a erorii și la pedepsirea tânărului. Verificarea este posibilă, fiindcă Fata Pădurii nu realizează o metamorfoză perfectă. Două sunt detaliile care permit identificarea corectă: spinarea concavă a celei care se pretinde iubita bărbatului și copita de cal. De obicei, ciobanul face descoperirea târziu și mai degrabă accidental, iar aflarea adevărului provoacă mânia și pedeapsa demonului demascat.¹ Fata Pădurii se leagă și de oamenii liniștiți, cu care încearcă să intre în vorbă și dacă i se răspunde, aceasta ia mințile celui cu care a intrat în conversație. Fata Pădurii apare uneori în ipostaza de femeie singură, alteori apare în ipostaza de mamă. Când joacă rolul femeii singure, tinde să fure copiii femeilor pământene, care după ce erau regăsiți, se îmbolnăveau și de regulă nu trăiau mai mult de 7 ani. În ipostaza de mama devotată, aceasta își poartă copiii înveliți în părul ei lung. Își lasă copiii prin pădure, ciobanii care îi găsesc și îi duc la stână și sunt răsplătiți, crește producția de lapte a oilor. Copiii Fetei Pădurii rezultă în urma relațiilor sexuale pe care le are aceasta, fie cu tinerii pământeni, fie cu ființele demonice. Fata Pădurii reprezintă un personaj supranatural, o forță telurică a naturii, o marcă a divinității capabile să se metamorfozeze în orice moment, fie luând chipul ființelor terestre

râvnite de cei tineri, fie având înfățișări terifiante. Uneori apare metamorfozată în pasăre, zburând ajutată de părul lung, care-i ajunge până la călcăie. Alteori este o femeie foarte înaltă, cu spatele din scoară de copac, sau scobit ca o covată, cu îmbrăcăminte verde (prin urmare, de origine vegetală), cu dinții albi și foarte lungi și ascuțiți. Alții spun că ar fi de o frumusețe rară, stranie, având obrazul foarte alb, uneori cel stâng este acoperit de păr, mâinile cu degete subțiri și lungi, talia subțire și înălțimea colosală.

Alteori apare în portul popular al zonei în care își face apariția, îmbrăcată cu gubă sau cu zadii izănești. În unele zone apare ca o sălbăticiune care nu a atins gradul de civilizație, fără veșminte și desculță, învăluită în păr. Vine și pleacă într-un iureș, alteori își construiește culcuș din flori pe lângă stâni. Trebuie înjurată cu câinii și porcii, și trebuie să i se amintească faptul că bărbatul vizat de aceasta are soție și copii. Fata Pădurii se teme de pieptene. Ciobanii o amenințau ca să o pună pe fugă: *În, stăi, tu fată, că te-oi teptăna!* Trebuie amenințată și cu foarfeca, de care ea se teme, fiind reprezentată cu păr lung, de care se ajută ca de aripi.² Foarfeca reprezintă un obiect casnic asimilat crucii, ca simbol ambivalent, ce exprimă simultan ideea vieții și a morții, este considerată element apotropaic. Își face misterioasa apariție, la stâni, în șezători, pe văile apelor spălând rufe, pe drumuri lăturalnice, în păduri.

Ielele, Frumuselele, Vântoasele, Rusaliile, Rusalcele, Milostivele, Dânsule

Tot ca un rezultat al comportamentului spiritelor malefice este receptat vântul, în credințele eoliene: Vânturile cele rele sunt niște vânturi însoțite de duhuri necurate, de cele mai multe ori, de iele.(...) Se credea că ar fi fetele vitrege ale mamei vântului, stăpânite de duhuri necurate, care aduc relele peste oameni, mai ales în ceasul rău.³

Aceste reprezentări ale vântului, sunt asemănate Fetei Pădurii, doar că ele se însoțesc în grupuri de 3, 7 sau 9. Aceste personaje poartă diferite denumiri, deoarece credința populară subliniază faptul că zânele nu trebuie chemate pe nume, ci numele trebuie înlocuit cu un alt termen convențional, un

eufemism, cunoscut de toți. Se evit astfel, invocarea personajului de temut. Aceste reprezentări feminine fac rău bărbaților, sunt iuți, rămâne în urmă doar răul comis de acestea, doar lucrarea lor cea rea. Ele au puteri supranaturale, își fac apariția noaptea, în locuri retrase, pustii, în păduri, pe câmpii. Ele au putere doar din primăvară, până în toamnă. Sunt îmbrăcate sumar, mereu vesele și zglobii, râd și sunt foarte seducătoare. Sunt reprezentări feminine, des întâlnite în mitologia românească, cărora nu li se poate realiza un profil bine definit, deoarece reprezentările acestora sunt numeroase. Se presupune că ar avea calitățile unor Nimfe, Naiade, Sirene și Dryade, sunt ființe telurice, eterice sau acvatice, apar la lumina lunii, învârtind hora, în locuri retrase, în poieni, în aer, pe malurile apelor, la răscruți. Uneori au trup, altele sunt finite imateriale, iluzorii, frumoase, voluptoase și zburdalnice. Altele se scaldă în izvoare, îmbrăcate în alb, ademenind ciobanii tineri și voinici.

Pe Valea Izei, Frumușelele sunt un fel de zâne de primăvară care joacă atunci când se fac vârteje de vânt. Dacă se supără pe cineva, îl pot orbi pe cel ce le încurcă dansul, sau îl pocesc, îi paralizează un membru al corpului. Dacă le lauzi, sunt aducătoare de noroc, îți vorbesc și te binecuvântează.

Exista și credința că acela care le vede învârtind hora, este aspru pedepsit. Îndrăznețul care le-a privit în timpul dansului este atras într-un vârtej nebun, ielele dansează în jurul său, de trei ori, până acesta leșină. Locul unde întind Ielele jocul, rămâne ars. Iarba crește la loc, într-o culoare mai închisă și este ocolită de animalele ieșite la pascut.⁴

Cei ce lucrează de Rusalii, sunt ridicați de către Rusalce în vârtejuri amețitoare și sunt smintiți de către acestea. Se crede că ele sunt fiicele lui Rusalim Împărat și îi urăsc pe cei care au trecut la creștinism.

Sunt spirite sau genii ale aerului, mici ca dimensiune, încântătoare, capricioase, plutitoare, vapoare și periculoase. Simbolizează forțele htoniene și nocturne care strânsesc spaima de moarte mai cu seamă în rândul adolescenților. Simbolizează forțele inconștiente ale dorinței, metamorfozate în imagini seducătoare, a căror atracție atotputernică tinde să inhibe controlul de sine.⁵

Patroanele săptămânii

S-a moștenit în popor o tradiție ancestrală grefată pe ignoranță și pe teama de fenomenele naturii, și anume, credința în *sărbătorile băbești*, care impune interdicții în unele zile ale săptămânii. Rezultând din sincretismul unor credințe religioase străvechi, aceste sărbători erau în afara celor propagate de creștinism și erau respectate cu strictețe în special de către femeile leneșe, căsătorite sau de către bătrânele satului, care depănuau diferite întâmplări din zilele „cu prilej”, pentru a atrage cât mai multe aderente. Se credea că spiritele ce denumesc zilele săptămânii erau foarte de temut, mai ales pentru cei care au făcut ceva nepermis, în noaptea care precede *ziua de sărbătoare*, și despre care se consideră că aparține spiritului zilei respective.

Marți Seara, Marțolea

Cel mai de temut personaj este Marțolea, Marți – Seara, Marole, Marseara, pe care puțini susțin că au văzut-o, deoarece umblă doar noaptea. Cei care relatează despre ea, spun că ar fi o babă slută și răutăcioasă, sub forma unei clăi, cu față prelungă, cu gubă de cuie și picioare de cal. Vine marți la casele oamenilor și verifică dacă i-a fost respectat obiceiul. Marți seara existau interdicții, mai ales pentru femeile căsătorite: nu se fierbea, nu se spălau haine, nu se cocea pâine în cuptor, nu se torcea, nu se depăna, nu era voie să te piepteni, să măтури după ora 7 seara, nu se ieșea seara din casă. Dacă Marțolea găsește vreo ușă deschisă, intră în casă, dacă ușa e zăvorâtă, încearcă să pătrundă prin diferite tertipuri. Un bătrân povestea că o vecină fost chemată până afară, de cineva și că a doua zi, avea urme de copite de cal pe spate și pe piept. Sau că Marțolea își făcea apariția și în șezătoare.⁶ O dată ce reușea să pătrundă în casă, se oferă să ajute la treburile casnice, astfel, având ocazia să aplice pedepse, celor ce nu-i respectau ziua. Dacă spălai haine, venea să te opărească, dacă făceai pâine îți ardea mâinile, dacă torceai, te sufoca, dacă lucrai orice fel de lucru, îți înstrâmba gura. Nu se lăsau singuri copiii în leagăn, fără a li se pune alături elemente cu rol apotropaic: usturoi, busuioc, grâu și mătura întoarsă. Se crede că lăsat singur, copilul ar

putea fi furat de către Marțole. Marțolea își exercita puterea asupra ființelor neputincioase: copii mici și femei lăhuze. Femeia lăhuză nu are voie să scoată timp de 40 de zile de la naștere – când i se citește molidva – apă de la fântână, deoarece este considerată vulnerabilă și ușor ar putea cădea sub influența Marțolei. Ciupa în care a fost îmbăiat copilul, nu se aruncă seara afară, ca să nu vină Marțolea. Nu se întind scutecele copilului afară, după asfințitul soarelui, ca să nu le fure și să le spurce Marolea⁷.

În legendele despre Fata Pădurii, confuzia cu Marțolea este facilitată de caracterul demonic al ambelor reprezentări, cu toate că acțiunile lor sunt distincte și inconfundabile. (...) În culegerea de texte folclorice *Izvorul fermecat*, Pamfil Bîlțiu include legende în care Marțolea preia trăsături definitorii ale Fetei Pădurii: *Dacă ai umblat după o fată și ai iubit-o, Marțolea ți se suie în cărcă și câinii toți o mușcau de picioare*.⁸

Corina Isabella CSISZÁR

1 Constantin Eretescu, *Fata Pădurii și Omul Noptii*, Editura Compania, București, 2007, pag. 63.

2 Performer Ileana Drăgu, 73 ani, Oncești, 2012.

3 Antoaneta Olteanu, *Școala de solomonie*, Editura Paideia, București, 2003, pag. 431.

4 Performer Ileana Drăguș, 73 ani, Oncești, 2012.

5 Jean Chevalier, Alain Gherbrant, *Dicționar de simboluri*, volumul II, Editura Artemis, București, 1995, pag 18.

6 Performer Ioan Drăgu, 84 ani, 1991, Oncești.

7 Performer Maria Rednic, 69 ani, Oncești, 2012.

8 Constantin Eretescu, *Op. cit.*, pag. 52.

Mircea Eliade, mit și simbol

Manifestările „Mircea Eliade” la Reșița

Pe 12 și 13 aprilie 2019 s-a desfășurat la Reșița ediția a V-a a Manifestărilor cultural-științifice „Mircea Eliade”, subintitulată *Mircea Eliade, mit și simbol*.

***Afișul ediției a V-a și cărțile apărute
până acum la Manifestările Eliade***

Întâlnirile sub semnul operei lui Mircea Eliade au creat deja o tradiție, fiind rezultatul unui parteneriat încheiat între instituții de învățământ din România și Republica Moldova, școli ce poartă numele marelui savant. Ele au ca scop apropierea elevilor de studiul științific, familiarizarea cu personalitățile locale și cunoașterea unor obiective culturale specifice fiecărei zone. Manifestările dedicate operei eliadești au fost inițiate în 1995 de Liceul Academic Româno-Englez „Mircea Eliade” din Chișinău unde anul acesta, în martie, s-a desfășurat cea de-a XXII-a ediție. Pe parcurs s-au alăturat și alte școli din Sighișoara, Reșița, Nisporeni, Lupeni și Întorsura Buzăului. Prestigioase instituții și oameni de cultură au răspuns de fiecare dată și s-au implicat direct în organizarea acestor întâlniri: Mircea Handoca, Eugen Simion, Daniel Cristea-Enache, Mircea Muthu, Mircea Tomuș etc.

Noi, reșițenii, am început această colaborare în 2002, iar în 2003 ne-am deplasat pentru prima dată cu o delegație de elevi la Sighișoara și Chișinău. În 2005 am organizat la Reșița prima ediție a Colocviilor „Mircea Eliade” sub genericul *Mircea Eliade și modelul tinereții* (20-21 mai). Manifestarea culturală s-a bucurat de sprijinul Consiliul Municipal Reșița, al Societății de Științe Filologice, al Direcției pentru Cultură, Culte și Patrimoniul

Cultural-Național a Județului Caraș-Severin și al Centrului pentru Conservarea și Promovarea Culturii Tradiționale Caraș-Severin. Invitați speciali au fost delegația Liceului Academic Româno-Englez „Mircea Eliade” din Chișinău și cea din Sighișoara de la Colegiul Național „Mircea Eliade”. Au mai fost de atunci și alte ediții la Reșița, în 2007 (*Centenar Eliade*), în 2011 (*Mircea Eliade și sensul culturii*), în 2012 (*Citindu-l pe Mircea Eliade*). În paralel ne-am reunit și la Sighișoara și aproape anual la Chișinău.

Anul acesta, la ediția a V-a a Manifestărilor culturaleștiințifice „Mircea Eliade” de la Reșița (*Mircea Eliade, mit și simbol*) au răspuns ca parteneri educaționali: Colegiul Național „Mircea Eliade” din Reșița, Liceul Teoretic „Mircea Eliade” din Chișinău, Colegiul Național „Mircea Eliade” din Sighișoara, Liceul Teoretic „Mircea Eliade” din Lupeni, și Liceul Teoretic „Mircea Eliade” din Întorsura Buzăului. La buna organizare a evenimentului au contribuit: Inspectoratul Școlar Județean Caraș-Severin, Casa Corpului Didactic și Biblioteca Județeană „Paul Iorgovici” Caraș-Severin. Un mare merit l-au avut liceenii școlii gazdă și părinții lor care și-au oferit sprijinul la organizarea evenimentului, de la întâmpinarea și cazarea invitaților, la realizarea ecusoanelor, împărțirea invitațiilor, aranjarea sălii, a florilor, primirea și conducerea oaspeților, deplasarea la Forotic etc.

Pe 12 aprilie, în Amfiteatrul Colegiului Național „Mircea Eliade” din Reșița, au debutat lucrările ediției a V-a cu mesaje de salut din partea invitaților și organizatorilor: Gheorghe Jurma, critic literar, directorul Editurii Tim din Reșița, prof. dr. Adriana Dudaș-Vasile, inspector de specialitate la Inspectoratul Școlar Județean Caraș-Severin, prof. Nicoleta Marcu, director la Casa Corpului Didactic Caraș-Severin, Clara-Maria Constantin, director al Bibliotecii Județene „Paul Iorgovici” Caraș-Severin, prof. univ. dr. Marcu Mihail Deleanu de la Societatea de Științe Filologice, Filiala Caraș-Severin. Din partea școlilor care au demarat proiectul au vorbit: prof. dr. Veronica Postolachi de la Liceul Teoretic „Mircea Eliade” din Chișinău, prof. Camelia Andra de la Liceul Teoretic „Mircea Eliade” din Lupeni, prof. Adela Schindler de la Colegiul Național „Mircea Eliade” din Reșița. prof. Petrică Pepa, director adjunct al Colegiului Național „Mircea Eliade” din Reșița.

Cele două sesiuni de comunicări științifice au constituit nucleul întâlnirilor și au adus în prim-plan personalitatea lui Eliade, activitatea lui literară și științifică, publicistica sau memorialistica. Lucrările elevilor s-au remarcat prin originalitate și studiu minuțios, cele mai multe fiind susținute liber. O piatră de încercare trecută cu bine de toți participanții, elevi de la școlile Eliade, dar și invitați de la alte licee din Reșița, Caransebeș și Oțelu Roșu. De o înaltă ținută au fost comunicările științifice susținute de domnul Mircea Taban, doctor în etnologie și de doamna prof. dr. Liliana Danciu, care tocmai a terminat un doctorat despre Eliade.

Dintre momentele întâlnirii amintim: lansarea cărții *Mircea Eliade, mit și simbol*, volum ce cuprinde lucrările de la ediția a IV-a a Colocviilor reșițene „Mircea Eliade“, prezentarea cărții lui Gheorghe Jurma, *Mircea Eliade și modelul tinereții*, Editura Tim, Reșița, 2005, emoționantul recital poetic al elevilor de la Chișinău. La finalul primei sesiuni de comunicări au fost depuse flori la bustul lui Mircea Eliade din incinta Colegiului Național „Mircea Eliade“, după care, la Biblioteca „Ion Chichere” a școlii, a putut fi văzută expoziția de carte Mircea Eliade realizată de doamna bibliotecară a școlii, Marioara Rusan. Aici invitații au zăbovit la un ceai, prilej de concluzii la finalul primei zile, prietenești dialoguri, sugestii, schimburi de impresii, proiecte pentru edițiile următoare.

Ziua de 13 aprilie a început cu mesajul de salut al doamnei conf. univ. dr. Dorina Chiș-Toia, de la Facultatea de Științe Sociale a Universității „Eftimie Murgu” din Reșița și cu îndemnul adresat elevilor de către poetul și profesorul Petru Bungărzan. Invitația la lectura a cărții *Mircea Eliade, personalitate complexă a culturii românești*, semnată de Mircea Handoca, a fost adresată de elevii din clasa a XI-a B, științele naturii de la școala-gazdă. Un inedit moment a fost cel creat de poetul reșițean Christian Bistriceanu, fost elev al Colegiului Național „Mircea Eliade” din Reșița, actualmente membru al cenaclului literar „Semenicul”. Elevii au citit din poeziile sale, alții, care îl cunosc de la atelierul de scriere creativă pe care îl organizează, au vorbit despre textele lui, iar el, poetul, ne-a împărtășit despre forța cuvântului în societatea arhaică, dar și în zilele noastre. Vizionarea unui fragment din documentarul realizat de Paul

Barbăneagră cu marele savant în 1987, *Mircea Eliade și redescoperirea sacrului*, a produs de asemenea un moment de mare interes din partea publicului prezent. În a doua parte a zilei de sâmbătă a avut loc o deplasare în comuna Forotic și vizitarea câtorva obiective culturale: Monumentul Eroilor căzuți pe câmpurile de luptă în cele două războaie mondiale, Școala din sat, Casa parohială. Impresionantă s-a dovedit colecția de obiecte tradiționale a familiei Dabici unde am fost primiți cu deosebită căldură sufletească și cu o masă tradițională. Ghid în această deplasare a fost domnul prof. univ. dr. Martin Olaru, care a vorbit despre Petru Oalde, profesor și om de cultură originar de aici, și a încercat să contureze personalitatea zonei și specificul unui sat din Banat.

Putem vorbi așadar despre o frumoasă tradiție care s-a creat sub semnul studierii operei lui Mircea Eliade. Elevi din licee diferite ce poartă numele lui Mircea Eliade se întâlnesc anual la Chișinău, Reșița sau Sighișoara. Un semn de speranță într-o lume care pare să-și piardă tot mai mult reperele este revenirea la lectură și la actul cultural în genere. Vreau să cred că aceste întâlniri trasează pentru adolescenții de azi un mod de viață, contribuie la formarea lor ca oameni sub semnul seriozității intelectuale și nu în ultimul rând al prieteniei.

Adela LUNGU-SCHINDLER

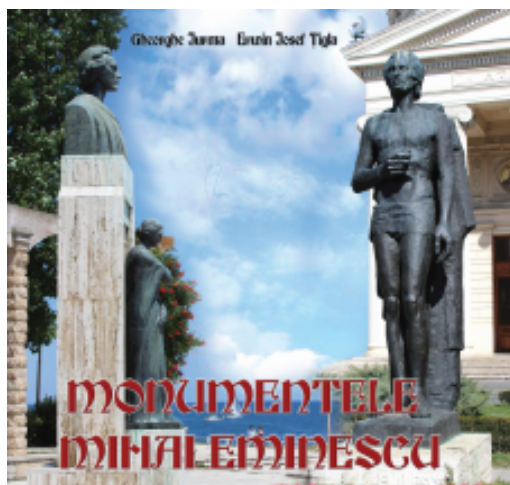

Invitații în fața bustului de la Colegiul Național „Mircea Eliade”

EMINESCU – mitul național

O importantă lucrare realizată de reșitenii Gheorghe Jurma și Erwin Josef Tigla – **Monumentele Mihai Eminescu**, Editura Banatul montan, Reșița, 2018 – a fost lansată anul acesta în mai multe centre din țară, începând cu Botoșani, București, Timișoara, Cluj-Napoca, dar și, bineînțeles, Reșița și Oravița, bucurându-se de aprecieri peste tot, precum și de bune ecouri de presă. De altfel, de curând albumul acesta a obținut premiul Uniunii Ziariștilor Profesioniști din România pe anul 2018 la categoria cartea de publicistică.

Volumul face un prim inventar al monumentelor eminesciene din România și alte țări europene și chiar dacă nu e complet, el permite interesante concluzii atât în ce privește harta geo-

grafică a amplasamentelor, cât și istoria edificării acestor monumente, semnificațiile lor la momentul inaugurării dar și astăzi, felul în care ele au răspândit în public imaginea lui Eminescu și au conturat, alături de tipar sau muzică, mitul Eminescu, dimensiunea geniului național. Simplul fapt că toți marii sculptori români au visat să închege o statuie lui Eminescu este prin el însuși relevant. Eminescu este întruchiparea geniului, a absolutului. În jurul lui s-a brodat o

mitologie benefică pentru că generează constant noi sugestii, și noi câmpuri de acțiune, energii constructive. În fond, aceasta e lecția tuturor miturilor care au călăuzit istoria poporului român în epoci grele, dar e la fel de valabilă și azi. Monumentele dedicate lui Eminescu sunt nu numai un omagiu, ci și o solidarizare cu viața și opera lui, un simbol al tradiției eterne.

(N.)

Viața tradițională pe Valea Bistrei, în comuna Băuțar

Păstrându-ne graiul și portul popular, nu facem altceva decât să continuăm și să îmbogățim zestrea lăsată moștenire, un patrimoniu spiritual valoros ce ne certifică adevărata identitate între alte popoare.

În realitate ceea ce trebuie să ne preocupe nu este *folclorul* în acest sens restrâns, ci *cultura folclorică*¹ care e mult mai vastă și mai complexă decât manifestările lui artistice.

Preocuparea pentru conservarea și perpetuarea acestei culturi folclorice, de care așa cum spunea Ion Creangă, „*se leagă tot trecutul unui popor, cu datinile străbune..., proverbele, legendele și cântecele populare, cele pline de dulceață*” este o datorie a noastră a tuturor.

Născută la Băuțar, ca fiică a satului, îndrăgostită de această frumoasă și binecuvântată Vale a Bistrei, profuez ca dascăl și consider că este o datorie să cunosc viața tradițională, obiceiurile și tradițiile pe care bătrânii noștri le-au moștenit, iar apoi le-au păstrat cu sfințenie pentru a le transmite și ei la rândul lor, nepoților și strănepoților.

Încă de mic copil, luând contact cu viața tradițională, am avut posibilitatea de a cunoaște tradiția, credințele și datinile din satul meu natal. Copilă fiind, eram atrasă de aceste obiceiuri și datini legate de sărbătorile de iarnă, de practicile făcute la Anul nou, la Bobotează, la Rusalii, la Sângeorz, precum și de

credințele populare păstrate de la cei mai în vârstă. Am urmărit în viața de zi cu zi, calendarul popular, după care oamenii își ghidau cândva întreaga existență. Mai târziu când am ajuns la catedră, mi-am dorit să pot trezi în sufletele copiilor acele emoții care mi-au marcat copilăria, să-i fac să cunoască tradiția și obiceiurile practicate pe acest pământ unde s-au născut, să simtă că veșnicia neamului românesc s-a născut la sat.

În această lucrare voi ilustra câteva aspecte legate de **Sărbătorile ciclului pascal.**

Săptămâna dinaintea Postului Mare se cheamă **Săptămâna plăcintelor** pentru că în această săptămână oamenii îndătimează a mânca numai fruct alb, precum lapte, brânză, ouă, plăcinte cu brânză, dar înainte de a începe această săptămână, în vinerea aicelor, se mănâncă de carne.

Lăsatul postului, despre care mi-am propus să vorbesc în cele ce urmează, se deosebește printr-o serie de practici. În ziua cea de pe urmă zi de fruct, a Cășlegilor de iarnă, adică ziua dinaintea începerii Păresimilor sau a Postului Mare se obișnuiește a se ține petreceri cu mâncare abundentă, iar din prima zi de post sunt fierțe și spălate toate vasele din casă „*Pă vremea mea le fierbeam în leșie.*”⁴² Astăzi obiceiul nu mai este practicat.

POSTUL NEGRU

Așa este numit, Post negru, pentru că nu mănâncă nici nu bea absolut nimic până seara târziu, în zilele de miercuri și vineri, cei care îl țin.

Mijlocul Postului Paștelui, sau *Mezăle păresăle* e numit așa la Bucova și Băuțar, deoarece cade întotdeauna la mijlocul postului, într-o zi de miercuri. E numit Postul Mare, pentru că este cel mai mare post de peste an ce constă din 48 de zile. Astfel că de la Lăsatul Secului, din ziua când se lasă postul se numără 24 de zile înainte și aflăm într-o zi de miercuri *miezul Postului.*

Femeile din Bucova se abțin de la lucru în această zi pentru păstrarea sănătății, dar și pentru că, după spusa lor „*nu mai isprăvești niciodată lucrul început în această zi*”, te-apuci și de-un lucru și de altul și nu mai termini niciunul.

Pentru a întări aceste aserțiuni, femeile istorisesc câte-

o întâmplare. Aceste întâmplări sunt legate de lucru în casă, de tors, de urzit, de țesut.

„Mama s-o apucat, de dimineață, să năvăgească la urzoni și i s-or încălci ștele de n-o putut face nimic. Bunu' i-o spus că nu poate lucra nimic, că în astă zi nimic nu se leagă: „Târ-nainte, târ-napoi. Târ cu fundu de război! îi zicea bunu' în glumă“.³

Un alt obicei este acela de a se număra ouăle câte au fost adunate pentru sărbătorile pascale: „Ascundea mama ouăle, să nu le găsim, dar pentru că era post nu ascundea doar ouăle și laptele îl urca în pod, și acolo se urca să numere ouăle“.⁴

Multe gospodine din Băuțar obișnuiesc a număra ouăle, nu numai ca să vadă câte au adunat și dacă au de-ajuns pentru Paști, ci și pentru „a se porni la ouat găinile“. Altele, din Bucova, spun că le numără și le pun deoparte pentru că nu-s bune de clocit, ouăle din a doua parte a postului „să pun sub clocă ca să scoată pui“.

Tot în Postul Paștelui sunt uzitate o serie de tradiții populare pe lângă semnificația pe care o au sărbătorile religioase, precum *Strigatul peste sat*.

FLORIILE

Sâmbăta Floriilor se numește Sâmbăta lui Lazăr, iar în comuna Băuțar precum în toate părțile se serbează morții, e ziua morților, când merge toată lumea în cimitire: „mergem la morții noștri, în progage să dăm ge pomană“.⁵

În această zi femeile coc plăcinte, *pancove* și prăjituri dar nu spală rufe pentru că „dacă speli dai leșie, ori sodă, la morți“.⁶

Bătrânii cred că în această zi toți morții așteaptă să vină măcar o rudă, dintre cei rămași în viață „să-i numească de pomană și să-i aprindă o lumină la cruce“.

Chiar dacă cei bătrâni au credințe adânci, în ceea ce privește viața după moarte și ritualurile legate de aceasta, și cei tineri, în special copiii merg în Sâmbăta Floriilor *la morminț* și se bucură de dulciurile *căpătate de pomană*, luând astfel și ei parte la această sărbătoare.

Trebuie să precizez că la noi această zi este cea mai importantă sărbătoare dedicată morților astfel că înainte de această zi fiecare familie merge *la morminț* și îngrijește locul, sapă, văruiește, sădește flori. La Băuțar se mai iese în *Progage*

și a doua zi de Paști, cu ouă roșii și prăjitură, tot în semn de respect pentru toți care au decedat din familie.

În Sâmbăta Floriilor fetele plantează flori, crezând și zicând că toate vor înflori și le va merge bine.

Se mai numește și Sâmbăta lui Lazăr pentru că Lazăr, după cum spun legende, era un om sărac și bolnav în această zi se dă de pomană și se ajută toți aceia care sunt nevoiași și bolnavi, „*dacă Dumnezeu îți dă ție, și tu ai, și tu la rândul tău trăbă să dai, că așa-i bine și Dumnezeu îți dă ție însutit înapoi!*”⁴⁷.

Fluriile sau Duminica Floriilor este cea de pe urmă duminică din Postul Mare.

În această zi se duc la toate bisericile sălcii, pentru a se sfinți, și din această zi încep toate florile și toți pomii să înflorească. Salcia dusă la biserică, se sfințește apoi este împărțită enoriașilor, la sfârșitul slujbei, pentru a fi dusă acasă. Salcia sfințită în ziua de Florii nu se aruncă, sunt atinși copiii întocmai să crească și să-nflorească ca mătășoarele, se ating toate animalele, sau se pune în grădină pentru a da roade pământul.

Pentru că este ziua florilor, fetele culeg tot felul de flori, dar mai cu seamă mătășoare și merg la biserică.

Sub cuvântul mătășor, pl. mătășori, mătășoară, pl. mătășoare și motănaș, pl. motănași înțeleg românii floarea salciei ⁸.

Mătășoarele sfințite se păstrează de leac pentru tot anul sau se dă vitelor să le mănânce ca să fie *ferite de rele*.

JOIA MARE

Joimarii, sau Joimărițele, așa este cunoscută de către bucoveni și băuțăreni ultima zi de joi din Postul Mare, dinaintea Paștilor.

Pe lângă *focurile din Joimari* se mai practică în comuna Băuțar și *un ritual închinat strămoșilor neamului*, adică un ritual prin care „*dai de pomană tuturor morților din familie*”. Toate obiectele: cânilor, șolurile împodobite cu flori: brebenei, *lat. Geranium macrorhizum*, și umplute cu poame, adică prune uscate din care se face compot, nelipsite fiind lumânările aprinse, pe lângă cuvintele „*Să-i fie pomană! Dumnezeu să primească! Doamne binecuvântează!*” susțin o practică esențialmente benefică.

Putem remarca astfel că focurile din Joimari subliniază ideea focului dător de lumină, iar nu de fum: „*Sublinierea*

*acestei valorizări consecvent luminoase, benefice a obiceiului este absolut esențială“.*⁹

Tot acum se credea că de la Joimari până la Rusalii, cerul și iadul sunt deschise, iar sufletele morților pot veni acasă „*spre a petrece în familie“*.”¹⁰

Astfel că în Joia Mare, se fac parastase la biserică pentru cei răposați, pomenindu-se astfel toți morții, la slujba de dimineață, iar seara se adună o mulțime de lume pentru a asculta cu evlavie citirea celor 12 Evanghelii. În timpul citirii acestora, oamenii se roagă de sănătate, spun că slujba *e bună de boală* cu credința că se vor însănătoși.

Sfârșitul câșlegilor sau a postului este marcat la Băuțar, așa cum am precizat, de un obicei cunoscut sub denumirea de *joimari* (*Strigatul peste sat* – cunoscut și în alte zone folclorice). Acesta este o formă de demascare, în colectivitate, a fenomenelor negative pe care le-a cunoscut localitatea în răstimpul dintre o manifestare de acest gen și următoarea. Practicarea obiceiului este un drept exclusiv al flăcăilor care, cu această ocazie, fac *judecata* fetelor îndeosebi, deși aria satirei poate cuprinde orice moment pe care grupul de flăcăi l-a înregistrat ca negativ, ca abatere de la legile morale ale colectivității. Flăcăii se organizează în două cete (după afinități) și urcă pe două dealuri apropiate. La lăsarea întinericului, cetele fac focul și aprind două roți (de lemn sau cauciuc, învelite în paie) cărora le dau drumul la vale pentru a vesti „*că începe strigarea*”. La poalele dealurilor se adună grupurile de fete (și chiar femeii măritate sau vârstnice) pentru a da ascultare strigării dintre cetele de flăcăi. Prezentăm mai jos, fără a da nume – din motive lesne de înțeles – câteva dintre *strigările* înregistrate de-a lungul anilor; formula *aure, maure* se păstrează și, credem, ea funcționează astăzi în virtutea mnemosonorității pe care o are.

„Aure, maure, mă...

- Ce ți-i ție, mă...

- Ce ți-i ție, nu mi-i mie, mă...

- Fata lu'Ion din părau, mă...

- Ce-i cu ea, mă...

- Nu se maimărită, mă...

- Păi de ce, mă...

- Fiindcă-i puturoasă și toată ziua-i pe drum, mă...

- Și se ține fișcală de feciori, mă...
- Și ce să facem cu ea, mă...
- Și s-o strigăm în joimari, mă...
- S-o cace Joimărița..., mă!¹¹

- Aure, maure, mă...
- Ce ți-i ție, mă...
- Ce ți-i ție nu mi-e mie, mă...
- Fata lui Pătru de sub geal, mă...
- Ce-i cu ea, mă...
- Nu ș-o gătat cămeșa, mă...
- Păi de ce, mă...
- Nu are vreme, mă...
- Păi de ce, mă...
- Fiindcă-și cumpără, mă, n-are vreme să ș-o facă...
- Și ce-i cu ea, mă...
- Zice că-i în școală, mă, și mai bine poartă nădragi,

mă...

- Și ce să-i facem, mă...
- Să-i facem un pod de aramă, mă, de la ... până la ...,

mă...

- Și s-o strigăm în joimari, mă...

Textele pot continua astfel la nesfârșit, spre hazul și necazul celor vizate; obiceiul a fost preluat și cu formă de spectacol de către Ansamblul „Ciobănașul” din comună.

Joia aceasta este ultima zi când femeile dar mai cu seamă fetele își terminau hainele noi, *fala* de Paști. Pe cea care nu și-a terminat de cusut cămeșa, Joimărița sau Joimarii o batjocoreau și o mustrau pentru că a fost leneșă. Așa se explică obiceiul ce se practică în comuna Băuțar, focurile din preseara de Joi, când feciorii „*strigă în Joimari fetele harnice, leneșe sau cei care-și sunt dragi*”. În vremuri de demult când fetele își coseau singure hainele, nu le cumpărau din magazine, munceau din greu să le termine până la Joimari, ca să nu fie strigate, ironizate, dovedind astfel că sunt harnice și gata de măritat imediat după Paște.

La focuri participau doar băieții, dar astăzi merg și fetele pentru că „*vremurile s-au schimbat, azi nu se mai cos cămeșile, le cumpără din magazin. Pe vremea mea, muierile îmbrăcau bărbații*

din cap până-n picioare și ne-mbrăcam și pe noi, mai cu seamă, la sărbători. Lucram și noaptea să gătăm cămeșile până la Joimari.“.¹²

Astăzi se *strigă-n Joimari* acei tineri care urmează a se logodi sau căsători în acel an, care-și sunt dragi, așa se explică într-un fel și prezența fetelor la aceste focuri, când se strigă peste sat.

Vinerea Paștilor se numește în comuna Băuțar Vinerea Patimilor sau Vinerea Neagră. Ea se numește Vinerea Patimilor pentru că este ziua în care Dumnezeu a pățimit și s-a răstignit pe cruce pentru răscumpărarea păcatului strămoșesc, iar Vinerea Neagră pentru că se ține post negru, adică *„tot natu’ încearcă să se tragă de la orice mâncare sau băutură pentru ca Dumnezeu să-l ferească de toate bolile, să-i meargă bine tot anul dar mai ales să-l ajute la năcaz”*.¹³

*„În această zi, atât bărbații, cât și femeile nu lucrează, e zi de rugăciune și spovedanie pentru cei mai mulți din comuna Băuțar. Femeile, în această zi, doar vopsesc ouăle în coajă de ceapă și le ornează cu frunze de diferite forme și mărimi, înainte de a le fierbe, tocmai ca după îndepărtarea frunzelor să rămână frumoase, cu model.”*¹⁴

În seara aceleiași zile, îmbrăcați în negru, în doliu se merge la biserică, se priveghează mormântul Domnului și e datină a se înconjura, și-n această seara, precum și în noaptea de Înviere, de trei ori, biserica.

PAȘTILE

Această sărbătoare a Paștilor reprezintă cea mai însemnată și mai mare sărbătoare de peste an, e ziua învierii Domnului, salutul creștinesc fiind din această zi și până la Înălțarea Domnului *„Hristos a-nviat!”* la care se răspunde cu evlavie *„Adevărat c-a-nviat!”*

Voi începe prin a prezenta mai întâi descrierea mâncărilor specifice acestor zile, care se pregătesc sâmbăta. Mâncarea de miel este specifică locuitorilor din comuna Băuțar, astfel că *drobul, zama de miel, friptura în dubă și colacul cu caș*, alături de ouăle roșii, sunt mâncarea tradițională pentru această mare sărbătoare.

Dacă în alte părți ale țării, Bucovina și Moldova este specifică *pasca* la Băuțar avem *plăcinta cu caș* și *drobul de miel*,

preparat din intestinele (mațele) mielului.Înroșitul ouălor se face în frunză de ceapă. Pentru a avea *ouă împetrițate* copiii puneau ouă în furnicar și le lăsau un timp acolo.

În ziua de Paști, după credința celor mai bătrâni „*nu este bine să dormi*“ astfel că toții de la mic la mare mergeau la *Vârcelniță*. Vârcelnița este un buștean de un metru de gros, înfipt în pământ foarte adânc, iar deasupra se pune o bârnă de fag îngăurită la mijloc, cu loc de șezut la capete, prinsă în acest butuc de 1 m de înalt și foarte gros, să se poată mișca, respectiv învârti. Cei care se așezau la cele două capete ale bârnei erau învârțiți de cei aflați pe margine.

Aceste *vârcelnițe* se aflau de obicei într-o poiană unde erau făcute scaune și mese de lemn, sau efectiv butuci, iar oamenii spuneau povești ori jucau diferite jocuri. „*Meream la vârcelniță și-atâta țipau fetele de frică când le învârteau și nu se mai puteau da jos! Ne jucam „De-a cetatea“ așa că toată ziua ne-o petreceam pe luncă La Turigoni. A doua zi de Paști era petrecere la Cămin sau la biert.*“¹⁵

Și astăzi copiii, mai ales primăvara și-au făcut vârcelniță și se adună toți în jurul ei cu râsete și voie bună.

La **Ispas** e mare sărbătoare, salutul credincioșilor se schimbă în „*Hrsitos s-a-nălțat!*“. *Este bine să mergi la biserică. Această sărbătoare are o semnificație la fel de însemnată ca cea a zile de Paști!*¹⁶ Această sărbătoare măsoară produsele obținute de la animale, de la oi în general, printr-o presupunere că „*La Ispas un gruș de caș/La Rusale o mială mare*“

Voi prezenta câteva imagini dintr-un obicei, care se practica în această perioadă, este vorba de Tomna oilor pusă în scenă în anul 1978, în cadrul Ansamblului „Ciobănașul“.

prof. Ramona BOGDAN

Bibliografie:

Academia Română, Institutul de Lingvistică Iorgu Iordan
DEX, București, 1998

Ghinoiu, Ion *Obiceiuri populare de peste an*, Dicționar,
București, Ed Fundației Culturale Române, 1997

Hedeșan, Otilia *Lecții despre calendar*, Timișoara, 2005

Idem *Șapte eseuri despre strigoi*, Timișoara, Marineasa, 1998
Idem *Anul Nou ca sărbătoare compensatorie*, în *Datini*, 1999

Note

¹ Henri H Stahl – *Eseuri critice, Despre cultura populară românească*, București, 1983, p. 230

² Idem
³ Popescu Floricica, 56 ani, Bucova

⁴ Popescu Afilon, 58 ani, Bucova

⁵ Mihăiloni Sofia, 74 ani, Băuțar

⁶ Mihăiloni Măriuța. 74 ani, Bucova

⁷ Poliță Ilca, 89 ani, Băuțar

⁸ Simeon FLM, op.cit., p. 284

⁹ Otilia Hedeșan, op.cit., p.247

¹⁰ Sim. Mangica, *Calendar de peste an*, 1882, p. 137.

¹¹ Boceat Ion, 80 ani Băuțar

¹² Mihailoni Mariuța, 74 ani, Bucova

¹³ Poliță Ilca, 89 ani, Băuțar

¹⁴ Găină Ileana, 56 ani, Băuțar

¹⁵ Ilincar Petru, 75 ani, Bucova

¹⁶ Mihăiloni Sofia, 78 ani, Bucova

„Sărăorul” și „claca”, obiceiuri care mai rezistă

În vremea copilăriei mele, adică în satul Socolari din comuna Ciclova Română, (așezat la interferența zonei deluroase cu cea de șes a Văii Carașului), după ce „cristașii” din lanurile cultivate cu grâu erau transportați în locul stabilit, denumit „arie”, urma ca într-o bună zi să fie adusă batoza. Adică mașina de treierat care venea întotdeauna pe drumul Ilidiei, trasă de un tractor cu șenile, condus nu prin intermediul volanului, ci a două leviere zdravene, acționate de un mecanic îmbrăcat într-o salopetă pătată de uleiuri. Și cum stăteam la capătul satului, împreună cu alți „ortaci” de vârsta mea pândeam momentul și îi ieșeam în întâmpinare, însoțind-o țăntoși până la „locul de parcare”. De fapt nici nu era greu pentru că, atât tractorul cât și batoza, aceasta din urmă cu niște roți mari, metalice, se auzeau „hurducăind” de departe. Și într-o vară nu mică mi-a fost mirarea să văd pe marginea drumului grămezi de balastu și chiar de nisip în vârful cărora trona câte o piatră mai mare pe care scria cu vopsea un număr.

„Grămezile – îmi spunea taica Cola, bunicul meu dinspre tată –, au fost aduse de «trăgători», adică de familiile ce aveau mijloace de transport cu tracțiune animală, urmând ca ele să fie împrăștiate în gropile drumului de cele care nu aveau astfel de atelaje”. Mi s-a mai explicat că cifrele de pe acele pietre mai vizibile reprezentau numărul de case ale celor dintâi. Cu alte cuvinte, sătenii participau la „sărăor”, cuvânt nu lipsit,

în opinia mea, de oarecare sonoritate poetică, devenise un fel de cutumă, inițiativa administrației locale de pe vremuri, fiind denumită mai apoi „muncă voluntară“, „muncă patriotică“ (neremunerată), iar în zilele noastre, capitaliste – „muncă în folosul comunității“. Spre stupefacția mea, aceasta din urmă este plătită cu o sumă de bani, potrivit unei legi mai vechi, adoptată cu siguranță de parlament înaintea unei campanii electorale. Și nimeni nu a mai avut curajul să o abroge. Și-acum, o paranteză.

Despre cuvântul „sărăor“, atât de drag mie, am stat de vorbă recent, minute în șir, cu eruditul lingvist și ilustrul traducător al operei lui Friedrich Nietzsche, prof. Simion Dănilă, din Belinț, cu care m-am împrietenit la cele câteva ediții ale „Noptilor de sânziene“, de la Marga. Și-mi spunea domnul profesor Dănilă, între altele, că expresia e de origine turcească și este prezentă în Banat sub diferite forme și înseamnă pe scurt „a lucra degeaba, fără bani“, fapt consemnat și de cunoscuții cercetători Sofronie Liuba și Aureliu Iana, din Măidan.

Despre „clacă“, provenită din bulgarul „tlacă“, acea întrajutorare de bunăvoie din unele sate bănățene, s-a mai scris în revista noastră și ea se practica, în satul meu, la transportul de fân din livezile mai depărtate din preajma lacului Bei, ori la căratul de piatră pentru construcția de case. Tocmai de aceea, în rândurile ce urmează voi vorbi despre un altfel de clacă, practică într-un sat din Ardeal, unde predomină populația de etnie maghiară. „Într-o zi colega noastră, care muncea la Oficiul Județean de Poștă Caraș-Severin, îmi povestea soția, colega noastră, unguroaică, cu care ne înțelegeam foarte bine, ne-a anunțat că «în concediul din vara asta ne vom înălța casa de la sat». La auzul acestei vești noi am rămas pur și simplu surprinse și am întrebat-o: cum, tu în două săptămâni îți ridici o casă din temelii și

până la acoperiș? Exact, ne-a spus ea cu seninătate, pentru că la noi vine să lucreze tot satul și unguri și români. E asta un obicei vechi pe care așa l-am pomenit»“.

Apoi, observând că și-a lăsat colegile ca la dentist a început să le explice amănunțit cum rezolvă cea mai spinoasă problemă, cea cu mesele zilnice, spunându-le că de ele se ocupă femeile care aduc, la o casă învecinată, cam tot ce le prisosește și ce trebuie (uneori chiar bani), pentru a le oferi meșterilor mese consistente, inclusiv răchie sau palincă. Tot ele făceau pe bucătăresele. Se muncea într-o veselie pentru că meșterii (care nu se încurcau unii pe alții) se organizau și lucrau ca și cum și-ar fi înălțat propriile case.

Cu vreo câteva luni în urmă aud că doamna K, (fată frumoasă, cam tăcută, dar cu priviri fulgerătoare, pline de mister), după ce s-a pensionat, a vândut apartamentul din Reșița și a plecat cu toată familia „acasă“, adică în satul unde, probabil, se născuse.

Dacă aș concluziona afirmând că în toate timpurile „unirea a făcut puterea“, aș spune o banalitate. Dar e mare bucurie pentru mine să constat că „sărăorul“ și „claca“, adică acel sâmbure de generozitate și umanitate s-a păstrat încă viu în sufletul omului de la sat și s-ar traduce prin arhicunoscuta poruncă biblică: cea cu iubirea față de aproape.

martie 2019

Nicolae IRIMIA

Zeul Arbore

Descoperind pe internet o carte cu titlul **Zeul Arbore**, m-am grăbit să fac rost de ea, adică să o cumpăr, crezând că ar fi o lucrare de mitologie, folclor, istorie și artă. Până la urmă s-a dovedit că e „pe-aproape“, căci volumul de peste 600 de pagini (Cezar Straton, **Zeul Arbore**, Grupul editorial Crai nou, Mușatinii, Bucovina viitoare, 2004) se împlinește ca o enciclopedie foarte interesantă a Arborelui, „ființă unică, polivalentă, simultan familiară și străină“. Autorul face incursiuni diverse în istorie, știință, artă, mediu, economie etc., începînd inevitabil și frumos cu miturile. Primele capitole se intitulează: **Arborele, zeul ce a trezit la viață pămîntul și Arborele, axa lumii (Mitologia pădurii)**. Conform precizării autorului „Cultul codrilor este bazat, în primul rînd, pe *funcția generală, esențială a arborelui în viața materială a omului* și, apoi, pe funcția specială, dominantă, a arborelui în *viața spirituală a comunității*.“ Să ne amintim de arborele cosmic, de arborii sacri (vezi brad, stejar, măr) sau aborele ceresc, închipuit „în centrul lumii concrete și avînd menirea de a susține bolta cerească“ sau arborele vieții (semn al fertilității terestre și cosmice) ori arbori mitologici din diverse epoci istorice. Circa 130 de pagini dezvăluie variate fațete ale acestei fascinante lumi a arborilor, bogatele urme lăsate în mituri, povești, artă, literatură. „În timp ce, treptat, pădurea se îndepărta de orizontul cotidian al omului, fiind tot mai rară în peisajul apropiat, ea își făcea simțită prezența în mituri, legende și povești, lăsînd o pecete distinctă asupra culturii umane și imaginarului colectiv.“ De altfel, spre final, pe la pagina 500, arborele devine **ființa completă**. De aceea cităm ca încheiere un pasaj care ne leagă de altă carte pe care autorul ne propune s-o citim: „Întreaga gîndire europeană se organizează, se structurează și capătă înțeles în jurul ideii și prezenței arborelui. Afirmția aparține filosofului Robert Dumas, care ne invită într-o carte recentă, ce nu poate fi ignorată în demersul nostru (**Tratat despre arbore. Eseu asupra filosofiei occidentale**, Ed. Actes Sud, 2002), într-o (plină de delicii intelectuale) plimbare de-a lungul potecilor artei, literaturii și științelor.“ Ca o concluzie: o frumoasă și binefăcătoare călătorie în lumea culturii. (gh. jurma)

LUCRUL LA PĂDURE

Privit din perspectivă istorică, lucrul la pădure s-a practicat la Marga încă din perioada romană.

Atestarea transportului buștenilor pe cursul apei pârâului Nermes am găsit-o în existența în acest habitat a unui „*colegium u[t]ric(u)lariorum*“ (a constructorilor de cimpoaie, fabricanți de burdufe, plutași etc.) a cărui protector a fost zeița Nemesis – Androsteia.¹

Cum s-or fi legat lemnele „în plute“ sau li s-o fi dat drumul pe apă bucată cu bucată, nu putem ști.

„*Stânjănarii*“ erau cei care tăiau lemnele de foc, iar lucrătorii de pădure fasonau materialul de construcție.

În Marga au fost mai mulți „*manipulanț*“²: Buciuman Arsenie, Nicolae Beg, Ion Lepăduș „*Goganu*“, Domnosie Preda – „*Șuștăroanie*“, Gheorghe Tămaș „*Miclونیu*“, ș.a.

Aici au trăit destui tăietori de lemne care aveau de lucru în pădurea comunală, destui și care practicau această ocupație secundară în afara acestui habitat.

Cel mai aproape, mergeau în Munții Poiana Rusca la: Cracu Lung, Pleșu, Tâlva, La Morminț, La Părău Morii, La Părău cu Raș', La Șapc'e Izvoară, La Padeș ș.a.

Au muncit și în: Armeniș, Retezat, Baru Mare, Lupeni, Petroșani, Uricani, Nădrag, Tismana, Poiana Mărului, Valea Ohăbii, Piatra Neamț.

Munceau și cu caii, care aveau, care nu, cu mâinile.

Buciuman Arsenie a lucrat cu oamenii din Marga la Berzasca și Drencova (jud. Caraș-Severin) începând cu anul 1971. Până atunci a exploatat lemnul de la Ruschița.

Tatăl lui Ion Lepăduș a fost șef de brigadă iar fiul, manipulant. Ei au angajat sectoare la: Câmpu' lui Neag, Lupeni și Uricani (jud. Hunedoara).

Domnosie Preda – „*Șuștăroanie*“ și-a desfășurat activitatea, la noi, pe „*Stârna*“, „*La Cățalui*“.

În vremea lui Nicolae Beg, se tăia lemn de foc pe Stârna, material care se transporta la Uzinele Ferdinand (Oțelu Roșu), pentru cuptoare.

Sectorul de exploatare a lui Gheorghe Tămaș „*Micloniu*“ a fost în pădurile din împrejurimi.

O exploatare fruntașă, unde au muncit mai mulți „*stânjănari*“ din Marga a fost cea de la Uricani (jud. Hunedoara). Manipulant era Ioan Lăpăduș „*Goganu*“, consăteanul nostru. Avea șapte perechi de cai și aproximativ optzeci de muncitori. Pentru iernatul a 14 cai avea nevoie de 50 de care de fân pe care le făcea cu angajații săi în grădinile și pe dealurile mărganilor.³

Pe dealurile de la Berzasca (jud. Caraș-Severin) a pus „*stăpânire*“ un alt întreprinzător din Marga, Arsenie Buciuman, supranumit „*Milionaru*“.

În fine, Gheorghe Tămaș „*Micloniu*“⁴, asemenea celorlalți, îmbuibați de bani își permiteau să organizeze, mari petreceri cu muzică, alcool și femei, atitudine taxată de normele morale ale acestei obști sătești.

Așadar, altădată ca și acum, aurul verde al codrilor noștri a fost acaparat de niște ne-oameni, așa cum glăsuia Grigore Vieru, regretatul poet basarabean: „*Cine dă cu piatra-n pom / Țăla nu se face om!*“

Între tăietorii de lemne „*permanenți*“ din Marga, amintim câțiva: Mihai Adam – „*Țăzna*“, Mihai Agliceri – „*Măi, Neni!*“, Mihuț Beg, Viorel Bendeș – „*a lu' Cocorișa*“, Afilon Boran, Ianăș Căciulescu, Artimie Mihuț „*Ludu*“, Micu Mihuț „*Țârloni*“, Iova Novac – „*Păureanu*“, Gheorghe Pascotă – „*Chișoarta*“, Vasile Pascu – „*Iartă-mă-ce rog*“, Metodie Preda – „*Tâmbaru*“, Matei Polița – „*Praisu*“, Petru Preda – „*Barnă*“, Cornel Simescu – „*Rălu*“, Ion Matei – „*a lu' Veronica*“, Trandafir Matei – „*Moțu*“,

Mihai Mihuț „Șoanta“, Ioniță Tuștean – „Bobală“, Iova Văran – „Iova Mama“ ș.a.

Mai mulți au fost sezonieri.

Muncitorii dormeau în „colibi“ ori „barăși“ în paturi comune făcute din scânduri pe care, să fie așternutul moale, puneau cetină de brad și deasupra o haină lungă, un „duruț“.⁵

Alimente își aduceau de acasă. Mai cumpărau și de la magazinul forestier (SAM).

La unele exploatări își făcea fiecare de mâncare. În altele întregul grup avea un „coc“ (bucătar) care rămânea să fiarbă oalele așezate în vatra focului.

La ora prânzului „cocu“ sau „cabanistul“ (uneori „cabanistă“), adică bucatarul aflat la gura jgheabului cu mâinile făcute pâlnie la gură îi striga pe lucrători la masă: „Ho, hi pulentaaa“, iar seara: „Huiaaa!“⁶

La fasonat lucrau trei inși: unul tăia pomul la bază, făcea o „tafpă“ să nu crape lemnul în cădere și doi taie lemnul cu „firizu“ (ferăstrăul), astăzi cu drujba.

Dar, înainte de tăiere, defrișau puieții din jur, curățau terenul de pietre, crengi uscate etc.

Dacă pâna ferăstrăului se blochează se folosește o „pană“ (ic) de fier în acest sens.

Urma apoi curățarea crengilor de pe tulpina copacilor, la foioase sau a cepilor la rășinoase. Bradul se curăța mai ușor, fulgul mai „asâlă“.⁷

Lungimea bușteanului la foioase se secționează cel mult la 6 m. Dacă trunchiul este gros 60-70 cm. diametrul, se taie la 3 m. lungime.

Bradul se secționează la 8 m. lungime.

Crengile se adună grămadă într-o parte să nu-i încurce pe lucrători la transport. Astăzi rămân pe loc, de-a valma.

Transportul până la rampa de încărcare se face cu caii. Doi cai puteau tracta odată 1 m³ – 1 m³⁸ și jumătate în funcție de teren și de forța de tracțiune.

Că să poată luneca mai ușor, buștenii se „spronțuie“, se ascut la capătul conectat la „trită“ și în care se înfigea o pană de fier prevăzută cu o „dzală“.

Conectarea la „trită“ se făcea cu o așa zisă „mustață“: „Mustața“ ținea zalele în veriga de la „tânjală“.

De „*tânjală*“ se legau 2-3 rânduri de bușteni printr-un „*danț*“.⁹

Mai nou se folosesc în exploatare, drujbele, tafurile și trilerele.

Cum se ridicau buștenii din căruță pe rampă? Se puneau două „*bălânz*“ (doi pari groși) pe roțile atelajului și pe marginea rampei. Lemnul se descarcă prin rostogolire cu ajutorul țapinei, ori cu „*mâța*“.

Unelte necesare lucrătorilor de pădure au fost: toporul, „*firizul*“ (ferăstrăul), „*maiul*“ ... pana, lanțul, „*țâpiniu*“ (țapina) și caii.

Caii cu care se tractau buștenii erau particulari, ai oamenilor. Proprietarul pleca însoțit de cai la pădure, luni dimineața și stătea acolo 2-3 săptămâni, o lună chiar. Merga cu căruța plină de fân. Noaptea dădea drumul cailor la iarbă și dimineața le da fân și „*momeală*“ (porumb cam un litru de boabe).

Până prin anul 1958 lemnul se transporta cu căruțele, apoi cu mașinile de la rampa¹⁰ din pădure la locul de valorificare.

O altă modalitate de transport a lemnului din pădure fie de foc, fie de construcții se făcea „*cu trenu mic*“, cu locomotiva cu aburi și „*răcooștele*“ (vagonetele).¹¹

„*Ștrecu'ăl vechi*“ (linia ferată) a fost construit pe Câmpul Băuțarului, de la Obârșia Mândzului, la Vama Marga.

Mai demult, povestesc bătrânii „*ștrecu*“ (șinele) erau din lemn iar platformele (vagoanele) erau tractate de cai, nu de locomotivă.

Bradul după tăiere se ducea la „*firiz*“ (gater) pentru prelucrare. La Marga funcționau doar două gater particulare: al lui Vidu Agliceriu „*Firizariu*“ și a italianului Bruno Azzola.¹²

Primul instalat pe pârâul Nermeș, celălalt pe Bistra. Prin 1960 s-a construit și „*firizu*“ lui Pătruț Brata.

Din brad se confecționau: scânduri „*foasăni*“ (dulapi), „*lăciedz*“ (stinghii), bârne, grinzi și corni.

Gaterile noastre lucrau nu numai pentru locuitorii comunei Marga ci și pentru alți cetățeni din așezările din jur.

Pentru zona satelor din Valea Superioară a Bistrei funcționa Ocolul Silvic Rusca Montană. Pentru cele din partea inferioară cel de la Ohaba Bistra.

Din vârf de munte ori de deal, buștenii ajungeau în vale pe „scocuri“, „roluri“ sau jgheaburi. Acestea erau construite din „cușcăie“ (scânduri) de fag, lungi de aproximativ 3 m. În secțiune jgheabul avea forma de trapez isoscel.

Baza era dintr-o singură scândură iar părțile laterale confecționate din cel puțin două scânduri. Jgheabul era susținut de niște „capre“ din lemn rotund.

Ca să lunece bușteanul, scândurile se ungeau cu parafină sau pe apă adusă dintr-o sursă amenajată ad-hoc.

De-a lungul jgheabului stăteau câțiva lucrători. Dacă „țăpliga“ se oprea se striga „báu“. Cei din susul râului în semn că au înțeles mesajul răspund: „Hooo, ha!“. După rezolvarea blocajului și pentru continuarea lucrului se comandă: „Cărgăă!“

Jgheaburile nu erau fixe ci „mutătoare“ odată cu schimbarea locului de exploatare.

O variantă de jgheab era cel confecționat din „țăpligă“. Se construia iarna. Între „țăpliz“ pe ger mare. Se arunca apă ca să înghețe, să se „bobocească“. Dar de acest mod nu s-a făcut prea mult uz.

Jgheabul din loc în loc se bifurcă. Noii ramificații construite i se spune „goangă“.

Respondentul¹³ a știut să precizeze că jgheaburile au fost construite doar pentru transportul, în vale, a lemnului de foc.

Erau oameni specializați pentru construirea jgheaburilor așa cum au fost: Petru Beg – „Brata“, Gheorghe Pascotă – „Căprariu“, Nicolae Pascotă – „Chichi“ și Domnosie Preda – „alu’ Șuștăroanie“.

După tăiere rămânea „ș’otacu“ sau „răcedzu“ (cioata), din care uneori creșteau lăstari.

Perioada optimă de tăiere la foioase începe cu 1 septembrie, la brad tot timpul anului. Lemnul tăiat în pădure era folosit în sat pentru: încălzit (foioasele) și pentru construcții (rășinoasele) de către: dulgheri, rotari, șindrilari, dogari ș.a.

Legea Comunității de Avere din anul 1787 a confirmat dreptul asupra procurării lemnului de foc și de construcție din pădure, pășunatului și produselor forestiere (fructe de pădure, ciuperci, plante medicinale).

În copilărie de nenumărate ori am văzut bătrâne cu

haine peticite cărând „cu croájna“ (spatele) ori cu „sárs’na“ sau „zbârzáică“, (o sanie mai mare) un simbol al sărăciei după cum glăsuiește proverbul: „În ocolu unie vedz capră, sbârzáică și „căruț“ să nu cie baz’că acolo ‘i sărășie oarbă!“

Oamenii săraci aduceau crengi uscate pentru foc cu „celiga“, o sanie mică pe care se legau de un singur capăt, celălalt se târa pe zăpadă, adică prin semitărare.

Date referitoare la angajarea lucrătorilor de aici la lucrările de exploatare a pădurilor există începând cu anul 1848.¹⁴

Primii „codreni“ (pădurari) cunoscuți au fost: Avram Adam, Ioan Voin, Jurma Ioan, ..., Gedeon Poliță, Simion David „a Dăvidonilor“ și Fureru Dăvid căruia i-a urmat pe la 1890, Dimitrie Sompan(u)¹⁵ și Ioan Opruț.¹⁶

Munca la pădure, întotdeauna a fost deosebit de grea. Profesorul Ioan Poliță în monografia sa amintește câteva accidente suferite de lucrătorii din Marga: Trandafir Poliță și Andrei Tămaș (1923), David Mihuț (1933), Mihuț Preda (1934) ș.a.

Mai grav, s-au înregistrat și decese: Avram Jurma (1870), Ion Novac (1842) și Alexe Olaru (1895).¹⁷

Stânjănarii desfășurau o muncă foarte grea, obositoare. Cu toate acestea unii se țineau de șotii: unul i-a pus făină de carii în mâncare pentru a-i provoca diaree; altul a strecurat în traista ortacului o țeastă de cal mort s-o ducă acasă. După cină, până târziu în noapte spuneau snoave, povești în jurul focului.

În pădure, în sat, lemnul de foc se transporta în căruță fără „loitre“ (părțile laterale) cu țapi. „Inima“ (oiștea) atelajului se lungește cât este nevoie și, ca să nu se rupă „dricu“ (element component) se pune un lemn la mijloc, sub căruță. Din locurile de exploatare, în pantă, unde carele și „coșiile“¹⁸ n-aveau acces, lemnul era tractat cu caii în josul văii, adecă se „corhănea“.

Cum se confecționa cărbunele de lemn, la Marga?

„Bocșa“ se face pe pământ drept sub formă de cerc. „Țăplijilie“ se așează în 3-4 rânduri sub formă de con cu o intrare și ieșire. Se acoperă apoi cu un strat de frunze și unul de pământ. I se dă foc să ardă așa, mocnit timp de zece zile.

Lemnele pentru „bocșele“ de cărbuni din locul numit „Vetrele lu’ Roșianu“ refuzate la export și Toma Moise (șef de echipă) din Gura Văii veneau pe „rol“ (jgheab). Fiecărui proprietar îi venea „țăpliga“¹⁹ pe câte o „goangă“.

Mai sus de „Vetrele lui Roșianu“ erau alte vetre: la „Poroșâta“, la „Fătășiuna“. Erau în total aproape 15 vetre. La o vatră lucrau 3-4 oameni.

Cărbunele era transportat cu „corfele“ (care sau căruțe) prevăzute cu lăzi din împletituri de nuiel, la Călan de unde aduceau fier pentru confecționarea uneltelor agricole.

Tăierile ilegale, așa-zisele „voștrafuri“ au fost, există și vor mai fi câtă vreme se va doini:

„Pădure, soro Pădure ...“.

În concluzie, mărganii au fost mari furnizori de lemn de foc și de construcții, nu numai pentru locuitorii Văii Bistrei. Exploatarea pădurii a reprezentat pentru ei și familiile lor o sursă auxiliară de câștig.

Prof. univ. dr. Dumitru JOMPAN

¹ D. Tudor, *Orașe, târguri și sate în Dacia Romană*, București, Editura Științifică, 1968. Transportul butenilor pe pârâul Nerme cu o albie îngustă și un debit mic, ar fi fost posibilă numai prin construirea de stavile, zăgazuri etc.

² „manipulant“ – întreprinzător în exploatarea lemnului.

³ „Goganu avie bani să-i iei cu lopata“ (Resp. Pt. Mh., „Bucovanu“, Marga, 26.06.2018.

⁴ Idem.

⁵ „duru“ – haină lungă bărbătească confecționată din dimie.

⁶ Altfel spus „polenta“ (mămăliga-i gata!). Cuvântul de origine italiană este o confirmare a implicării specialiștilor italieni în exploatarea pădurilor noastre.

⁷ „asălă“ – greu.

⁸ La brad, cei care aveau cai puternici, „de pădure“, puteau trage și 2 m³ de trunchiuri.

⁹ „Dánălă“, 2-3 alcătuiesc un „tâlnău“.

¹⁰ Locul unde se depozitau butenii.

¹¹ Fiecare „platformă“ avea frâne de mână, una în fțaă, alta în spate, acționate de frânari. Un trenuleț putea să aibe 6-7-8 platforme.

¹² Mihai Aglicieriu „Pipi“ ascutea pânzele celor două gatre.

¹³ Resp.: Cr. Sm., „Râlu“, 79 a., Marga, 30.06.2018.

¹⁴ Ioan Poliță, *Monografia comunei Marga*, Cluj-Napoca (mss), 1974, p. 98, 148, 151.

¹⁵ Sigur numele adevărat a fost Dimitrie Jompan și nu Dimitrie Sompan (v. *** *Calendarul românului*, Caransebeș, II (1890), p. 158).

¹⁶ Ioan Poliță, *Marga de Banat*, Trento, Tipografia Editrice Temi, 2012, p. 73.

¹⁷ Idem, *ib.*

¹⁸ „coie” – căruță.

¹⁹ „țăplija” – bucată tăiată din buștean prin despicare.

Despre pământul care „caută rău“

Zilele trecute, un coleg care se întorsese dintr-o excursie făcută în Moldova, îmi povestea că a fost plăcut surprins să descopere în această zonă a țării, oamenii lucrând pământul. Colegul, profesor de istorie, compara această stare de lucruri cu ceea ce se întâmplă în Banat, unde suprafețe întinse de pământ arabil rămân nelucrate.

Mi-am amintit că într-un sat din Banatul de munte am auzit expresia „pământul caută rău!“ Mai auzisem înainte că un anumit om „caută rău“, dar până atunci n-o întâlnisem asociată substantivului pământ. Omul care „căuta rău“ era omul necăjit. Durerea acestuia, provenită ca urmare a unei pierderi grele (de obicei cineva drag din familie), îi era vizibilă. Nu numai ochiul iscoditor sau pizmaș, o sesiza, ea era evidentă pentru oricine își oprea privirile asupra unui astfel de chip. Deci semnificația verbului „a căuta“ este aceea de „a arăta“.

Cum a ajuns expresia să fie transferată metaforic dinspre om înspre pământ? Se știe că pentru țăran pământul era însăși viața. Pământul îi dădea cele necesare traiului zilnic, iar omul îl îngrijea din toată inima, îi era devotat. Când într-o familie se stingea un bărbat în floarea vârstei, oamenii spuneau: „parcă și pământul lui caută rău“.

Un personaj emblematic pentru satul în care mi-am petrecut copilăria era Ticu, moș Toma, cum îi spuneau sătenii, un țăran înțelept, harnic, echilibrat. Se scula dimineța la ora patru, își îngrijea animalele de casă, pleca apoi cu vacile la câmp și pe la ora zece se întorcea, îmbuca ceva, apoi pleca să cosească sau să strângă fânul. Se întorcea pe la ora patru după-amiază, gusta ceva, apoi scotea din nou animalele la păscut. Seara se culca odată cu găinile, pe la ora nouă. A fost primul meu „profesor“ de istorie, pentru că, văzându-mi interesul pentru lucruri care țineau de poveștile bătrânești, într-o zi m-a dus să-mi

arate unde se află satul „ăl bătrân“. Știa locul exact unde se aflase centrul satului, Biserica și chiar cimitirul. Îmi povestea că satul a fost ars de turci și oamenii au avut de suferit, apoi s-au hotărât să coboare și să întemeieze satul nou pe marginea râului.

Avea o memorie uimitoare, știa amănunte care altora le scăpau și avea, ca un țăran autentic ce era, cultul pământului. Deși avusese ghinionul ca ginerele lui să moară foarte tânăr și să-i lase în grijă doi nepoți, Ticu a muncit enorm ca să le țină acestora și loc de tată. Apoi i-a murit și fiica, destul de tânără și ea. L-am văzut copleșit de durere, dar nu învins. Odată mi-a spus că prea sunt făcute pe lumea asta toate cu rost ca să nu existe un Dumnezeu care să le poarte de grijă. Privise cu atenție pământul, animalele, oamenii, își cercetase sufletul și reușise să-și găsească liniștea. A muncit până în apropierea morții, la vârsta de 94 de ani. Pământul lui nu se cunoștea că nu e muncit de brațe tinere. Nimeni n-ar fi spus, văzându-i grădinile, că familia nu mai e întreagă. Când Ticu a plecat toate s-au schimbat.

Treceam cu bunica prin zăvoi, după ce veniseră apele și surpaseră o parte din marginea grădinii dinspre apă. „Fără moș Toma și pământu' caută rău“, mi-a spus trist bunica. În timp, grădina frumoasă de altădată s-a păraginit. Nu mai sunt mâinile harnice care s-o lucreze. Tristețea s-a transferat pământului care „îi ca omu' cu obrazu' nebărbierit“.

Dacă cercetezi astăzi satele bănățene, ai surpriza să descoperi că mult pământ „caută rău“. Bătrânii care îl lucrau s-au stins, iar copiii și nepoții lor au luat calea străinătății pentru un ban în plus.

Pământul va continua să plângă și „să caute rău“ până când oamenii zilelor noastre îi vor redescoperi valoarea.

Maria IVĂNIȘ-FREŢIU

Secerișul în copilăria mea

În satul unde am copilărit până în clasa a V-a, nu fost Gospodărie Agricolă Colectivă. Adică CAP. S-a încercat mai întâi să se experimenteze o formă de exploatare a pământului în comun numită „întovărășire“ dar, spre bucuria consătenilor, acțiunea a fost abandonată după doar un an. Fără îndoială însă că, alături de celelalte lucrări din câmp (prașila a doua a porumbului, cositul fânului, întreținerea viilor și a „bucatelor“ din grădini etc.), secerișul grâului era cel mai important eveniment al verii. El debuta, la cele mai multe familii, cu mersul la codru, pentru a aduce scoarța de tei, folosită la legatul snopilor. Dacă se întâmpla ca aceasta să fie procurată ceva mai înainte de recoltat, atunci când coroana pomului avea încă o cantitate suficientă de sevă, cele câteva straturi subțiri, desprinse cu mare grijă, se făceau „colaci“ și se țineau la locuri umbroase și neaerisite care, cu o zi sau două înainte de legarea snopilor, se introduceau într-un butoi cu apă.

Când începea seceratul coasașul își atașa la coasă un fel de cârlig special ce „abătea“ spicele în partea stângă, în așa fel încât să poată fi „copițite“/ adunate cu vârful secerii ca să facă un snop nici prea mare nici prea mic, după care venea un alt membru al familiei, cu un mănunchi de fâșii „aranjate“ la brâu, și îl lega. Apoi snopii erau adunați și, din loc în loc, se realizau acei „cristași“ în formă de cruce, cu spicele în interior, ca mai apoi să fie încărcăți în căruțe sau în care și transportați la „arie“, spațiul unde urma să se desfășoare treieratul propriu-zis. Sigur, erau una sau două familii ce aveau propriile batoze, cea din grădina lui Iacob Grecu fiind adăpostită, multă vreme, lângă un zid, chiar vizavi de curtea școlii. Dar erau și batoze ceva mai mici, care se mai pot vedea și acum, conservate, în câteva sate de pe Valea Sicheviței, alta fiind fotografiată de mine în zona satului Crușovăț, de pe Valea Timișului.

Vizionând, recent, pentru a patra sau a cincea oară filmul „Moromeții“, cu Victor Rebenciuc în rolul principal, am

rămas la fel de umilit și de buimăcit când am văzut cum își recoltau țăranii săraci grâul în partea de sud a țării. Parcă eram în altă lume...

Aria de care vorbeam mai sus era amenajată, ani buni, pe un teren lung, la ieșirea din sat, în partea stângă a drumului ce duce înspre localitatea Potoc, iar jâredzâle, adică „șirele“ erau amenajate pe două sau trei rânduri în așa fel încât printre ele să poată fi mutată în voie batoza. Cei care aveau grâu mai puțin îl rânduiau ca pe fân, într-un „plast“ (claie) având, în mare, forma unui ou. Operația de avansare a utilajului nu era simplă pentru că mai întâi câțiva oameni mai „în putere“ trebuiau să detașeze cureaua de transmisie, după care urma ca tractorul să se deplaseze în cealaltă parte a batozei pentru a o amplasa la următoarea jâreadă și apoi să se reia operațiunea în sens invers, inclusiv repunerea curelei în starea inițială. Uneori, se întâmpla ca ea să cedeze din cauza vechimii și atunci „cârpitul“ putea să dureze o zi sau chiar mai mult. Cred că era confecționată din mai multe straturi de piele de bou și parcă o văd și acum lucind în bătaia soarelui. Ca să nu mai vorbim de vreo repriză mai lungă de ploaie ce întrerupea munca mai multe zile la rând. În plus, responsabilul ariei obliga pe fiecare deținător de jâreadă să aibă la bază un butoi plin cu cel puțin o sută de litri de apă, care să poată fi folosită în caz incendiu.

Cu alte cuvinte, noi, copiii stăteam mai mult în arie ca să ne ținem la curent părinții cu toate aceste schimbări. Și mai făceam „băi“ în paie de aurii de grâu treierat (și ele clădite tot în jâredzi!) și chiar în butoaiile cu apă caldă, după care o completam pe cea vărsată.

Și-acum câteva cuvinte despre cei care munceau efectiv la batoză. Cel care urca snopii pe mașinărie cu o furcă cu coadă lungă era un membru de-al familiei care treiera. Apoi aceștia erau primiți de „dezlegător“, omul care îi primea și-i tăia funiile și-i transfera altuia, de la gura flămândă a batozei, care îi „răsfira“ ca pe un fel de acordeon, având mare grijă să nu se „înnece“ ciudata devoratoare de spice. Cel care alimenta cu snopi de grâu batoza era, aproape în fiecare an, Pătru Cioc, un om sărac ce locuia dimpreună cu soția într-o casă mică, de la margine de sat, peste drum de cea a lui Iacob Tălou. Uica Pătru purta întotdeauna niște ochelari speciali, ce nu dădeau voie

prafului să-i atace ochii. Alți patru oameni, cu doi pari decojiți, lungi de vreo zece metri și suficient de rezistenți, transportau căpițele de paie ce se formau sub gura de evacuare, până în locul stabilit pentru înălțarea jâredzii de paie. În partea opusă, una sau două femei vegheau la sacii de sub buncăr, unde curgeau șuvoaiele de grâu auriu, operațiunea finală fiind transportul lor la cântar unde, la o masă, trona colectorul de dări, cu nelipsitul său registru soios. De unde mulți plecau dezamăgiți, pentru că **statul avea grijă de fiecare dată să-și ia partea.**

În sfârșit, nu lipsit de importanță era și căratul paielor acasă, lângă clăniile/clăile cu „iernatic“ (de obicei fân) unde se stivuiau din nou, pentru că ele constituiau așternutul de bază al vitelor până când dădea colțul ierbii din viitorul an agricol. Apoi au apărut combinele de diferite dimensiuni și, mai nou, combinele cu calculator, dirijate în lanurile grâu prin... satelit. Din păcate, după mai bine 60 de ani, eu și consătenii de vârsta mea, care au mai rămas în viață, consumăm – la Socolari și la Ciclova Română – pâine plămădită din cocă congelată, adusă din UE, care ți se acrește în plasă, de la magazin până acasă. Să ne fie de bine!

martie 2019

Nicolae IRIMIA

24 iunie

24 iunie este în calendarul popular sărbătoarea Sînzienelor. În calendarul creștin este nașterea Sfîntului Ioan Botezătorul. În legătură cu această zi, masoneria modernă își scrie istoria, începînd din 1717, cînd, la Londra, ia ființă prima Mare Lojă, prin hotărîrea a patru loji de a reforma legislativ instituția masonică: alegerile au avut loc la 24 iunie la sărbătoarea Sfîntului Ioan Botezătorul, patronul lor.

Introducînd aceste date, nu ne vom abandona totuși unor istorii deschise multor lumini și umbre, chiar dacă palpitate, ci ne vom apleca asupra unui text sadowenian purtînd acest titlu simplu și exact: **24 iunie** (apărut în 1938, în volumul **Ochi de urs**). Ca în orice altă ocazie, și aici precizările temporale au semnificații, căci nimic nu e întîmplător în textele lui Mihail Sadoveanu. Cum exprimă clar titlul, centrul temporal este solstițiul de vară: „Era jocul luminii și al bucuriei de a trăi de la mijlocul lui iunie, cînd soarele a ajuns la cursa lui cea

mai înaltă pe cer.“ E „soarele de sînzienă“.

Povestirea lui Sadoveanu se încadrează ciclului larg al povestirilor de vînătoare și pescuit. De data aceasta de pescuit în bălțile Dunării, în preajma unei așezări de rudari, cu întîmplări și vorbiri care îi prilejuiesc scriitorului veritabile dizertații filologice, după ce observă că „era o vorbire deosebit de colorată, în care la fiecare trei cuvinte se asociau sudălmi stranii și două ori trei vocabule dintre cele mai rușinoase.“ Meditațiile scriitorului leagă vorbirea de mediu, pe bună dreptate: „Eram atent și mirat. În Moldova, în munte și în Ardeal, niciodată nu mi-a fost dat să surprind o elocință asemănătoare. Oamenii din locurile înalte păstrează o discreție remarcabilă în raporturile lor verbale; fraza lor e înflorită altfel, în armonie cu linia munților, cu limpezimea apei și a cerului. Aici în bălți Dunărea amestecă toate aluviunile; la țărnul ei au viermuit neamurile; sub soarele ei

Gheorghe JURMA

(Continuare în pag. 155)

Despre cultura tradițională în școala de azi

La întâlnirile realizate de revista noastră (lansări ale revistei, Colocviile „Nedeia”) ni s-a semnalat nu rareori că suntem anacronici, că tradițiile nu mai au de-a face cu societatea în care trăim, că revista „Nedeia” va rămâne în curând o formă fără fond în lipsa obiectului-țintă, tradițiile din Banat. În februarie, 2018, când am lansat numărul 10 al revistei, doamna Liubița Raichici, director la Direcția de Cultură, Culte și Patrimoniu Cultural Național a județului Caraș-Severin ne-a felicitat pentru munca depusă, dar a semnalat că nu se mai vorbește despre tradiție nici în familie, nici în școala românească, iar celor tineri, aflați în formare, nu li se mai transmit valorile tradiționale. Se produce prin urmare o ruptură, fapt inadmisibil ce trebuie cumva reparat. E un semnal de alarmă pe care nu-l putem ignora, dar dorim să facem și niște precizări în paginile de față.

Revista „Nedeia” a apărut cu scopul declarat de a promova o parte din valorile tradiționale, de a găsi în societatea de azi forme dintre cele mai diverse de manifestare a ei, chiar de reinventare a tradiției, tot mai prezente în zilele noastre. Convingerea noastră e că nu putem exista în afara tradiției, ea ne modelează modul de gândire, prezentul și viitorul, ea reprezintă „matricea stilistică”, cum ar spune Blaga, în care ne formăm și evoluăm. Ne dă specificitate și ne ferește de pericolul uniformizant al globalizării.

Definirea și conturarea identității naționale a românilor nu e o problemă nouă. Generația interbelică, Mircea Eliade, ca unul dintre exemplele concrete, semnala faptul că nu avem un specific național bine trasat, că nu știm ce ne definește ca popor, ba chiar ne e rușine să fim români. Citind azi articolele lui Eliade din interbelic, le regăsim extrem de actuale. Lucrurile nu s-au schimbat prea mult și de aceea credem că revista „Nedeia” are și acest rol, de a ne contura identitatea, de a ne arăta cine suntem. Pentru că da, dacă nu ne cunoaștem și nu ne identificăm tradiția, nu vom ști niciodată cine suntem, nu vom avea respect de sine și cu atât mai puțin vom fi respectați de alte popoare.

Prin urmare, începând cu acest număr încercăm cu pași mici, să facem cunoscute cititorilor câteva din proiectele școlare care promovează cultura tradițională din Banat, școala fiind unul din elementele care transmite informația de la o generație la alta. Ca profesor remarc faptul că la ora actuală se desfășoară multe asemenea proiecte în școli. Vom prezenta în cadrul acestei noi rubrici doar câteva dintre ele, fără să avem ambiția că sunt toate. Fiind o rubrică nouă, adresăm pe această cale cititorilor îndemnul să ne semnaleze dacă au cunoștință și de alte asemenea manifestări, pentru a le putea cuprinde în paginile revistei.

Un alt îndemn merge înspre oamenii din instituțiile de cultură care ar putea sprijini mai mult școala în proiecte care se referă la cultura tradițională. Așadar, îi rog să se apropie de elevi, să vină în școli, să stea în fața copiilor și să-i trateze cu interes. Repet: să vină în școli, nu doar să-i aștepte pe elevi la activități ca invitați sau ca o parte consistentă care să mărească numărul celor din sală. Să vină la orele de curs, să stea alături de profesor în activități scurte, de 50 de minute cât durează o oră de la clasă, să se implice în activități interactive.

Activitățile desfășurate în școli sunt în general considerate prea mici și lipsite de importanță, nu se găsește timp suficient pentru ele și nu beneficiază de atenția necesară. Ca urmare dascălii își continuă singuri drumul, în lipsa unor păreri avizate ce ar putea veni tocmai dinspre cei care lucrează în instituțiile abilitate să se ocupe de factorul cultural. Dialogul între școală și oamenii de cultură lipsește uneori cu desăvârșire.

Concluzia noastră e că în școala de azi există o mare preocupare, pentru cunoașterea, valorificarea și conservarea tradițiilor. Unele proiecte sunt mai reușite, altele nu, unele sunt mai specializate, altele „după ureche“, unele se fac poate în forță, dar e foarte important că ele există. Ceea ce lipsește e dialogul cu instituțiile de cultură, proiectele riscând să rămână cunoscute doar la nivelul școlilor, al presei și eventual foarte promovate pe rețelele de socializare și pe paginile online ale școlilor.

Iată, în rândurile ce urmează câteva din proiectele școlare care vizează direct cultura tradițională din Banat și care s-au derulat nu demult în școli din Reșița:

Comori locale în Context European este un proiect Erasmus+, parteneriat strategic, 2018-2020. Proiectul, desfășurat la Colegiul Național „Mircea Eliade“ din Reșița adună ca parteneri elevi și profesori din România, Polonia, Turcia și Italia. Întâlnirile vizează deplasarea delegațiilor de elevi în țările partenere, descoperirea și prezentarea pe viu a produselor cercetării. Obiectivele comune sunt descoperirea și promovarea patrimoniului material și imaterial, a „comorilor“ culturale specifice fiecărei țări participante. Este vizată astfel chiar partea de tradiții, cea care configurează specificitatea fiecărui loc. Obiceiurile locale, istoria locului și a oamenilor, meșteșugurile tradiționale, arta populară, bucătăria tradițională, speciile unicate sunt posibile puncte de atac spre care se pot îndrepta elevii în încercarea lor de a descoperi tradiția locală.

În cadrul întâlnirilor realizate până acum în cele patru țări: România, Polonia, Turcia și Italia – elevii de la Eliade s-au aplecat, după priceperea lor, asupra tradițiilor românești și bănățene. Unii dintre ei au alcătuit videoclipuri în care au prezentat cântecele, dansurile și portul din Banat, rețete culinare tradiționale, jocuri de copii, tradiții legate de marile evenimente din viața omului. Indirect, participanții la proiect asigură o mai bună protecție unor elemente culturale și promovează înțelegerea semnificației lor. Pe de altă parte e promovată multiculturalitatea, înțelegerea și respectarea diferențelor dintre culturi. În cadrul proiectului au fost vizitate câteva obiective turistice care evidențiază

patrimoniul tradițional local: Gărâna, Clisura Dunării, Băile Herculane, Castelul Huniazilor, Dealul Fosilifer de la Delinești, Peștera Comarnic.

Proiectul continuă, iar o parte din produsele realizate de participanții din cele patru țări pot fi urmărite pe Facebook, pe grupul: *Local Treasures in European Context*.

Echipa „Time” de la la Colegiul Național „Mircea Eliade” din Reșița s-a înscris și a participat, în perioada octombrie-decembrie 2018, la Concursul Național *Lider European*, organizat de Reprezentanța Comisiei Europene din România și Ministerul Educației Naționale, cu propunerea de proiect: **Tinerete, identitate, moștenire, Europa**. La faza națională, au obținut Premiul I. Reveniti la Reșița, au promovat proiectul în mass-media locală, la Radio Reșița, la Banat TV. De asemenea, informații despre proiect au apărut pe Radio România Internațional, pe site-ul Comisiei Europene și al Centrului de Informare Europe Direct Timișoara.

Prin activitățile acestui proiect elevii participanți, îndrumați îndeaproape de profesori, au promovat patrimoniul cultural bănățean, ca parte integrantă a patrimoniului european, având în vedere apropierea sufletească de românii din Serbia, țară-candidat oficial pentru a intra în marea familie europeană. Multiculturalismul este o valoare importantă a Uniunii Europene și înseamnă cooperare, conviețuire, creșterea calității vieții.

Scopul activității este formarea unei atitudini de prețuire a tradițiilor românești, de identificare și valorificare a patrimoniul cultural românesc și în particular a celui bănățean. Activitățile desfășurate au fost complexe, iar dintre ele amintim câteva: Identificarea a 12 obiective din Banatul istoric și a trei tradiții comune, Jocul din Banat, De Mărțișor, Din Lada de zestre, Tradiții de nuntă în Banat, Pinul Negru de Banat, Despre Banatul istoric și rolul Dunării.

De unsprezece ani, Școala Gimnazială Nr. 7 Reșița organizează Festivalul-Concurs **Drag mi-i graiul bănățan**. Este o manifestare interjudețeană, prin care organizatorii au ales să sărbătorească Ziua Europei, acțiunea derulându-se în fiecare an în data de 9 Mai. Festivalul este dedicat preșcolarilor și elevilor

din ciclul primar și din cel gimnazial și are trei secțiuni: recitare de poezii în grai bănățean, interpretare de melodii populare din Banat și dans popular. În acest an, pe scena Festivalului, care s-a desfășurat la Liceul de Arte „Sabin Păuța” Reșița, au urcat peste o sută de copii din județele Caraș-Severin, Timiș și Arad. Evaluarea s-a făcut pe categorii de vârstă (preșcolari, elevi clasele pregătitoare, I și a II-a, elevi clasele a III-a și a IV-a și elevi ciclul gimnazial).

Drag mi-i graiul bănățean se află în Calendarul Activităților Educative Regionale și Interjudețene emis de Ministerul Educației Naționale, Anexa nr. 9 la OMEN nr. 3016/09.01.2019 (poziția 786) și se derulează în parteneriat cu Inspectoratul Școlar Județean Caraș-Severin, Casa Corpului Didactic Caraș-Severin, Casa Orășenească de Cultură Bocșa, Asociația Învățătorilor Caraș-Severineni, Liceul de Arte „Sabin Păuța” Reșița.

Scopul manifestării, care a ajuns una de tradiție în rândul acțiunilor de gen din județ, este acesta de a sărbători Ziua Europei promovând valorile autentice românești. Totodată, organizatorii și-au propus să ofere copiilor talentați oportunitatea de a se evidenția, de a fi promovați și a primi o confirmare a calităților lor, precum și un feed-back din partea unui juriu de specialitate. Acțiunea este și un schimb de experiență pentru copiii și pentru cadrele didactice pasionate de tradițiile populare românești și care înțeleg importanța conservării și promovării graiului bănățean.

Înapoi la origini, aflat la ediția a V-a, este un proiect interjudețean educațional și de dezvoltare culturală inițiat de Colegiul Național „Elena Ghiba Birta” Arad, Inspectoratul Școlar Județean Arad, Casa Corpului Didactic „Alexandru Gavra” Arad, iar școlile implicate sunt din județele: Arad, Bihor, Timiș, Hunedoara, Alba, Caraș-Severin. Obiectivele generale sunt: promovarea culturii locale din diferite zone ale țării noastre, întoarcerea atenției tinerilor spre rădăcinile istorice ale creației populare, a folclorului, într-o lume multiculturală, predispusă unei redefiniri culturale cu influențe puternice ale globalizării.

Concursul, la care a participat o echipă formată din zece elevi de la Colegiul Național „Mircea Eliade” din Reșița, constă în prezentarea din partea fiecărui grup de elevi a unui material

Echipa proiectului Înapoi la origini, Arad, 2019

care să cuprindă o prezentare detaliată a unei zone etno-folclorice. Probele de concurs obligatorii sunt: prezentarea istorico-geografică, în PowerPoint, a localității/zonei/regiunii alese, a costumului popular – părțile componente, un moment folcloric specific zonei alese (cântec/dans popular), un preparat culinar specific – prezentare a unei rețete, mostre. Echipele participante pot fiacompaniate de instrumentiști, echipa de concurs putând fi sprijinită de către elevi din alte școli care fac parte dintr-o formație artistică.

Cei zece elevi de la Eliade au prezentat Zona Banatului Montan, un dans popular din această parte a Banatului (la acest punct au fost ajutați de Ansamblul Folcloric „Bârzava“ din Reșița (doi dintre elevii participanți la proiect fiind membri în acest ansamblu), costumul popular feminin și masculin din Banatul de Munte, iar ca preparat culinar au ales *Colac cu brânză*, o rețetă descoperită în satul Forotic și foarte răspândită în întreaga zonă a Banatului de Munte.

Adela LUNGU-SCHINDLER

Folcloristul, etnograful și pasionatul de cultură populară **VASILE CREȚU**

Vasile Tudor Crețu s-a născut, la 16.03.1938, în „satul Macoviște, raionul Oravița, regiunea Banat“. Între 1951-1956, familia – considerată de „chiaburi“ – este deportată în Bărăgan. La întoarcere el și-a căutat un rost în Anina, aici era un loc unde nu se căuta la dosar decât în cazuri deosebite.

Un tânăr înalt, bine clădit, calm și așezat, putea fi ușor remarcat pe aleile și băncile din centrul Aninei. Era din satul Macoviște, la vreo 4 km de Slatina Nera, puțin mai în vârstă ca mine. A lucrat ca strungar la Fabrica de Șuruburi din oraș, a fost angajat la spitalul din oraș, a urmat liceul la seral – poate doar unele clase, e posibil să fi început ceva în Bărăgan – apoi a fost administrator la un mic cămin muncitoresc al Fabricii de Șuruburi, cămin situat în cartierul Brainer/Bräuner (astăzi clădirea nu mai există).

Ne-am cunoscut în *Centru*. Amândoi am simțit că suntem apropiați ca fire și ca mod de gândire, așa s-a realizat între noi o prietenie adevărată. Ne căutam deseori și eram bucuroși când ne întâlneam să mai povestim. Am participat la cinaclul literar inițiat de profesorul Alexandru Ghitera. Apoi Vasile a devenit

mentorul și gazda acestuia. Cenușul se ținea la mansarda căminului administrat de el. Aici era o încăpăre cam mică și cu tavanul înclinat, la mansarda acestuia, plină cu pături și lenjerie. Noi stăteam pe grămezile cu pături, citeam și comentam creațiile literare proprii. Puneam mână de la mână și unul mergea *La Insulă*, un birt vizavi de gară, de unde aducea o vadră de bere, pe care o puneam la mijloc și beam din ea cu niște cești. Dacă Vasile lua salariul, care era cam de 300 lei pe lună, dădea el vadra de bere. Și profesorul Al. Ghitera proceda la fel. Nu era nici o programare, ne întâlneam în centru și o puneam de un cenușul.

În foto: Casa natală și Vasile CREȚU cu consăteni din Macoviște.

Când eram în clasa a IX-a m-am cam lămurit că muza poeziei nici măcar nu s-a apropiat de mine, matematica începuse să-mi dea satisfacții mai multe, așa că am renunțat treptat la poezie. Mergeam totuși la cenușul ca să stau cu Vasile. El încerca proza. Am

încercat și eu proza. Am scris o povestire intitulată **Coasa**; era inspirată din viața bunicului meu, un țăran harnic care se chinuia cu coasa, până să se înscrie la colectiv. I-am arătat-o lui Vasile, nu am citit-o la cenaclu. După mai mult timp Vasile mi-a spus că pornind de la povestirea mea a scris una asemănătoare. Mi-a arătat-o. Era o operă literară adevărată, de la mine păstrase doar ideea și ultima propoziție. I-am spus că trebuie să încerce să o publice. A avut rețineri fiind favorabilă *colectivizării*, ce o să spună cei din sat dacă află, dar a trimis-o totuși și așa a debutat în Scrisul Bănățean (aici a debutat cu povestirea **Tata în nr. 1 din 1959**, apoi în **nr. 12** din același an a fost publicată **Într-o noapte**). Deci debutul său este legat de Anina și de perioada când urma liceul la seral aici.

Eu am plecat la facultate la Institutul Politehnic Timișoara în 1959, iar Vasile Crețu, după un an și terminarea liceului, a ajuns profesor în satul Berliște, de lângă Oravița. De aici mi-a scris o scrisoare, care din fericire am păstrat-o. Scrisoare din care și redau mai jos câteva fragmente pentru a înțelege corect sufletul său.

20-X-1960

Bunul meu prieten,

Ți-am tot promis că-ți voi scrie și în sfârșit ... uite că am pornit. Mă întreb, de ce îți scriu acum și nu ți-am scris mai înainte. Explicația e următoarea: am ajuns într-un sat noroios, în plină pustă, sat cu oameni veseli și oarecum nepăsători, oameni care își văd liniștiți de treburi și de nimic altceva. Ei, acest sat e Berliștea (poate că nici n-ai fost vreodată pe meleagurile astea). Tragedia e că tocmai în aceste momente m-am gândit la tine și poate că trebuia mult mai devreme... totuși, simt nevoie mai pronunțat ca oricând de sufletul tău curat și sincer. De aceea, te rog cu tot ce am eu bun în mine, scrie-mi.

*Să știi că m-au zguduit decepții care mi-au ciuntăvit groaznic sufletul. Atât de mult aș fi vrut să fiu și eu în Timișoara, să fim împreună... Dar vezi, cu anumiți indivizi soarta este întotdeauna potrivnică. Singura satisfacție îmi sunt copiii mei. M-am legat de ei, de inima și sufletul lor și mă zbat din răsuputeri să nu se **dezlege** această legătură. Știi prietene, fiecare dintre noi trebuie să fie al cuiva, să se **dăruie** cuiva. Și asta eu o fac cu copiii.*

Ieri, după ore, am chemat la meditație clasa VII-a. În loc să

*pregătesc cu ei lecția de zi (ei așa se așteptau), am început să le povestesc despre Labiș. La început au fost puțin neatenți dar în cele din urmă am reușit să-i cuceresc, să-i stăpinesc pur și simplu. Și asta nu datorită mie ci datorită versurilor marelui OM. Îți dai tu seama ce-am făcut eu? Hai, nu zâmbi ironic !! Nu zâmbi pentrucă într-adevăr am reușit un lucru mare. Am reușit ca să fac 25 de suflete să-l iubească pe Labiș, să-l simtă lângă ei, deși îmi pare foarte rău că nu-l înțeleg în întregime din cauza vârstei lor fragede (căci și noi suntem departe de a-l **înțelege**!).*

Iacobe, cel puțin fii tu optimist. Încrede-te în viață (și prin viață înțeleg adevărata trăire) căci e atât de limitată, de neîngăduitoare cu oamenii. Tu trebuie să faci ceva în viață. Să-ți justifici existența și nu mă îndoiesc în privința asta. Ochii tăi prea buni mi-au spus mult. Dacă aș ști că mă înșel și nu-i adevărat te-aș ucide.

Al tău V. Crețu

Ne-am întâlnit la Timișoara fără să ne așteptăm, când eu eram prin anul trei de facultate. După bucuria revederii mi-a zis să stăm undeva că are să-mi spună multe. Așa am aflat că era student la Universitate, la Limba Română. În acea perioadă cei cu dosar ca al lui nu erau primiți nici măcar la admitere, sau erau ulterior excluși când se afla. Mi-a explicat cum s-a întâmplat: la Berliște a cunoscut o învățătoare sau profesoară, au fost apropiați, ea a promovat rapid pe linie de partid, ulterior și eu am cunoscut-o ca secretar la Comitetul Municipal Reșița, apoi Județean Caraș-Severin. Când s-au întocmit propunerile pentru decorațiile acordate cu ocazia **terminării colectivizării agriculturii** l-a trecut și pe el pe listă. Cu această decorație la dosar nimeni nu a mai scormonit nimic, iar pregătirea și talentul său literar au fost remarcate și apreciate.

Ca student, Vasile Crețu s-a remarcat prin publicarea în „Scrisul bănățean“, a fost premiat de revista „Viața studentescă“ pentru proză, la absolvire a fost reținut în învățământul superior. *A hotărât să renunțe la proză pentrua nu fi captivul unei ideologii cu care nu era de acord.* S-a profilat pe studiul folclorului, a fost promotor al acestei discipline la Universitatea din Timișoara. A susținut un doctorat valoros și a realizat un număr foarte mare de înregistrări la sate, apoi a publicat două cărți de referință în

domeniu: **Etosul folcloric – sistem deschis** (1980) și **Existența ca întemeiere, perspectivă etnologică** (1988).

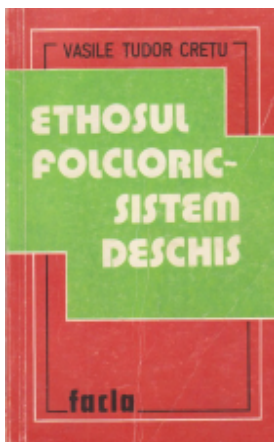
A organizat spectacole la teatrul din Timișoara, la unele a adus și corul din Slatina Nera.

O boală necruțătoare l-a răpit când era la apogeul puterii de creație și avea adunat un vast material inedit despre folclorul din Banat.

Trece „din lumea cu dor/ în cea fără“, la 5 februarie 1989, la Timișoara și este înmormântat în satul natal.

Căminul Cultural din Macoviște îi poartă numele, dar fără nici o activitate. În drum spre Slatina Nera mă opresc uneori să îi spun câteva gânduri la locul său de veci.

...întâlnirea și mai ales prietenia cu Vasile, pentru mine a rămas ca un eveniment important din viața mea pe care nu îl pot uita.

Iacob I. VOIA

Ana și Traian - dublă aniversare a cântecului

Anul acesta, la începutul lui Cuptor, îi sărbătorim, la împlinirea unei vârste rotunde, pe doi dintre cei mai cunoscuți interpreți de muzică populară bănățeană. Este vorba de distinsa „Doamnă a cântecului bănățean“, **Ana Pacatiuș**, care are zi de hotar 2 august - și „mereu tânărul doinitor“ **Traian Jurchela**, care își socotește anii adunați în fiecare zi de 5 august. Acesta este motivul pentru care, le facem plecăciune acestor doi maeștri ai cântecului popular, care timp de mai multe decenii ne-au încântat, nu numai cu căldura glasului, ci și cu respectul pentru melosul nealterat și al unor texte care au reușit să ocolească banalitățile impuse de dragul rimei și al unui facil succes.

Ana Pacatiuș, cea născută la Iablanița, în Caraș-Severin, a fost atrasă de cântec din copilărie, ceea ce i-a determinat pe părinții și pe dascălii ei din primii ani de școală să o îndrume spre muzică și mai târziu să urmeze Liceul de muzică din Timișoara. Chiar în acei ani talentul ei incontestabil a fost descoperit de cunoscutul dirijor Nicolae Perescu și a fost angajată ca solistă la Orchestra profesionistă de muzică populară „Doina Banatului“ din Caransebeș. Din anul 1970, Ana Pacatiuș a venit la Timișoara, la Ansamblul „Banatul“, unde a rămas timp de 3 ani, după care a continuat în corul Operei din Timișoara, fără să renunțe la cântecul popular. Din acei ani a preluat și catedra de canto popular, la Școala de Arte din Timișoara, unde a transmis multor generații de elevi tainele interpretării, frumusețea neasemuită a folclorului autentic, pentru care este înzestrată cu o reală vocație. De la sine înțeles că s-a dedicat aceluși cântec pe care l-a învățat acasă, la Iablanița, l-a cules de la săteni și de la sora ei, Lucia Popa, învățătoare în sat, care a rămas legată de glia strămoșească, iar apoi i-a dat interpretarea proprie, ce avea să-i aducă faimă și ei și cântecului bănățean. De fapt a fost preocupată în permanență de a descoperi direct de la sursă (satele bănățene) piesele pe care le înnobilează apoi cu interpretările sale unice. Suficient să ne reamintim doar câteva din refrenele

unor cântece din zona sa de naștere: „La izvor, la izvoarele“, „Bună seara, dragii mei“, „Dorul badei mă ajunge“ ș.a.

Lui **Traian Jurchela**, cel născut tot în Caraș-Severin, dar la Ilidia, lângă Oravița, pasiunea pentru muzica populară i se trage tot din anii de școală, din clasa a IV-a, când a apărut prima dată pe scenă. Dar adevăratul debut s-a petrecut abia în 1971, sub bagheta maestrului Nicolae Perescu. Deși se stabilise la Oravița, unde a lucrat mulți ani ca metodist la Casa de Cultură, a colaborat mai întâi cu ansamblul „Semenicul“ din Reșița, apoi cu majoritatea orchestrelor profesioniste din țară, împreună cu care a efectuat turnee în întreaga Europă. Ca și alți colegi valoroși din generația sa, a imprimat, începând din 1983, numeroase LP-uri și casete de muzică populară, numai că în discografia sa apar, separat, și române. De fapt romanța este genul muzical pe care l-a abordat în ultimii ani de carieră și s-a dovedit la fel de bun interpret ca în genul care l-a consacrat. Mai trebuie precizat că, deși vocea sa se pretează atât la doine cât și la române, în permanență face distincție în interpretarea celor două genuri muzicale. Dar indiferent de genul cântecului, a fost mereu preocupat să le selecteze doar pe acelea care reflectă cel mai bine înțelepciunea țăranului român, de-a exprima prin cântec diferitele sale stări sufletești. Edificator în acest sens este faptul că a fost primul solist vocal care a interpretat celebra doină „Omul bun și pomul copt“, care, ulterior, prin modificarea liniei melodice și în interpretarea lui Mircea Rusu, a ajuns șlagăr. Din vastul său repertoriu mai amintesc cântecele: „Cât îi Carașu de mare“, „La fântâna părăsită“, „Mă mint anii și se duc“ ș.a. De menționat că Traian Jurchela, în cântecele sale, a păstrat nealterat stilul zonei și linia melodică curat românească, fără să facă nici un rabat de la calitate, lucruri apreciate deopotrivă de specialiști și publicul larg.

Chiar dacă acestor adevărați ambasadori ai cântecului popular bănățean le-au fost recunoscute calitățile deosebite, prin acordarea unor titluri și distincții, se cuvine ca din când în când să vadă și prin cuvântul scris că nu i-am uitat. Vă mulțumim pentru clipele frumoase pe care ni le-ați dat și ni le dați încă și cu ocazia aniversărilor vă dorim încă „Mulți și fericiți ani“.

Titus CRIȘCIU

„Bunicuțele“ și Portul popular din Uzdin

Portul uzdinean, de care se ocupă **Asociația Femeilor „Bunicuțele“**, are o autenticitate aparte; acest lucru se datorează faptului că localitatea Uzdin nu a fost în contact direct cu nici o localitate cu populație românească, satul Uzdin fiind înconjurat de localități cu populație care aparține altor etnii (sârbi, maghiari, slovaci). *Asociația Femeilor „Bunicuțele“* s-a format în anul 2003, Ana Boieru venind cu ideea de promovare a portului românesc, ea fiind și președinta asociației. Ana s-a născut în anul 1948. În satul natal a terminat școala generală, apoi a terminat cu succes și medicina. În același domeniu a lucrat angajată timp de 35 de ani la Căminul Sanitar din Covacița. În prezent este pensionară și se ocupă de promovarea portului românesc din Uzdin. Asociația „Bunicuțele“ este formată din 20 de femei. Bunicuțele se întâlnesc la **Clubul Pensionarilor** din Uzdin, acolo au încăperea lor și o expoziție permanentă. Prima manifestare la care au participat a fost în anul 2008 și s-a numit Mândru-i portul Românesc, de atunci și până în prezent au participat la foarte multe manifestări, în toate satele românești din Voivodina, în mai multe orașe din România și Croația. Pentru a fi păstrate tradițiile și promovarea portului popular, *Asociația Femeilor „Bunicuțele“* desfășoară o activitate bogată. Portul tradițional uzdinean este autentic, autenticitatea lui dăinuie de ani de zile iar doamna Ana ne va spune câte ceva despre piesele de bază ale portului: Gâteala capului este unul dintre reperele diferențiatorie ale portului tradițional femeiesc. Nevestei i se pieptăna părul, se împletea și se strângea la spate pe un suport numit concii. Peste concii se așeza o bonetă numită învălitoare, iar partea din spate se împodobește cu flori artificiale. Pe părțile laterale învălitorii i se atașează câte un „pup“ (bandă de mătase înfășurată în formă de floare). Femeile care încetau să poarte învălitoare, purtau cârpă cu ciucuri. Pe lângă învelitoare de

cap, costumul femeiesc se compune din următoarele piese: cămașă (ciupag), poale, cătrintă, opregul, brâu și brăcică. Trebuie menționat că ciupagul încrețit în jurul gâtului purtat la Uzdin se completează cu două piese: fodori și mânecari. Costumul de ceremonie al nevestelor tinere includea două oprege, iar după nuntă, opregul din față este înlocuit cu o cătrintă. Aspectul ornamental și cromatic al fetelor mari era similar cu cel al tinerelor căsătorite, excepție o făcea doar acoperitorile de cap. Cătrînțele purtate în față sunt late, acoperă șoldurile, fiind formate din două foi de țesătură cusute pe mijloc. Cele din spate au lățimea unei foi de țesătură. Pieseile costumului de iarnă nu se deosebesc de cele purtate vara doar sunt completate cu veșminte călduroase cum este șperțul (o haină scurtă cu mâneci) folari (cârpă mare tricotată din lână) bundiță, ștrimfi (ciorapi împlețiți din lână) papuci sau pantofi și ghetе în timp de iarnă. Pe vremuri în Uzdin oamenii erau îmbrăcați doar în haine tradiționale, fetele de exemplu aveau de micuțe port tradițional, acest port se schimba odată cu înaintarea în vârstă, atât la model cât și la culoare. Cel mai vechi port al „*Bunicuțelor*“ este din anul 1900. Ana de mai zice că, la un port tradițional lucrat manual are nevoie de cel puțin șase luni. În aceste șase luni de muncă intensă se depune efort, bucurie și emoție. Fiind una dintre preocupările importante ale „*Bunicuțelor*“ femeile acestei asociații se dedică întru totul atât muncii în echipă cât și promovării portului popular. Și încheiem cu un sfat din partea doamnei Ana: „Portul tradițional, muzica populară și tradițiile românilor trebuie păstrate cât mai autentice și transmise din generație în generație.“

Adriana PETROI

După o lectură

Recitindu-l pe Sadoveanu, m-am oprit la diferite aspecte ale *timpului* întrucât acesta asigură un fundament simbolic narațiunii sadoveniene; nimic nu e întâmplător, fiecare zi pomenită într-o povestire, fiecare sărbătoare capătă semnificații complexe, pornind de la calendarul popular. Am revăzut **Demonul tinereții** fiindcă mi se părea, în memoria mea cam nesigură, că acolo exista data de 29 sau 30 august. Nu e. În acest roman întâmplările încep în ajunul sărbătorii Sf. Pantelimon, sfânt important în calendarul creștin și de care se leagă și unele tradiții. Pe internet: *Se zice că în ziua de Sf. Pantelimon, cerbul iese din apă și aceasta începe să se răcească, frunza teiului se întoarce pe dos, semn că vara se duce și lasă în locul ei iarna. În această zi se mănâncă porumb și dovlecei pentru a fi mai viguroși în timpul iernii. În ziua de Sf. Pantelimon se împart multe fructe, pentru ca poamele să nu fie viermănoase anul următor.* În cazul sadovenian citat, apare imediat un personaj Pintilie, care e legat de sărbătoare și el însuși se caracterizează ca un călător, ca un fugar mai exact. Cîntă toaca la Vovidenie. *Mini e Sfîntul Pantelimon – și de mini vara se călătorește.* Sf. Pantelion este în 27 iulie. Desigur timpul narațiunii se întoarce și în urmă cu ani, la povestea studentului Naum ajuns acum Natanail. Dar e important acest moment de vară, de sfîrșit de iulie, luna racului, a lui cuptor etc. Despre Natanail călugărul: – *Toate le-a lăsat, bre omule, și s-a tras la schivnicie, din pricina unui diavol.* – *Așa ai auzit? din pricina unui diavol?* – *Se-nțelege; altfel cum?* – *Eu am auzit că din pricina unei muieri.* – *Apoi eu ce spun? din pricina unui diavol.* Am sugerat cuiva să se ocupe de acest roman în studiul pe care-l preconiza pornind de la Argezi pe teme de asceză, credință, tăgadă, vezi și Gala Galaction, pe lângă **Ochii Maicii Domnului**, romanul arghezian, unde e o criză mistică. Dar revenind: e important să descoperim legăturile subtile între text și tradițiile populare bine cunoscute de Sadoveanu, pentru a înțelege filozofia operei, căci există o asemenea viziune a *armoniei cosmice*, între om și natură, între om și cosmos. **Baltagul** e un exemplu din cele mai bune. Anotimpurile, Sf. Andrei, cap de iarnă, Sf. Dumitru sau Arhanghelii ori mai tîrziu primăvara, Baba Dochia, Sf. Gheorghe și Învierea etc. Cum zice scriitorul cred că în mai multe locuri: *E o lume-n trecut și-nlăuntrul nostru...*

Gheorghe JURMA

Cuina bănăţeană

Unirea-n bucate

Am fost uimit să aflu că, în Banat, există nu mai puțin de... 37 de etnii. Înainte de a reprezenta un deziderat al guvernelor, popoarelor și al statelor europene, **interculturalitatea** era, pentru bănățeni, o stare de fapt. Un prieten care purta, la începutul anilor '80, o minunată căciulă din blană de nutrie (foarte la modă pe atunci, și foarte scumpă), mi-a răspuns, la întrebarea mea că, de fapt, el a văzut această căciulă, umblând. Cu alte cuvinte, tatăl său crescând aceste animale, a avut ocazia să îi vadă căciula în starea ei... vie. Cam așa stau lucrurile și cu noi, bănățenii. La fel ca și Domnul Jourdain al lui Molière, noi am aflat acum, de curând, că practicăm **interculturalitatea** de multă vreme, fără ca măcar să știm.

Un copil de români născut (odinioară) în Timișoara știa cinci limbi: germană, maghiară, sârbă, țigănește și evreiește. Limbi *prinse* din zbor, de pe maidan, din joaca de pe străzile unui oraș cosmopolit de când s-a născut. În copilăria mea, din comuna Bozovici (Valea Almăjului), am avut mulți prieteni buni, cu care mă văd și azi, mai ales români, dar și germani și *pemi* (cehi din Boemia). Cel mai bun prieten al meu a fost însă un țigan, **Vasilică**, cu care colindam dealurile, ulițele satului și alături de care intram, fără să îmi fie teamă, în **Țigănia Mare**, din Golibreg.

Astfel că, vrem nu vrem, trebuie să spunem că, de pildă, spiritul german a influențat puternic satele bănățene. Ulițele drepte, casele mari, din piatră, cu șanț de scurgere și arhitectură

proprie, bine structurată etc. sunt tot atâtea pecetei ale unei civilizații care ne-a influențat decisiv.

Acestea sunt elementele vizibile ale unei stări de fapt. Există însă o sumă de astfel de influențe *subterane*, greu de pus într-o ecuație, dar care fac parte din cotidian și care, cel puțin pentru spațiul bănățean de cultură, se datorează influențelor altor etnii.

De altfel, despre *conaționalii* noștri se spun următoarele cuvinte: *Cu bănățeanul, dacă nu ai **șpaisul** plin, nu faci nimic.* Cuvântul **șpais**, în fapt, provine din limba germană, și înseamnă **cămară de alimente** (**Speisekammer**). Acolo se țin (se țineau, înainte de *inventarea supermarketurilor*) alimentele pentru iarnă, murăturile, conservele, cârnații, slănina, **șoncul**. O casă bănățeană fără **șpais** este o contradicție în termeni.

Nici nu e de mirare, în atari condiții, că *multiculturalitatea* Banatului a fost remarcată de toți cei interesați de fenomen: *Trecând munții – frontiera dintre răsărit și apus, dintre ortodoxism și catolicism (sau reformism) dintre (spun câțiva specialiști) sărăcie și îndestulare – călătorul va descoperi nu numai un ținut îmbelșugat și elegant, cosmopolit și cu splendide tradiții, ci și o bucătărie opulentă, asemănătoare celei transilvane, cu unele particularități sosuri și ciorbe îndulcite, fripturi savante și pilafuri drese cu verzituri și paprică* (Radu Anton Roman, 2001).

Atunci când vorbim despre alimentele menite să asigure hrana întregii familii peste iarnă trebuie să ne gândim, automat, la porc, și la produsele abținute prin sacrificarea acestuia.

Dacă felul în care se pregătește porcul în Banat și în Ardeal este unic în România, aceasta se datorează germanilor, șvabi sau sași. De la ei au învățat românii să pregătească mațele pentru prepararea cârnaților, nu numai prin spălare, ci și prin raderea lor cu cuțitul (gest care continuă, în acest fel, sacrificiul ritual). De la ei avem conservarea cărnii prin sărare și afumare, astfel încât produsele să ajungă până în anul următor.

De la germani avem **lebăr-wuștii** (acel unic pateu de ficat), precum și **wurștii**, în general (cremvrurștii, de pildă). Tot de la ei am **p r i m i t șnițelul**, dar și celebra **krautzsuppe**.

De la **nemți** avem alternanța de dulce, acru și sărat, astfel încât un bănățean care nu mănâncă compot la felul doi ar da de bănuț. Tot **nemții** ne-au adus în bucătărie sosurile (dulci, dulci-acrișoare), ca și **ștrudelul**.

Ei ne-au *binecuvântat*, de altfel, și cu **berea**, și tot ei au adus în civilizația românească și **șprițul** (e drept, mai puțin prezent în Banat).

De la maghiari Banatul a luat condimentele tari, mâncărurile piperate și mai ales, *topite* în *piparcă iute*. Așa se face că **gulașul** dar, mai ales, **papricașul** (tot un fel de gulaș) nici nu mai sunt resimțite ca niște mâncăruri ungurești ci, pur și simplu... bănațene.

Boiaua foarte iute este ingredientul absolut necesar pentru orice fel de mâncare, după cum la fel de adevărat este faptul că orice mâncare începe... cu ceapă prăjită în ulei. Ei, maghiarii,

ne-au dat cârnații extrem de condimentați (*csabai*), dar și pe cei din carne de cal.

Un bănățean get-beget nu va cere niciodată în magazin **caltaboș**, ci **maioș**, secretul de fabricație aparținând etnicilor maghiari.

În
loc de re-
ferate, la
cursurile
mele eu
solicite
studenți-
lor rețete
de acasă.
Pentru că
la Uni-

versitatea de Științe Agricole din Timișoara vin studenți din toate colțurile țării, într-un an am avut și un student din Odorheul Secuiesc. El mi-a dat o rețetă (pe care, numai citind-o am simțit că îmi iau foc toate cele) moștenită de la tatăl și de la bunicul său, cu rugămintea să nu o dezvălui nimănui. Deși, în general, aceste rețete constituie baza cărților mele de etnologie culinară, i-am promis solemn că nu o voi face.

În ceea ce privește dulciurile, ei au adus în spațiul nostru cultural **aluaturile fierte**, a căror regină (rege) este, firește, celebra gălușcă (**gomboczi**), mai ales cu prune dar, la o adică, și cu caise, ori cu magiun etc.

Nu putem omite, la acest punct, cu nici un chip, nici celebra **palincă** (mai puțin prezentă în Banat) ardeleană, ea începând însă să fie *fabricată* chiar și de către *bănățenii cei mai ortodocși*, și care își prepară, mai nou, pentru zilele reci de iarnă ce va să vină *macăr câțiva zeci de litri de palincă* (cea de pere este *împărăteasa*).

Sârbii ne-au adus **duleții de colac** (adică dovleacul pentru prăjitură), pentru români o delicatesă a postului, dar un dulce de sărbătoare pentru frații slavi.

Ei sunt *meșterii* și stăpânitorii absoluți ai **copturilor**, din care se fac colacii de sărbătoare, și nu numai. Ei ne-au învățat să frigem mielul haiducește, și să îl umplem cu orez, stafide și alte mirodenii, care desfată simțurile și bucură sărbătoarea.

În ceea ce îi privește pe conaționali noștri **romi**, atunci când venea vorba despre ei aveam în față imaginea ceaunului pus pe foc în mijlocul șatrei, la margine de sat.

Romii iubesc tot ce este fript: găină, curcan, porc, servite, în general, fără mare ceremonie. Un element esențial este faptul că la ei toate felurile de mâncare se pun pe masă deodată, nu pe rând, și fiecare servește ce îi pofteste inima.

Firește că toate aceste considerații sunt de factură metodologică și analitică, deoarece nici un bănațean nu va putea spune cu certitudine de unde și de la cine îi vin aceste adevărate *minuni culinare*. Ele se constituie, până la urmă, într-un tot unitar, inconfundabil, și anume **bucătăria bănațeană**.

***Gheorghe
SECHEȘAN***

Bucătăria bănațeană

Un muzicant și un om de cuvânt

Despre etnia romă, am rugat unul dintre colaboratorii și prietenii noștri să scrie, profesorul Adrian Constantin.

„În ceea ce privește obiceiurile și datinile etniei rome, în județul Caraș-Severin, acestea nu s-au păstrat. Județul nostru fiind un „conglomerat“, un „mozaic“ de etnii, cei mai mulți fiind romi, în proporție de 2,67% , dintr-un total de 21 de etnii. Romii au „împrumutat“ din obiceiuri și tradiții, participând activ la manifestările populației majoritare a localității unde s-au așezat; de-a lungul timpului pierzându-și propriile obiceiuri și tradiții.“

Am dorit deopotrivă să prezentăm contribuția reprezentanților etniei rome în context cultural macro. Astfel, vă readucem în atenție personalitatea tatălui lui Adrian Constantin, Ioan Constantin, știut de toți drept „nea Costică Cireașă“.

„Când am început să cânt, primii mei pași în muzică, la 15 ani, l-am cunoscut pe «nea Costică», zis Cireașă dar noi îi spuneam «nea Costică». Am avut ocazia să cânt cu el la Ansamblul «Reșițeană». A fost un om extraordinar, deosebit caracter, un bun pedagog, în meseria de instrumentist, foarte bun. La 16 ani am fost cu Ansamblul «Reșițeană», în turneu, în Olanda. A fost o experiență de neuitat. Un bun co-repetitor cu o memorie extraordinară, la toate ansamblurile unde a fost co-repetitor a fost apreciat. Omul prietenos, cald, omenos, bun coleg, nu am cum să îl uit. Odihnă veșnică!“ (Petrică Vița)

Și eu l-am cunoscut, l-am apreciat foarte mult, am colaborat excelent la Terra Sat Reșița la emisiunile de muzică

populară. I-am cunoscut familia, oameni de mare omenie, dumnealui, așa cum mărturisește și Adrian, un om de cuvânt, ne-am bazat pe calitatea dânsului atât profesională cât și umană.

Angelica HERAC

CONSTANTIN IOAN, zis „CIREȘU“

Născut în data de 01.08.1948, în localitatea Vărădia, județul Caraș-Severin, într-o familie de romi muzicanți, fiind a treia generație de instrumentiști, a început să deprindă din tainele muzicii ajutat fiind de bunic și de tată, mai întâi cântând la vioară. A absolvit școala generală de 8 clase în localitatea natală, după care a venit la Reșița la școala profesională, să învețe meserie. Tot în acest timp a urmat cursurile Școlii Populare de Arte, clasa saxofon.

Fiind un om talentat, a fost îndrumat spre cariera artistică devenind membru a mai multor formații artistice ale vremii din Reșița: Ansamblul „Reșițeană“, Ansamblul „Semenicul“, Ansamblul Municipiului Reșița, diferite ansambluri ale întreprinderilor din oraș.

A fost co-repetitor mulți ani la Ansamblul „Reșițeană“, formație cu care a efectuat multiple turnee în ară, dar mai ales peste hotare: Olanda, Danemarca, Turcia, Iugoslavia, Ungaria, Germania, Suedia. Tot co-repetitor a fost și la Ansamblul „Semenicul“, ansamblu cu care de asemenea a participat la numeroase turnee, ca de exemplu: Franța, Spania, Danemarca, Albania, China etc.

S-a stins din viață la vârsta de 65 de ani, răpus de o boală necruțătoare.

A fost un om, cum se spune „familist“, și-a iubit soția și cei doi copii, în egală măsură, a fost mândru când amândoi copiii au devenit licențiați. De asemenea s-a bucurat nespus de mult când am mers alături de el la manifestările culturale ale

ansamblurilor la care a activat, precum și la alte activități artistice. În comunitate, în colectivitate, peste tot unde a umblat, a fost apreciat ca și artist, ca și om pe care te puteai baza la nevoie, a fost un om de cuvânt.

Să nu uit, porecla de „Cireșu/Cireasă” vine de la faptul că tata colinda prin satele dimprejurul Vărădiei natale, cu bunicul lui, cu căruța, cu cireșe. Și copiii, când îl vedeau ziceau „Vine Ion? Care Ion? Ion, cu cireșe, Ion Cireasă...” și așa a rămas.

prof. Adrian CONSTANTIN

Despre Ion Constantin-Cireasă...

Pentru că familia mea din partea lui tata se trage de la Potoc, având multe neamuri, am fost chemat la o nuntă, în anul 1980, la Macoviște. Eu, pe timpurile alea am cântat așa, pe la fanfara de la Coștei, așa cam ca toți din sat. Nu am înțeles dublu-stacatura. Fiind acolo, am observat cântatul, altfel decât la noi. Acolo la nuntă au cântat: Ion Constantin-Cireasă, Gigi Tăbăcaru, Ionel Bonțu, Miciu cu acordeonul, de la Călnic și Pavel Jurcă.

A fost și Vița Petrică, așa ca începător atunci. Fiind din Iugoslavia, tatameu a zis către Cireasă să vin la el la ore să mă învețe mai frumos să cânt. A trecut un an și ei au fost cu formația Sandu Florea în Iugoslavia la un spectacol. Atunci am stabilit ca eu să vin în vara aceea la Reșița la el la ore de sax. Așa a și fost. Am venit la Reșița și am stat două săptămâni la Vița acasă și am mers împreună la Cireasă la ore de sax. Așa am cunoscut melosul clar, bănățean. Cireasă a fost un om deosebit. Om deosebit de alți muzicanți. Blând, timid, bun de suflet. Au trecut anii și nu ne-am mai văzut mulți ani. După Revoluția noastră, au început spectacole la noi în țară de la voi. Iarăși ne-am reîntâlnit și am avut o colaborare foarte intensă. A fost cu mine la multe nunți și petreceri la noi. Am fost prieteni de familie, mergeam unii la alții cu orice ocazie.

Cireasă nu că a fost profesorul, adică îndrumătorul meu ci și la mai mulți, din câte știu eu. Nu există pagini pe net cât aș putea eu să scriu despre el. Cu toată familia lui ne-am

împrietenit, au fost la noi și am fost la ei. Și cu Adi sunt ca un frate, și acum suntem în legătură strânsă.

Ion Constantin-Cireasă, un om deosebit, cu caracter nepereche. Numa pot mulțumi lui Dumnezeu că a făcut ca să ne cunoaștem.

Am fost și când a murit la înmormântare, așa a plouat, lacrimi...

Un prieten, un dascăl, un OM, Cireasă.

Datorită lui Cireasă am ajuns să cunosc la viața mea pe cei mai buni muzicanți suflători din Banatul nostru.

Despre Cireasă pot să scriu 10 ani neîntrerupt. Asta o fost o mică aducere aminte, datorită vouă, Angelica. Să nu se uite nicicând cine a fost Ion Constantin-Cireasă.

Datorită lui eu am adus dublu stacatura în Banatul Sârbesc. Primul am fost care a cântat cu stacatura ca la România, adică ca în Banat. Și acum mai sunt în contact cu fiul lui, Adi, cum spuneam. Mai merg din când în când la Reșița și-mi aduc aminte de zilele frumoase ale tinereții.

Mulți dintre ai care le-a dat pita (pâinea) în mână l-au uitat. Probabil, Cireasă îi iartă căci a ierta nu înseamnă a și zuita (uita), însă a zuita este de neiertat. Ultima propoziție să o scrieți, vărog.

Salutări, dacă mai aveți nevoie de ceva de la noi, aici sunt.

Ilia VINU, saxofonist din Vârșeț

Legenda Sfântului Sava

În mentalul sârbilor din Clisură și Poliadia există multe legende referitoare la istoria unor mănăstiri.

Cea mai cunoscută legendă, cea mai bine întipărită în mentalul sârbilor din aceste locuri este cea care datează de la înființarea mănăstirilor Baziaș și Zlatița. Potrivit acestor legende, cele două mănăstiri au fost întemeiate de Sfântul Sava Neanici, fiul marelui jupân Stevan Nemanja.

Sfântul Sava auzind de la profesorii din Bizanț pe care i-a adus tatăl său că și la nord de Dunăre trăiesc sârbi, s-a gândit să vina în ajutor în ce privește religia și cultura. Astfel, luând câțiva călugări cu ei pornind spre nord a ajuns în localitatea Ram (Serbia de azi), unde împreună cu acei călugări a vrut să traverseze Dunărea într-o barcă.

Dar când s-au aflat pe barcă, dintr-o dată s-a dezlănțuit o furtună provocată de vântul kosava. Cu toții s-au simțit într-un mare pericol și au ridicat mâinile spre cer rugându-l pe D-zeu să-i scoată din valurile uriașe. Pentru o clipă vântul s-a oprit și ei au ajuns la mal teferi.

Imediat ce au coborât pe mal vântul s-a întetit din nou, și Sfântul Sava auzindu-l a rostit cuvântul Baszias ce înseamnă „chiar urlă”. Sfântul Sava împreună cu călugării au îngenunchiat și au mulțumit lui D-zeu că au scăpat teferi și au ajuns cu bine la mal. Pe locul unde a îngenunchiat Sfântul Sava a hotărât să ridice o mănăstire.

Păstorii din împrejurimi care au auzit cuvintele Sfântului i-au dat numele mănăstirii ridicate de Sfântul Sava, Baszias și de acolo a luat numele și localitatea care s-a constituit în jurul mănăstirii.

Nu departe de Basiaz, Sfântul Sava a mai ridicat două mănăstiri: cea de la Zlatița care a dobândit numele de la pâraul Zlatnipotok care conținea nisip aurifer și mănăstirea Kusici.

Aceste mănăstiri în concepția Sfântului Sava au constituit o trinitate sfântă și trei focare de cultură care aveau rolul de a întări credința ortodoxă pe aceste meleaguri.

Legenda are legatură cu biografia Sfântului Sava. Unul din biografii săi pe nume Domențian a consemnat că în anul 1220 a existat pericolul iminent de izbucnire a unui război. Sfântul Sava în calitatea sa de arhiepiscop al Bisericii Ortodoxe Sârbe, titlul dobândit de la împăratul bizantin Constantin și în calitatea sa de frate al regelui sârb, Stevan Prvovenciani s-a dus într-o misiune diplomatică la regele maghiar Andrei al II-lea. Pe lângă tratativele de pace, Sfântul Sava l-a rugat pe regele maghiar ca, acolo, la nord de Dunăre unde trăiesc sârbi să-i permită să ridice mănăstiri. După cum a consemnat biograful Domențian, s-a sfătuit regele cu sfetnicii săi ca rugămintea Sfântului Sava s-o împlinească.

Ca urmare a acestui sfat, sârbii care trăiau la nord de Dunăre au putut să-și ridice biserici și mănăstiri.

Mara GORUN

Biserica Mănăstirii Baziaș

Rostul vorbei

Târșul

Târș este un cuvânt des folosit în vorbirea curentă din Valea Almăjului și căruia i-am i-am găsit trei înțelesuri:

- *târșul*, un copac pipernicit, nedezvoltat, situat mai ales pe dealuri și vârfuri de munte.

- *târșul*, ca și mătură mare alcătuită din nuiele provenite mai ales din mesteacăn, dar nu numai. Cu aceste mături se face curat în fața casei, prin curte ori în ocolul unor animale (oi, capre). Este lung de aproximativ un metru și legat de la mijloc spre coadă tot cu nuiele. Are eficiență mare la măturat fiind folosit și pe teren accidentat. În unele sate almăjene (cum ar fi Eftimie Murgu) este numit târu. Nuielele pot fi legate și pe o coadă de lemn, dar nespecific zonei.

- *târșul* mai denumește și parul sau aracul pe care se cațără fasolea urcătoare. Trebuie să aibă în jur de 2 m, bine înfipt în pământ, destul de solid ca să reziste când se fac păstăile.

Așa cum știm, la sate, oamenii au, pe lângă numele din buletin un al doilea nume, o poreclă, prin care mai repede este identificat. La mine în sat și târșul a dat supranume unui locuitor de aici, Nicolae (Lae) Târșu. Ca să vă rămână în minte elementul expus aici am să vă spun o întâmplare cu acest consătean al meu, despre care el habar nu are.

Eram proaspăt medic ginecolog la Bozovici. Într-o noapte, pe la ora 3, pe când dormeam la casa părintească din Șopotu Vechi, vine mama, mă trezește și-mi spune că e bolnavă vaca și vrea să-mi ceară părerea dacă poate fi salvată. Cu ochii cârpiți

de somn o și constat că stă culcată și respiră foarte greu. Caut în diagnosticile mele umane ceva asemănător, nu găseam și îi spun că trebuie sacrificată, ca să rămânem măcar cu ceva din ea.

Zis și făcut, merg repede la casa lui Lae Tîrșu situată la vreo 600 m de noi și bat sănătos la geam și poartă. Nici o mișcare și după vreo 10-15 minute mă las păgubaș. Probabil că nu era venit de la Bozovici unde profesa ca măcelar.

Puțin dezamăgit iau mașina și merg într-un sat vecin unde exista medic veterinar. După jumătate de oră de bătăi în ușă apare intrigat personajul, ba chiar supărat. După ce-mi declin identitatea și profesia este cuprins de sentimente mai bune și după ce află simptomele, vacii îmi spune zâmbind: „Are hipoglicemie. Dacă-i administrez calciu pe venă, în zece minute se ridică în picioare“.

Așa a și fost, dimineața i-a injectat calciu, vaca s-a ridicat și a început să rumege. Toată lumea bucuroasă doar eu cu o umbră de tristețe. Colegul observă și mă întreabă ce am. Îi spun că sunt dezamăgit de mine și că mi-am pierdut încrederea în capacitățile mele medicale care erau să-mi sacrifice animalul. Ca să mă liniștească mi-a povestit că și el, la primul caz de acest fel a pus proprietarul să taie vaca, motiv pentru care și acum îl mustră conștiința, mai ales când se întâlnește cu acel om care totdeauna îl întreabă: „Și chiar trebuia tăiată?“

Iosif BADESCU

24.XII.2018

Raftul cu cărți

Din nou despre scriitorii țărani

La ediția din toamna trecută a Festivalului condeierilor plugari din Banat, inițiat de peste un deceniu de dr. etnolog Maria Mândroane la Muzeul Satului Bănățean din Timișoara (presupun că din motive financiare), n-a mai apărut și revista „*Vatra Cărașului*”. În schimb, organizatoarea și-a întâmpinat participanții cu trei cărți prin care își propune să continue acțiunea de valorificare a creațiilor scrise de țărani bănățeni în perioada interbelică și chiar în cea postcomunistă.

● **Ion Nicola, „Satu meu m-o inspirat, Nera, apă cristalină”,** Ed. Eubeea și Eurostampa, Timișoara, 2018

L-am cunoscut bine, încă de copil, pe Ion Nicola din satul

Slatina Nera, pentru că era vecin cu o rudă de-a mea la care eram invitați, an de an, la nigeia de Sfântă Mărie Mare fără să știu atunci că era pasionat de poezie. De asemenea, am păstrat relații destul de apropiate cu fiul și fiica sa, primul inginer la Primăria din Reșița și a doua, învățătoare la o școală gimnazială, ambii dispăruți prematur. De altminteri, Anica Nicola (Anița cum îi spuneam eu) era o fată plăcută, mândră chiar, plină de viață și cu multe inițiative culturale, scrie și prefața acestei cărți. De fapt, în urmă cu puțină vreme de a trece la cele veșnice ea s-a îngrijit și de caietele tatălui său și îmi amintesc că, într-un an, în a doua zi de nigeie, ne-a lecturat câteva creații din ele, la o manifestare organizată în Căminul Cultural, atunci când profesorul și poetul Doru Ilana și ing. Iacob Voia și-au lansat

o primă variantă dintr-o viitoare monografie a satului.

Cartea are două părți distincte: prima grupează poezii concepute „în dulcele stil clasic”, ritmate și rimate corect, în care cântă frumusețile satului natal, copilăria petrecută în spațiul patriarhal de lângă apa Niergăului, iubirile dintâi (din care nu lipsesc vagi ecouri eminesciene) valoarea credinței, meditează despre rostul omului pe pământ, vorbește despre destinul unor copii nefericiți etc., etc. Venind vorba despre meditații nu pot să nu remarc un text scris în proză, pe două pagini, intitulat: **Despre Iubire. Părerea mea pur personală**, semn că tentația de „a filozofa” pe diverse teme îi da târcoale, ca la mai toți semenii săi, țărani.

Interesant mi s-a părut la Ion Nicola și felul în care își datează aproape toate creațiile. Iau un exemplu ales la întâmplare: *„Făcut-am această poezie în perioada 19-24 februarie 1978 acasă, curățând la cucuruz. Afară era zăpadă mare, eu eram liber de la **servici**. Trecută în acest caiet azi, 9 aprilie fiind de servici la birou la pază, la IPEG. Este Duminică. Prunii sunt înfloriți, dar vremea este rece. E ceață și vin stropi de ploaie **Pădurea** e înverzită.”* Nu există,

deci, nici un dubiu că Ion Nicola, chiar dacă era un creator spontan, lăsa textul să „dosească”, avea ciorne și „lucra” pe ele.

Chiar dacă – am mai scris și altădată – nu sunt un împătimit susținător al poeziei în grai bănățean (care mai întâi trebuie să fie poezie și mai apoi „în grai”), cea mai reușită parte a volumului mi se pare tocmai cea dedicată acestui ultim gen. Pentru că aici autorul ne spune povești trăite sau întâmplare în satul său, e firesc, are umor, se simte, cum se spune, „la el acasă”. În final, o întrebare pentru Maria Mândroane: n-am înțeles de ce o carte (de poezie sau de proză) trebuie să aibă neapărat o prefață și o postfață?

● **Paul Târbățiu, Țăranii din Banat, date și note fugare asupra gospodăriei și a altor resorturi țărănești**, Ed. Eubeea și Eurostampa, Timișoara, 2017

Așa după cum mărturiseste în nelipsita prefață drd. Vlad Barangă, dacă nu mă înșel strănepotul autorului, *„În 1942, în plin război mondial, la îndemnul unui fost ministru*

(Petre Nemoianu ministru al agriculturii și conducător al **Cercului bănățenilor** din **București** (nota noastră) *un țaran bănățean străbătea regiunea pentru a se documenta asupra stilului de viață al fraților săi plugari*). Mai exact dorea să dovedească avantajul micii proprietăți agricole, agreată de Nemoianu, în contradicție cu ideile despre acest sector a colegilor din guvernul condus de generalul Ion Antonescu.

Cum se știe, Paul Târbățiu s-a născut în satul Comorăște și s-a remarcat mai cu seamă, între alții, ca întemeietor al revistei țărănești „Cuvântul Satelor” dar și ca gazetar. Volumul la care mă refer a fost redactat la Timișoara, unde și-a trăit ultimii ani ai existenței.

Într-un prim capitol – *Dicton idiomatic: „Tăt Banatu-i fruncea”* – Paul Târbățiu se referă la condițiile istorice și sociale în care s-a dezvoltat această provincie, fapt ce l-a determinat pe făgețeanul George Gârda să-l lanseze într-o poezie în grai, ca mai apoi să devină sintagmă-lemnă a ținutului și să fie răspândit în întreg arealul locuit de români, conchizând că gradul de civilizație, de cultură și de spiritualitate al popoarelor

(inclusiv al clasei țărănești) „*atârnă întotdeauna, în mare parte, de starea lor economică*”.

În alte trei capitole – *Obârșia avutului tradițional al țaranilor din Banat, Imitația și Progres economic* autorul își argumentează pe larg afirmațiile (inclusiv prin fotografii), iar în cel intitulat *Progres cultural și social* scrie despre apariția și rolul pe care l-au avut, în Banat, societățile și asociațiile culturale, corurile și fanfarele, apariția dirijorilor, compozitorilor și condeierilor țărani, gazetele înființate de aceștia și existența unor biblioteci private ce numărau mii de volume.

În ultima parte a volumului – *Sate bănățene și aspecte diferite* Paul Târbățiu realizează o trecere „fugitivă” prin câteva așezări din județele Timiș-Torontal, Caraș și Severin, dovedindu-se un adevărat sociolog, făcând planuri ale unor gospodării țărănești, consemnând numărul de locuitori, materialele din care sunt construite casele și anexele gospodărești, suprafețele de pământ deținute, felul culturilor și modul de exploatare a pământului (manual sau mecanic) numărul de animale (pe specii) și de utilaje agricole, producțiile obținute, valorificarea etc. și,

în final, scăzând toate cheltuielile, profitul obținut.

Astfel de „sondaje“ sunt realizate în comunele Comloșu Mare și Nerău (județul Timiș-Torontal), Jabăr (județul Severin), Cacova, Comorăște, Vărădia, Vrani, Berliște (județul Caraș) și Rudăria (Valea Almăjului) informațiile din această așezare fiindu-i furnizate de Eftimie Gherman, printr-o scrisoare tipărită la „Anexa!“.

În finalul lucrării sale Paul Târbățiu consemnează și câteva datini și obiceiuri care se practicau la moarte, nuntă, botez, nume de botez și de familie predominante (la femei și bărbați), precum și cele mai cunoscute „jocuri de societate”: cărțile de joc (fără bani), moara, țancușele, fotbalul modern. „Obiceiurile superstițioase au dispărut cu desăvârșire“ – remarcă autorul.

● **Maria Mândroane, Tiberiu Popovici, Nicolae Humă-Bogdan, memorialist, publicist, condeier plugar și țăran fruntaș**, Ed. Eurostampa, Timișoara 2017

La apariția acestui volum „au pus umărul“ cei doi autori plus Dan Liut, directorul Casei

Orășenești de Cultură Bocșa, care a făcut „*un efort deosebit la strângerea materialelor*“. Nici editura, se pare, nu a prea fost interesată de reproducerea unor fotografii (e adevărat, neglijent păstrate) și fotocopii din diferite gazete de la jumătatea secolului trecut, cu neputință de lecturat, ca să nu mai amintesc de cea care îi înfățișează pe cei doi autori și pe Remus Humă (strănepotul lui N.H.B.) care, în mod sigur, a fost realizată în zilele noastre.

Cum se știe, Nicolae Humă-Bogdan din Bocșa Română s-a numărat (dată fiind și starea materială) în primul grup de gazetari care a pus bazele celei mai longevive gazete scrise de țărani – „*Cuvântul satelor*“, din Șoșdea și a făcut parte dintr-un lot de 50 de plugari, selectat din întreaga țară de Ministerul Agriculturii și Domeniilor pentru un schimb de experiență de șase luni cu agricultori elvețieni. În privința anului, păreri sunt împărțite: autorii susțin că N.H.B. a fost în țara cantoanelor în 1928 și în pagina următoare din capitolul *Condeierii țărani – trecut, prezent și viitor*, dând un citat din Ion Ciucurel, susțin că „*„escursia plugărească de studii în Elveția (are loc, n.n.) în 1929*“.

Cititorii volumului, sunt sigur, vor parcurge cu interes „însemnările de pe front“, „reconstituite“, dar și cele câteva fragmente din articolele publicate în „Cuvântul satelor“ și în „Tribuna Banatului“, atât de actuale și astăzi și doar lipsa de spațiu nu-mi permite să citez din ele câteva pasaje. Și, totuși, nu mă lasă inima să nu vă ofer două fraze apărute în „C.S.“ din 31 martie 1928, adică după zece ani de la Marea Unire: *„De zece ani moșii lui Iancu sunt furați de pădurile, cari le-au apărat cu sânge românesc, de către liftele străine, cari au ușă deschisă în toate ministerele românești! Abea acum se zice că li s-ar fi făcut dreptate, dându-li-se pădurile, dar fără lemne, căci acelea le-au luat alții...”* Cum spuneam, articolele reproduse în facsimil sunt ilizibile.

Interesant mi s-a părut și textul intitulat *Nicolae Humă Bogdan și organizația țărănească*, tipărit de Gabriel Țepelea, în volumul *Plugarii condeieri din Banat* (Ed. Cercul bănățenilor, București, 1943).

Sigur, cei doi autori oferă și alte informații utile pentru cei interesați de acest „fenomen“ cartea încheindu-se cu amintitul interviu cu strănepotul Marcel Remus Humă,

care avea o vârstă fragedă atunci când înaintașul său își trăia ultimii ani de viață.

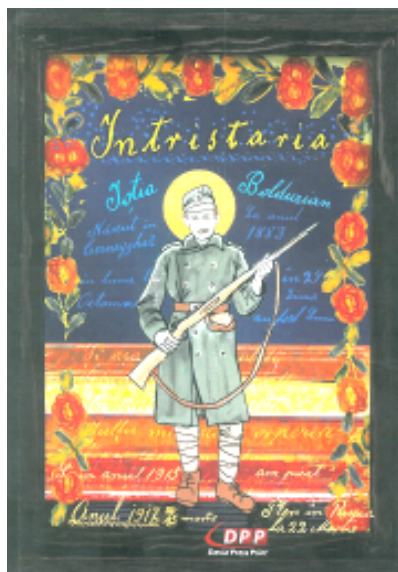
Concluzionând, din punctul meu de vedere, reeditarea volumului publicat în 1933, după revenirea din Elveția, ar întregi, într-un fel, personalitatea unuia dintre gazetarii țărani cei mai interesanți din generația sa.

februarie 2019

Nicolae IRIMIA

Petru Comisarschi:
Ilustrație la povestea Capra
cu trei iezi de Ion Creangă

Ioța Boldurian Întristaria

Sub acest titlu descoperim o carte interesantă pe a cărei foaie de titlu citim următoarele precizări: ediție îngrijită, interviuri, prefață și postfață de Vasile Bogdan; stabilirea textului și adnotări de dr. Florin Gâldău; alte adnotări și concepția grafică Grațian Gâldău. E un jurnal de front în versuri ale unui țăran bănățean din Cerneteaz în timpul Primului Război Mondial. Trăirile soldatului sînt transpuse în versuri populare, cu o ortografie aproximativă (din care reținem, ca și editorul, dublarea consoanelor,

pe lângă alte forme ciudate), exprimînd, ca în toate creațiile de acest tip, legătura cu familia, dorul de casă, speranța întoarcerii cu bine etc. „O feriască Dumnezeu/ Pe toată lumia de rău/ Mă feriască și pe mine/ Să nu mor în țării străine“. Zilele, trăirile în timpul bătăliilor sînt consemnate în același stil: „Încă mai horesc una/ Pînă cem vine Vrieamia/ Kă dacă de bagăn focc/ No mai fii Vreme de locc“. Eroul cade prizonier: întro Zii din postu mare/ bunul Dumnezeu au dat/ de sănătos am scăpat/ că Ruși pre mini mor prins/ și în țara lor mor dus“.

Cartea ne amintește o culegere întocmită de Marcu Mihail Deleanu cu scrisori (majoritatea în versuri) ale ostașilor bănățeni, de pe fronturile de luptă ale Primului Război Mondial. Titlul volumului realizat de M.M. Deleanu este **Pune, Doamne, pace-n țară**. Formula o regăsim și la Boldurian: „Doamne adă pacian lume/ Să mă duc acas anume“.

Dincolo de textele soldatului bănățean, volumul e interesant prin multele contextualizări ale lui V. Bogdan: interviuri cu nepoții autorului, cu istorici și lingviști, ilustrații care, prin aceste variate unghiiuri, pun mai bine în evidență „un om într-o istorie de oameni“.

Luna ianuarie 2019

Ziua Culturii Naționale
„Eminescu și România. O
descoperire permanentă“ 15
ianuarie 2019, Reșița

„24 ianuarie, un pas
spre Marea Unire“ 22 ianuarie
2019, Reșița

Luna februarie 2019

Festivalul Folcloric
„Velișcu Boldea“ 19-20 februarie
2019, Reșița și Caransebeș

„Dragobete/Sf. Valentin“
22 februarie 2019, Reșița

Luna martie 2019

Fășancul de la Rafnic
și Clocotici 5 martie 2019,
Rafnic și Clocotici

„Tocma și Nunta
Cornilor“ de la Bănia 10-11
martie 2019, Bănia

„Lunea Cornilor“ de la
Eftimie Murgu 11 martie 2019,
Eftimie Murgu

„Fășancul Copiilor“ 14
martie 2019, Reșița

Luna aprilie 2019

Lansare de carte
„Dezmembrarea Iugoslaviei în
context internațional“, prof. dr.
Nicolae Magiar 4 aprilie 2019,
Reșița

„Primăvară cărășană în
forme și culori“ expoziție de
artă populară și contemporană
12 aprilie 2019, Reșița

„Măsuratul Oilor“ 18
aprilie 2019, Târnova

„Alaiul Primăverii“,
ediția XXXVI / Colocvii de
primăvară în domeniul
etnografiei și folclorului 20
aprilie 2019, Reșița

Luna mai 2019

„Sărbătoarea Muzeelor Sătești“, ediția a X-a 4 mai 2019, Bozovici

„Seară de cântece și dansuri pe Valea Boșneagului“ 10 mai 2019, Moldova Nouă

„Seară de cântece și dansuri din Caraș“ 11 mai 2019, Timișoara

„Festivalul de Muzică Religioasă „Ion Românu“, ediția XXI 21 mai 2019, Reșița

Luna iunie 2019

„Seară populară – Orchestra „Virtuozii Semenicolui“ - Spectacol DOM 5 iunie 2019, Reșița

Aniversarea a 50 de ani a Ansamblului „Semenicul“ 13-14 iunie 2019, Reșița

Festivalul-concurs Național de interpretare vocală a muzicii populare românești „Aurelia Fătu-Răduțu“, ediția XXVI-a 19 - 20 iunie 2019, Bocșa

Colocviile Naționale ale revistei „Reflex“, ediția a XIX-a 20-22 iunie 2019, Reșița

ALAIUL PRIMĂVERII 2019 la a XXXVIII-a ediție

În 12-13 aprilie 2019 Consiliul Județean Caraș-Severin, Centrul Județean pentru Conservarea și Promovarea Culturii Tradiționale Caraș-Severin (CJCPCT CS) în parteneriat cu Primăria și Consiliul Local Reșița, Muzeul Banatului Montan și Direcția pentru Agricultură Județeană Caraș-Severin au organizat „Alaiul Primăverii“. Tradiționala manifestare, aflată la ediția a XXXVIII-a, a reunit un număr de 38 de ansambluri, 1100 de artiști amatori și profesioniști din județ.

Manifestările culturale prilejuite de „Alaiul Primăverii“ au debutat în data de 12 aprilie, ora 14.00 printr-o expoziție de artă populară și contemporană intitulată sugestiv „Primăvară cărășană în forme și culori“ care a cuprins pictură naivă, pictură și sculptură mică și țesături tradiționale. Vernisajul expoziției a avut loc în incinta Muzeului Banatului Montan Reșița, sala „Ion Sălișteanu“, etajul 1 și a putut fi vizitată atât în data de 12 aprilie până la ora 17.00 cât și în data de 13 aprilie de la ora 9.00 până la ora 17.00.

„Alaiul Primăverii“ a găzduit și un Târg cu meșteșuguri tradiționale. Au fost invitați 14 meșteri populari care și-au expus produsele și au avut și ateliere de

lucru pe domeniile specifice: podoabe, pictură, costume populare, aranjamente florale, jocărie/curelărie, olărit tradițional, sculptură în lemn, dogărit, ouă încondeiate și obiecte de uz casnic din lemn.

Programul a fost următorul:

ora 10.00 – Sosirea formațiilor – curtea Liceului „Traian Vuia” Reșița

ora 11.00 – 11.30 Parada costumelor populare pe traseul Liceul „Traian Vuia” – Parcul Tricolorului Reșița

ora 11.45 Deschiderea oficială

ora 12.00-20.00 Spectacol folcloric în Parcul Tricolorului Reșița

Evenimentul a fost transmis live pe pagina de facebook a Instituției.

MEȘTERI POPULARI „ALAIUL PRIMĂVERII”, EDIȚIA XXXVIII

13 APRILIE 2019, Parcul Tricolorului, REȘIȚA

1. Adina Tunaru – podoabe, pictură, Obreja
2. Vuculescu Lenuța – costume populare, Rusca Teregoa
3. Alexandra Gorghiu – aranjamente florale, Reșița
4. Petru Chincea – jocărie/curelărie, Reșița
5. Moza Maria – olărit tradițional, Reșița
6. Sălăjan Ionel - sculptură în lemn, Doclin
7. Petru Drăghincea – dogărit, Peștere/Constantin Daicoviciu
8. Buhalo Silvia – ouă încondeiate, Duleu/Fârliug
9. Bursuc Ana ouă încondeiate, Doclin
10. Bursuc Radu – ouă încondeiate, Doclin
11. Ecaterina Tudor - lumânări pictate manual, Reșița
12. Aurică Șuveț sculptură în lemn, Prilipeț

EXPOZIȚIE DE ARTĂ POPULARĂ ȘI CONTEMPORANĂ „Primăvară cărășană în forme și culori”

12 aprilie/vineri, ora 14.00-17.00

13 aprilie/sâmbătă, ora 9.00-17.00 Muzeul Banatului Montan Reșița, sala „Ion Sălișteanu”, etajul 1

1. Mihăiescu Ioana acuarelă, Reșița

2. Matiaș Francisc pictură, Reșița

*Spectacol
în
cadrul
Alaiului
Primăverii*

- 3.Constantin Camelia pictură
naivă, Reșița
- 4.Doru Vasiuți sculptură mică,
Reșița
- 5.Piese etnografice din Colecția
Muzeului Banatului Montan
Reșița

● În data de 21 mai
2019, ora 16.00 a avut loc
**Festivalul de Muzică
Religioasă „Ion Romănu”,**
ediția XXI.

Festivalul s-a desfășurat
în incinta Catedralei „Schimbarea
la Față” - Govândari. Programul
a fost următorul: - Corul mixt
„ANASTASIS” al Bisericii

Ortodoxe din Bozovici, dirijor: prof.
Cherescu Claudia; - Corul „FRANZ
STURMER” al Forumului Demo-
cratic al Germanilor din Caraș-
Severin, dirijor: prof. Elena
Cozîltea; - Corala „LIRA” din
Reșița, dirijor: prof. Elena
Cozîltea; - Corala „ARMONIA” a
Bisericii Ortodoxe Române din
Bocșa, dirijor: preot Silviu Ferciug;
- Corul „LAUDAE” al Centrului
de Tineret Moniom, dirijor:
profesor Giorgiana Ciucur.
Organizatori: Consiliul Județean
Caraș-Severin, Centrul Județean
pentru Conservarea și Promovarea
Culturii Tradiționale Caraș-Severin
și Catedrala „Schimbarea la Față”
Reșița.

● În 24 mai 2019, localitatea Greoni a găzduit tradiționala manifestare **„Sărbătoarea Văii Carașului“**, ediția a XVIII-a.

Programul folcloric a fost următorul: 16.30 – parada portului popular; 17.00 spectacol folcloric. Au participat: Ansamblul „Mlădițe orăvițene“ – Școala Gimnazială „Romul Ladea“ Oravița; Fanfara Grădinari; Ansamblul „Orăvițana“

– Școala Gimnazială „Romul Ladea“ Oravița; Ansamblul „Junii Oraviței“ Liceul Teoretic „General Dragalina“ Oravița; Fanfara Mercina; Ansamblul „Rromales“ Oravița; Ansamblul „Obreja“ Obreja; Ansamblul „Kud Soko“ Școala Gimnazială „Sfântul Sava“ Socol; Ansamblul „Hora Carașului“ Casa de Cultură „George

Motoia Craiu“ Oravița; Ansamblul „Junii Gugulani“ Casa de Cultură „George Suru“ Caransebeș; Ansamblul „Seniorii Reșiței“ Primăria Municipiului Reșița.

Organizatori: Casa Culturală „Ion Stoia Udrea“ Greoni, Primăria și Consiliul Local Grădinari și Centrul Județean pentru Conservarea și Promovarea Culturii Tradiționale Caraș-Severin.

Omagiu lui Achim Nica

Orchestra „Virtuozi Semenicului“ a Centrului Județean pentru Conservarea și Promovarea Culturii Tradiționale Caraș-Severin (CJCPCT CS) în data de 28 mai 2019 a participat la Festivalul Omagial În Memoria Rapsodului „Achim Nica“, ediția a VII-a. Evenimentul cultural a avut loc în localitatea natală a celui care a fost renumitul doinitor, Achim Nica – Obreja.

Programul sărbătorii a fost următorul: de la ora 16.00 - Ansamblul „Juniorii Banatului“ – Timișoara; Ansamblul „Mărgana“ – Marga; Ansamblul „Păstrătorii Tradiției“ Pecica; soliști vocali – Sara Tache și Bogdan Sucigan

Orchestra „Virtuozi Semenicului“: Solist instrumentist Lucian

BARBESCU; Solistă vocală Nicola BOTO; Solistă vocală Ancuța COSOVANU; Solistă vocală Andra JURCHESCU; Suită de orchestră din Banat - dirijor Prof. Petrică VIȚA; Solistă vocală Ana JURJ; Solistă vocală Antonia FRANȚ; Solist instrumentist Costel Florea PIȚIGOI și Toma TUDOR (saxofon și fluier); Solist vocal Petrică ORBULESCU; Solist instrumentist Marian DUȚU; Solistă vocală Denisa ȚANIGOI; Solist in-

strumentist Petrică VIȚA; Solistă vocală Ramona VIȚA; Solist vocal Petrică MOISE; Solist vocal Nicolae BISTRIAN; Suită de orchestră din toate zonele țării - dirijor Prof. Petrică VIȚA Coordonator artistic – Titian PUICHIȚĂ

Organizatori: Centrul Județean pentru Conservarea și Promovarea Culturii Tradiționale Caraș-Severin (CJCPCT CS) și Primăria și Consiliul Local Obreja.

COLOCVIILE NAȚIONALE ALE REVISTEI „REFLEX“ reflexul celor 19 ani de muncă și dăruire

În perioada 20-22 iunie 2019 au avut loc Colocviile Naționale ale revistei „Reflex“, ediția a XIX-a. Această ediție a prestigioasei manifestări s-a derulat, anul acesta, la Reșița, la Hotel Dușan și Fiul-Nord. Organizatorii – Consiliul Județean Caraș-Severin, Centrul Județean pentru Conservarea și Promovarea

Culturii Tradiționale Caraș-Severin și Revista „Reflex“ Reșița – au realizat un program al Colocviilor Revistei „Reflex“, bogat și variat care să promoveze valorile culturale ale Banatului Montan.

Astfel, cele trei teme centrale „Rolul revistelor literare și de cultură astăzi“, Seara editurilor și revistelor (prezentare de apariții editoriale, reviste literare și culturale, lectură publică oferită de scriitorii participanți) și Recitalul poetic „Porni Luceafărul...” (cu participarea poezilor invitați din țară și a poezilor din Oravița – Teatrul Vechi „Mihai Eminescu”) au completat tabloul cultural cărășan pe lângă deplasările tematice, menite să evidențieze arta, cultura și civilizația spațiului caraș-severinean. Deopotrivă, invitații s-au bucurat în ambele seri ale Colocviilor de frumusețea muzicii populare bănățene prin momentele artistice create de Orchestra „Virtuozii Semenicolui“ și soliștii Centrului Județean pentru Conservarea și Promovarea Culturii Tradiționale Caraș-Severin. Programul detaliat al Colocviilor Naționale ale revistei „Reflex“ a fost următorul:

***Fotografie de la deschiderea Colocviilor Reflex
ediția a XIX-a***

Joi, 20 iunie:

1. Începînd cu ora 14.00
- sosirea și cazarea invitaților
- Hotel Dușan și Fiul-Nord,
Reșița (Calea Timișoarei nr. 23)
2. Ora 17.00 – Hotel, Sala de
festivități și conferințe -
Deschiderea oficială a Colocviilor
- prezentarea oaspeților -
cuvinte de salut din partea
oficialităților
3. Ora 17.30 – 19.30 ● I. - „Rolul revistelor
literare și de cultură astăzi”
● II. - Seara editurilor și
revistelor (prezentare de apariții
editoriale, reviste literare și
culturale, lectură publică oferită
de scriitorii participanți)

Vineri, 21 iunie

1. Ora 9,30 – 11,00 –
vizitarea obiectivelor de interes
turistic și cultural din Reșița
(Muzeul Locomotivelor cu abur;
Centrul civic)
2. Ora 13.30 -
deplasare la Anina
3. Ora 14.40
– 16.34 – deplasare la Oravița,
cu trenul, pe calea ferată monu-
ment istoric Anina-Oravița
(Semmeringul bănățean)
4. Deplasare pe traseul Gara
CFR Oravița – Teatrul Vechi
„Mihai Eminescu” (autocar), cu
un popas omagial în Parcul
Central, la bustul lui Mihai
Eminescu
5. Ora 17,30 – 19,00,
Teatrul Vechi „Mihai Eminescu”:
programul cuprindea un cuvînt
de salut din partea primarului
localității (dar acesta nu a onorat

manifestarea) III. - Recitalul
poetic „Porni Luceafărul...” (cu
participarea poezilor invitați,
participanți la Colocvii, dar și
cu un public select de la
manifestarea peripatetică
organizată în acele zile)

6. Ora 20,30 – Reșița - Momente
de muzică populară bănățeană,
oferite de Orchestra și soliștii
Centrului Județean pentru
Conservarea și Promovarea
Culturii Tradiționale

Sîmbătă, 22 iunie

Ora 8,30 - 10,00 –
prezentarea concluziilor pe
marginea acestei ediții a
Colocviilor; plecarea oaspeților

24 iunie

(Urmare din pag. 108)

copleșitor pasiunile au o violență necunoscută aiurea.“ Observație exactă, căci literatura bălților are o pasionalitate deosebită de a munților etc. Și totuși, chiar aici, în viermuiala bălții, sub prjolirea soarelui, viața și vorbirea respectă inevitabile ierarhii: „Goangele au avut parte de înjurătura sacramentală. Întrucâtva și pologul, și fumul. Soarele, însă, a fost cruțat: măreția lui de aur și purpură era deasupra celor lumești.“ 24 iunie, ziua și povestirea sadoveniană, e un omagiu adus „zeului luminii“ sau, cum spune în alt loc autorul, „sfântului soare“ atâteabiruitor... Sub semnul soarelui, cu bogatele sale semnificații, se desfășoară, de altfel, majoritatea povestirilor și romanelor sadoveniene. Așa încît, chiar în debutul acestei povestiri cu titlul **24 iunie**, autorul, abia întors de la munte, dă la iveală adevăratul sens al aventurilor sale pescărești: „Înțelegeam că nu nimerisem acolo ca să înșir undițile pe marginea luntrii, ci ca să mă ardă și să mă curețe de iarnă soarele biruitor.“

Lecturând „Nedeia“,

pătrunzi ușor și frumos în lumea Banatului de altădată. În fiecare număr al publicației, cititorii descoperă o perspectivă culturală completă și complexă, ceea ce face ca revista să fie mai mult decât o tipăritură de cultură tradițională. Astfel, „Nedeia“ se configurează, printr-o îmbinare tematică diversă, prin cuvinte și imagini, ca un tezaur de mărturii ale identității spirituale și existențiale ale poporului nostru pe meleagurile bănățene, a formelor sale de conviețuire și comunicare de-a lungul parcursului său istoric.

Toate acestea adunate prin grija colectivului de redacție și a inimosului redactor-șef, doamna prof. Angelica Herac, asigură revistei „Nedeia“ menirea de garant și promotor al patrimoniului bănățean imaterial. De fapt, prin ceea ce a devenit ea însăși, prin prestigiul dobândit în viața culturală a Banatului de munte, se poate afirma, fără tăgadă, că „Nedeia“ este acum o.... bibliotecă într-o revistă, iar Colocviile anuale organizate în jurul acesteia, la Băile Herculane, sunt veritabile manifestări ale culturii naționale, aici, în acest colț de Românie.

Gabriela Bica

AȘA A FOST

*A fost o scriere pe ape
Cu pas ușor și preacurat,
Făcut anume să ne scape
De îndoială și păcat.*

*A fost și o crucificare,
Ca sângele vărsat să spele,
Pentru o lume viitoare,
Poverile atâtor rele.*

*Apoi a fost o înălțare,
Ca fiecare să-nțeleagă
Că, fără viața viitoare,
Această viață nu-i întreagă !*

*Dar, mai presus de astea
toate,
A fost, din morți, o înviere,
Ca să-nțelegem că se poate
Și cine crede-n El să spere...*

Costel SIMEDREA

Revista NEDEIA este editată de Centrul
Județean pentru Conservarea și Promovarea
Culturii Tradiționale

Caraș-Severin

director: prof. Ioan Benga

Colectiv redacțional

Angelica Herac, redactor-șef

Adela Lungu-Schindler, Nicolae Irimia,
Gheorghe Jurma

Correspondențele se trimit pe adresa revistei, la Centrul
Județean pentru Conservarea și Promovarea Culturii
Tradiționale Caraș-Severin, Reșița, Aleea Buziaș, nr. 6B,
tel. 0255/226698

e-mail: revistanedeia@yahoo.com

Revista apare cu sprijinul Editurii Tim Reșița

Ansamblul Folcloric Semenicul sărbătorind o istorie de 50 de ani

Lada cu zestre

Spectacolul aniversar Ansamblul Semenicul la 50 de ani

Lada cu zestre